

ANUL III. — No. 1

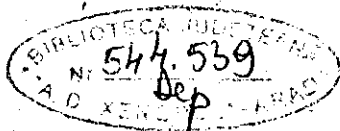
15 IANUARIE 1936

Continuare la „Gazeta Antirevizionistă”

20628

Bibl. Xenopol

Piatră de hotar

ARHIVĂ ANTIREVIZIONISTĂ

Apare la 15 ale fiecărei luni

Director ISAIA YOLAN

Piatră de hotar

12 volume pe an, à 96 pagini

ABONAMENTE :

Particulari: Pe-un an 160 de lei, pe 6 luni 90 de lei
Instituții, întreprinderi, bănci, etc. 1000 lei
Instituții sătești (casine, etc.) 250 lei

SUMAR :

	Pag.
Prof. I. Lupaș , președ. secției ardeleni a Ligii Anti-revizioniste: Trianonul în lumina istoriei	1—4
Dr. Sabin Manuilă : Evenimentele istorice vor fi dirijate de evoluția numerică a populației. — Regiunile inflamabile ale Europei	5—8
Teodor Neș : Vedenii persistente (din suferințele Bihariei)	9—12
A. Olteanu : Mișcarea politică ungară din România	13—27
Cătălin Pârveu : Presa minoritară dela noi (statistici)	28—30
—: Cealaltă față a revizuirii (Adăstări ungurești după o nouă ocupare românească a Ungariei)	31—32
—: Reforma fidei-comisurilor ungurești	33—43
—: Noul regim al școlilor minoritare din Ungaria	44—51

ÎNSEMNĂRI ȘI SPICUIRI:

Puncte negre : „Anul 1936 va fi hotărîtor pentru existența Ungariei“. Discuții aprinse la Budapesta pe chestia urmărilor ce le va avea asupra ungarilor din Ardeal instaurarea dictaturii în Ungaria	52—55
Stări din ralu hortist . Decăderea biologică a poporului maghiar. Stări sanitare lugubre, la adulți și la copii. (Statistic)	56—60
Instigațiile călăilor (Șt. Bethlen, Urmânczy)	61—63
„Apropierea“ româno-maghiară dela Orade Dela românii ce se pierd. Narcis : O datorie față de băștinașii din Clisura Dunării românești. Din Săcuime. Români de peste hotare. (S. Mehedinți)	63—68
Minoritățile dela noi . Partidul maghiar judecat de noii scriitori din Ungaria. Legăturile partidului maghiar cu Liga Revizionistă. Iarăși frontul interminoritar. Au de ce se plînge (moșiile lăsate de România episcopioilor maghiare). „Hipopotamii“ presei maghiare din statele succesoare. Tratatamentul germanilor dela noi. Plebiscit nemțesc. „Iredentă franceză în Bănat?“ Corectitudine de gazetar maghiar	69—76
Dela frații din Ungaria	77—85
Cărți, reviste, ziare	86—88
	89—95

Piatră de hotar

ARHIVĂ ANTIREVIZIONISTĂ

Director ISAIA TOLAN

Redacția și administrația ARAD, Strada Filipescu No. 30.

TRIANONUL IN LUMINA ISTORIEI

de Prof. I. LUPAȘ

În ziua de 14 Mai 1935, cu prilejul unei audiențe la fostul ministru de externe Eduard Beneș, actualul președinte al republicii vecine și aliata cu noi, am putut auzi pe doctorul Koch, reprezentantul de atunci al Germaniei la Praga, rostind importanta declarațiune că guvernul din Berlin, de dragul de a păstra corecte relațiuni de vecinătate, ar fi aplicat să considere problema Germanilor din regiunea Eger ca o *chestie neglijabilă*.

Iată o declarațiune înțeleaptă, izvorită din simț politic realist, de care ar fi de dorit să se pătrundă și reprezentanții guvernului dela Budapesta.

Dându-și seama de efectele slabe, uneori nule, pe cari le-a înregistrat în anii din urmă costisitoarea propagandă revizionistă budapestană, ar fi mai ales în propriul lor interes, să aibă curajul cetățenesc a trage concluziile firești, contribuind la potolirea nefastului hiperzel revizionist, care ar putea să împingă spre prăpastie și pe inițiatorii din împărăția lui Horthy și pe naivii creduli dintre minoritarii statelor din Mica Înțelegere, cari s'ar lăsa prinși în mreșile agitatorilor revizionști.

Efectul faimoaselor conferințe de propagandă revi-

zionistă, întreprinsă de contele Ștefan Bethlen în mai multe centre europene, s'a întâmplat să fie uneori diametral opus celui așteptat din partea conferențiarului și a partizanilor săi. Chiar la conferința din Londra fiind printre auditori și profesorul universitar R. Seton Watson (Scotus Viator), unul dintre cei mai buni cunoscători ai politicii ungurești ante — și postbelice, a ridicat câteva obiecțiuni răsturnând afirmațiunile neîntemeiate ale contelui Bethlen și aducându-l într'o situație din cele mai penibile.

Zadarnic se amăgea el cu iluzia de a reuși să strecoare în opinia publică credința deșartă, că revizuirea tratatelor de pace ar fi posibilă, în temeiul articolului 19 din pactul Societății Națiunilor, fără a provoca un nou război. Din răspunsurile, ce i s'au dat de către cei mai autorizați tălmăcitori ai textului din acest articol, s'a putut lămuri întreagă opinia publică europeană despre imposibilitatea oricărei revizuii de graniță pe cale pacinică și în temeiul acestui articol, care nu prevede nici un fel de rectificare teritorială, ci numai revizuirea acelor dispozițiuni ale tratatelor, cari ar fi rămas neaplicate și deci fără efect practic.

Tot atât de amăgitoare s'au dovedit și speranțele într'un eventual sprijin efectiv, pentru scopurile revizioniste budapestane fie din partea Romei lui Mussolini fie din partea Berlinului hitlerist sau a Varșoviei colonelului Beck.

În sfârșit speranța într'o apropiată dismembrare a Micii Înțelegeri, din care se zicea la începutul anului 1934, că se va desface mai întâi Iugoslavia, nu a fost nici ea decât o himeră din domeniul celor mai puerile plăsmuiri. În locul visatei dismembrări, propagandiștii generalului Gömbös s'au pomenit în fața celei mai necintite hotărâri a statelor din Mica Înțelegere de a-și consolida și adânci alianța defensivă, constituind împreună un întreg sistem de fortificațiuni diplomatice, cu ajutorul cărora să poată asigura intangibilitatea tratatelor menite a servi ca temelie pentru desvoltarea lor viitoare și pentru așezământul păcii europene.

Poate nu e simplă întâmplare că printre strigătele perpetue după „dreptate Ungariei!” — a putut străbate din Budapesta revizionistă și glasul științei istorice, care spune că Ungariei aveau să s'a făcut dreptate prin tratatul dela Trianon. La 1933 s'a tipărit o carte de sinteză istorică, al cărei autor *Francise Eckhart* este profesor la Universitatea din Budapesta. Dar se vede, spre deosebire de colegii săi *Hómán* și *Szekfü*, *Eckhart* face parte din tagma istoricilor cari isbutesc a nu se lăsa înduplecați să sacrifice adevărul de dragul unor preocupări sau tendințe ale actualității politice. El mărturisește fără înconjur, că în timpul, când au pătruns Ungurii în patria lor de azi, regiunea din sudul lacului Balaton era stăpânită de elemente etnice *cari vorbeau o limbă neolatină* (evită a spune: română!). Iar cu privire la întinderea teritorului, ocupat de către cetele lui *Árpad*, spune lămurit: „Să nu ne închipuim că au populat cuceritorii țara întreagă. Numărul lor, poate și din cauza înfrângerii suferite în patria de mai înainte, era prea mic pentru aceasta. *Teritoriul ocupat de ei se potriveau aproximativ cu cel stabilit prin pacea dela Trianon, la care a fost redusă după o mie de ani Ungaria Mică*“...

Iată deci că mult clevetitul tratat dela Trianon nu este decât *actul internațional, prin care se aduce cuvenitul respect adevărului istoric*, mărturisit de însăși știința oficială maghiară cu privire la granițele teritoriului, pe care au fost în stare să-l ocupe și să-l populeze Ungurii lui *Árpad*, la sfârșitul veacului IX.

Ca nație puțin prolifică și lipsită de vre-o deosebită forță de expansiune, maghiarimea neaoșă nu a fost în stare să împingă granițele acestea mai departe spre Est, Nord, și Sud, decât cu ajutorul unei serii întregi de colonizări ale diverselor elemente etnice în regiunile căzute treptat sub porunca și ascultarea coroanei ungare.

Dar timp de multe veacuri, chiar până în zilele noastre, Ungaria a rămas numai la suprafață, prin organele ei de conducere, *o așa numită țară unghurească*.

În adâncime și la periferie — *la toate periferiile* — popoarele de baștină și-au continuat traiul patriarhal prin așezăminte și datini cu totul deosebite de ale stăpânitorilor vremelnici, prin neîntrerupte manifestări de viață obștească — ignorată, neînțeleasă, disprețuită de înfumurată și trândava oligarhie maghiară.

Dacă tratatul dela Trianon a isbutit a spulbera o ficțiune multiseculară, ca să scoată din întunec la lumină realitățile etnice ale Europei centrale, înseamnă că a săvârșit înainte și mai presus de toate, *operă de reparație și dreptate istorică*, pe care nici porțile infernului nu o vor mai putea sdruncina.

I. Lupaș

Iese cuiul din sac...

Semioficiosul guvernului maghiar, „Budapesti Hirlap”, a publicat la 1 Ian. crt. (pag. 6) un articol despre pacostea generală în Ungaria a sistemului unui singur copil, reproducând o seamă de sfaturi date de țărani autorului articolului pe seama guvernului, pentru combaterea acestei primejdii.

Reținem din aceste sfaturi unul:

Să nu facă armată din familiile cu mai mulți copii decât primul născut, al doilea să fie trecut la rezervă, iar ceilalți să fie scutiți.

Așa iese cuiul din sac!

Căci era doar vorba că Ungaria n'are recrutări, n'are serviciu militar obligatoriu.

Evenimentele istorice

vor fi dirijate de evoluția numerică a populației

Regiunile inflamabile ale Europei

de **Dr. Sabin Manuilă**

Dir. Inst. de Demografie și Recensământ

De mai multe secole există un vădit interes pentru cercetarea evoluției numerice a populației. Interesul acesta se manifestă pe de-o parte în ordinea economică, pe de altă parte în ordinea politică.

Că „numărul însemnează forță“ au știut-o toți conducătorii de națiuni în cursul istoriei. Nu numai forță militară, ci și forță economică.

Savantul statistician american Dr. Louis Dublin, care a fost și prin țara noastră, analizând într'un studiu apărut în „New-York Times“¹⁾ punctele periculoase ale deplasărilor de populație din Europa, le localizează — spre deosebire de F. Delaisi — în trei regiuni, toate având repercusiuni și asupra țării noastre.

Astăzi numai statele agricole au spor de populație, statele industriale înregistrează aproape invariabil deficite de populație, deficite cari în cursul generațiilor viitoare se vor accentua și mai mult. Cauza scăderii însemnate a populației țărilor occidentale și centrale (Germania, Austria, Ungaria, Franța, Belgia, Anglia, țările scandinave) se datorează faptului că marea majoritate a populației este de vârstă adultă. În două decenii, această populație adultă nu va mai conta sub raportul reproducerii biologice a populației. Generațiile de războiu și cele de după războiu sunt foarte puțin numeroase și incapabile să garanteze măcar menținerea actualului număr de populație. Fiindcă despre spor nici nu se poate măcar vorbi.

Dintre punctele periculoase amintite de Dr. Dublin, primul este în Italia, care spre deosebire de restul țărilor de Vest și din centrul Europei, are un spor de populație destul de însemnat (aproape 1% anual). Mussolini lansează idealul: **60.000.000 de italieni**. Evident, aceștia nu vor putea exista în actualele fron-

) Dr. L. Dublin: *Danger Spot in Europe*, N. Y. T. 1933.

tiere ale Italiei. De aici tendințele de expansiune ale Italiei și cererea de revizuire a tratatelor, care să-i poată asigura coloniile mai numeroase, în deosebi în paguba Franței, care având anual deficite de populație nu poate trimite emigranți în colonii.

Al doilea punct periculos este cel polono-german. Germania se află în stare de colaps demografic catastrofal. Germania nu-și va mai putea menține actualul număr de populație decât cel mult până spre sfârșitul acestui deceniu. Imediat însă după aceea va suferi scăderi alarmante. După părerea numeroșilor statisticieni germani, Germania va suferi, în curs de 4 decenii, o scădere de populație dela 64.000.000 la 46.000.000, stabilizându-se la acest din urmă număr. Or, exact de atâta timp are nevoie Polonia, ca să-și ridice numărul populației — menținând actualul coeficient de spor — dela 32.000.000 la 60.000.000. În patru decenii, Polonia va fi țara cea mai populată a Europei, în afară de Rusia. De acest lucru nu se mai îndoește azi nimeni.

În fine al treilea punct periculos este Rusia. Rusia și-a menținut și astăzi sporul de populație foarte urcat, cum nu se mai găsește azi în toată Europa decât în unele regiuni ale țării noastre (Moldova, Dobrogea, Basarabia). Problema creșterii populației Rusiei este de un deosebit interes pentru viitorul țării noastre și merită întreaga atențiune a opiniei noastre publice.

* *

Evoluția numerică a populației Europei va deschide noi conflicte, eclipsând din orbita actualității conflicte vechi, precum și pe acelea cari astăzi mai stârnesc încă discuții.

Între conflictele de actualitate, cărora evoluția viitoare a populației le va pune capăt în mod fatal, este și procesul pornit de revizionistii din Ungaria.

Voiu cita numai câteva argumente de valoare covârșitoare.

Poporul maghiar a ajuns la un punct critic al evoluției sale biologice. Natalitatea este mult mai redusă decât la popoarele sud-est europene, astfel încât, în curs de câteva decenii, populația Ungariei va fi disparentă față de a țărilor cu cari se învecinează. Ungaria va fi obligată în curând să facă toate eforturile pentru menținerea propriei ei populații.

Statisticienii maghiari cunosc acest lucru. Astfel Dr. H. F. F. István, în studiul său publicat în „Magyar Sztatistikai Szemle” (din Nov. 1932*) arată, că populația Ungariei în deceniul 1920—30 s’a

*) v. Prokopy: A revizió és Délmagyarország, 1933.

sporit cu 700.000 suflete, pe când populația celor trei țări ale Micii Înțelegeri a sporit cu 5 milioane. În deceniul de război 1910—1920, populația nemaghiară a Ungariei a crescut cu 500.000 suflete, pe când populația maghiară care în deceniul 1900—1910 sporise cu 1.293.000 suflete, a scăzut cu 50.000 suflete.

După experiența statistică a ultimelor decenii, populația maghiară ar fi trebuit să fie astăzi cu 1.500.000 suflete mai numeroasă decât este de fapt, dacă nu intervenea războiul.

Acestea sunt fapte pe cari revizioniștii le știu, dar cărora refuză să le acorde importanța cuvenită, pentru bunul motiv, că discutarea lor ar demonstra clar inutilitatea mișcării revizioniste.

Dealtfel în literatura sociologică maghiară, în timpul din urmă, apar tot mai des lucrări privitoare la problema sistemului de „un copil” la populația din regiunea neaoș ungurească depe malul drept al Dunării. Fenomenul acesta semnificativ a apărut dealtfel și la noi, dar numai în una dintre provinciile noastre, în Banat. Remediul nu poate fi decât unul: umplerea golurilor cu populație din alte provincii. Dar când o țară **întreagă** a căzut pe panta depopulării, mai poate exista remediu? Hotărît, nu! Mai ales când depopularea se datorește nu cauzelor sociale, cari sunt iremediabile. Fenomenul de epuizare biologică a unei populațiuni se poate compara cu fenomenele de senilitate la individ.

Scrierile revizioniste de propagandă, precum și cele cu scop de exaltare patriotică destinată publicului unguresc, repetă până la obsesie argumentul cel mai impresionant al Ungurilor: 1000 de ani de rezistență, de sbucium și de eroism în apărarea culturii la porțile Orientului. Or, acest argument nu este în favoarea **viiitorului** unguresc. Pentru că 1000 de ani însemnează 50 de generații! Și nu există popor care să fi putut rezista la un zbugium continuu, din generație în generație, aproape fără întrerupere, timp de 50 de generații. Popoare mai aclimatizate cu atmosfera Europei decât ungurii, au sfârșit prin a succomba în mult mai puține generații, decât numărul generațiilor până la care poporul unguresc, mai norocos, și-a putut păstra existența. Desigur, că au existat în cursul istoriei Ungurilor și epoci de reculegere. Dar eforturile mari nu se mărginesc să lase urme serioase de uzaj biologic, mai ales la un popor care se îndepărtează tot mai mult de epoca tinereții sale.

Orice merite istorice ar avea un popor, o generație, un individ, orice drept ar avea cineva la păstrarea unui patrimoniu, sosește

ceasul fatal, când un succesori mai tânăr intră în patrimoniul glorioșilor înaintași. Se poate contesta orice merit succesorilor, dar mai presus de toate rămâne în picioare adevărul, că lupta dintre dreptul de posedare a bunurilor, consacrat prin morala convențională și prin sistemele juridice de pretutindeni, și dintre dreptul la existență al tinereței, se sfârșește întotdeauna cu victoria celor din urmă.

Dr. Sabin Manuilă

Ca să nu-i „ofenseze“...

Din gazeta budapestană „Magyarság” dela 13 XII a. tr.:

„A venit vorba în parlament (la discuția începută luna trecută a reformei fidei-comisurilor — n. tr.) că ar trebui împroprietăriți țărani săraci cari au făcut până la capăt războiul, dacă nu de alta pentru aceea, pentru că în decursul războiului li s'a dat soldaților extenuați asigurare că după război, ei, sau familiile lor rămase orfane, își vor putea rescumpăra un pământior. La această vorbă, s'a ridicat imediat ca să dea cu pumnul însuși ministrul guvernului: să nu ofensăm pe eroii noștri din războiul mondial cu bănuiala că i-ar fi împintenat în afară de iubirea de țară și speranța că ar căpăta pământ; cu alte cuvinte, guvernul ar ofensa fățiș pe foștii luptători cu astfel de împroprietărire; nu, guvernul nu se angajează la astfel de ofense.”

S'a angajat însă să-i ofenseze pe aceia dintre ei, în frunte cu „viteazul” Gömbös „de Jakfa”, pe cari regentul Horthy i-a ridicat la nou-înființata treaptă nobilitară a „vitejilor”.

Vedenii persistente

de **TEODOR NEȘ**

Pe urma activității contelui Széchenyi Ștefan, la începutul veacului al XIX-lea, conștiința națională maghiară, trezită și exaltată, și-a fixat ca directivă politică desnaționalizarea elementelor nemaghiare din țară. Alături de iobăgia fizică, se instiue iobăgia spirituală a Românilor: se recunoaște o singură supremație culturală, cea a Maghiarilor, din ale cărei fărâmituri se pot îndulci și nevrednicele naționalități. O singură limbă este armonioasă și sonoră, predestinată să invesmânte pitoresc cele mai nuanțate simțiri și idei, și să aibă harul de a fi singură ascultată de Dumnezeu. Era limba maghiară. De aceea la § 4 al art. VIII de lege din 1830 scrie: „Începând de acum, între hotarele țării nu poate ocupa o funcțiune publică cine nu cunoaște limba maghiară”. Legile din 1836, 1840, 1844, largesc sfera de întrebuințare a limbii maghiare, strecurând-o în instituțiile particulare, profesionale, ale popoarelor nemaghiare

Delegația județului Bihor în 1832, prin diferite presiuni, smulge inspectorului școlar I. Corneli și protopopul At. Boșco, de altfel oameni de treabă și cu grijă pentru Români, un program de răspândire a limbii maghiare: să fie numiți la confesiuni numai învățători cari cunosc perfect limba maghiară; preoșii, pe lângă studii speciale, să cunoască și vorbească bine ungurește; să se introducă calendarul gregorian pentru toate confesiunile; în centre românești să se înființeze cât mai multe școli ungurești. (Cf. Karakas Károly în ziarul „Nagyváradi” din 22 Mai 1904, No. 125.)

Sub astfel de presiune morală și culturală își tânjește viața iobagul Crișanei până la 1848, când abandonat de Ardelenii autonomiști, este lăsat jertfă politicii de maghiarizare.

În 1848, feciorii români sunt înrolați cu de-a sila în regimentele de honvezi. Dezertarea lor în număr mare arăta licărirea unei conștiințe naționale, care nu-i răbda să se lupte alături de Unguri pentru interesele acestora, împotriva

Românilor lui Iancu ori a Austrieilor. Români: Onuț Teodor din Coșghian, Flore Orjan, Teodor Ardelean, Vasile Să-răcuț, Teodor Albu, Gh. Fărcața, Mitru Criste, Gh. Pantiu, Flore Cana din Groși, Vasile din Belfia, Vasile Ionuț din Bezna, Mitru Pop din Săbolciu ș. a. sunt arătați în raportul maiorului Szép-szögi, cu prilejul expediției batalionului de voluntari în Mun-ții Apuseni, ca dezertori. Aceștia, alături de Români: Pușcaș Vasile și Pușcaș Alex. din Căuașd, Panea Petru din Tulca, For-lagge Vasile din Petroașa, Bonduraș Mihai din Chișcou, spân-zurați pentru „agitajie” de tribunalul revoluționar ce-și ținea ședințele cu schimbul în Orade, Gurbediu, Beliu, Beiuș, Vaș-cău și Aleșd, arată de-o parte gradul de limpezime a con-științei naționale în Bihor, de altă parte intensitatea pri-goanei cu care îi urmăria tribunalul pe toți cari mai aveau o mijire de naționalism în sufletul lor. (Cf. Hegyesi Marton: „Biharvármegye: 1848—1849. Nagyvárad 1885. Ed. Hügel Otto).

Dăra de sânge ce se întrezărește în istoria Bihariei dela 1848 până la 1918 ca semn al cumplitelor vremuri și ca mărturie a „civilizatelor” maniere cu care eram tratați, s'ar putea urmări an de an.

Vom incresta numai trei momente din viața năcăjitei Biharii, în care în 1918 își încheștase Budapesta pumnii, ca să nu se poată desface de Ungaria.

Era în ultima decadă a veacului trecut, anul 1893, când „Memorandul” și „Replica” treziseră în Europa o simpatie, denerală pentru naționalitățile din Ungaria și în deosebi entru Români. Reacțiunea Budapestei infuriate nu cunoaș-tea lege și fărmuri. Tinerimea și societățile „iresponsabile” inauguraseră o serie de demonstrații sângeroase și de van-dalisme fără pereche în contra Românilor. I. Rațiu în Turda V. Mangra în Arad, erau ținta canonadelor cu pietri, ocări și hule păgâne, din partea „străzii”.

În Orade la 9 August 1893, sub scânteia asvârlită de broșura renegatului Pituc Bela („Hazaárulok”. Leleplezések a nagyváradi gör. kath. oláhegyházmegyéből 1893), strada a organizat o formidabilă demonstrație în contra episcopului Mihai Pavel și a Românilor fruntași. O mulțime imensă, înarmată cu pari, ciomege și pietri a devastat reședința epi-stopească, seminarul gr. cat. și internatul ortodox „Nic. Jiga”. Obiectivul principal al demonstrației fusese Episcopul Pavel.

Rezultatele demonstrației, după mărturia ziarului „Nagy-várad” No. 184/1893, sunt acestea :

1. La episcopia gr. cat. s'au devastat toate geamurile și întregul mobilier din parter și etaj.
2. La Nic. Mărcuș, preot gr. cat., sparte 3 ferestre.
3. La școala gr. cat. 24 ferestre sparte și mobile sfărâmate.
4. Dr. Nic. Zigre. ferestre, mobile, oglinzi, mese sparte
5. Toma Păcală, protopop ort. rom., 3 ferestre sparte
6. Gh. Cioara, cantor, 3 ferestre sparte.
7. Kövary Teodor, canonic, sparte 8 ferestre.
8. Sarkadi Tib., canonic, sparte 5 ferestre.
9. Vela Paul, canonic, sparte 5 ferestre.
10. Bofiș Ilie, sparte 5 ferestre.
11. Casa Dr. Buna Ioan, 64 geamuri sparte, uși, dulapuri, scaune rupte.
12. Dr. Papp Iosif, 32 geamuri sparte.
13. Dr. Duma Florian, 25 geamuri sparte.
14. Seminarul gr. cat., 22 ferestre sparte.
15. Internatul ortodox, 125 geamuri sparte.
16. Dr. Dem. Chiș, obloane sfărâmate.
17. Ardelean Iustin, 12 geamuri sparte.
18. Erdelyi Iosif, 24 geamuri sparte.
19. Consistorul ort. rom., 22 geamuri și 10 obloane sfărâmate.

Ziarul „Pesti Hirlap” aprobă manifestația din Oradea.

Al doilea gest al „națiunii dominante” care stăpâna prin „cultură” celelalte naționalități, a fost măcelul dela Aleșd din 24 Aprilie 1904. În Ungaria, pela începutul veacului actual, s'au înfiripat mișcările socialiste. Românii, fără pământuri și amenințați în limba și legea lor de politica de maghiarizare, arătau simpatii pentru meetingurile socialiste, la care nu se menaja aristocrația maghiară. La adunarea politică din Aleșd au luat parte mai ales Românii din împrejurimi. Grămada de Români, ficsiți în mica piață a Aleșdului, imbia jandarmilor un prilej unic de măcel laș. La descărcarea unei arme, de fapt, mulțimea a fost împușcată cu salve și călcată în copitele cailor. Ziarele maghiare recunosc 20 de morți și 50 de răniți Niciun ungar între ei.

Satele: Vad, Lugoș, Bratca, Borod. au fost împănate cu soldați („Nagyvárad“. Ediția specială No 102—1904).

Nu ne îngăduie spațiul să amintim lungul pomelnic al învățătorilor destituiți și închiși sub regimul legii lui Apponyi (1907). Și nu putem zăbovi nici asupra sălbăticiilor electorale din Beiuș, Tinca, Aleșd, Ugra, Ceica, când Românii erau terorizați de companiile de soldați și jandarmi. Se vor scrie acestea cu vreme și răgaz, ca să le cunoască cei de azi și de mâine.

Incheiem cu sublinierea cu foc și sânge a muceniciei Bihariei, sub scurta, dar subiectiv judecând infinit de lungă slăpânire a guvernului Károlyi și a regimului bolșevic al lui Bela Kun.

Odată cu fixarea trupelor române la Ciucea-Zam, în Bihor se deslănșuiseră chinurile iadului. Toată ura milenară, gonită din Ardeal de baioneta soldatului român, se îngrămadise în cotlonul Bihariei, năpăstuindu-se asupra satelor românești. Un cer incendiat spre Apus, o geană de speranță la Răsărit, vaierele celor însulițați și arși de vii, rugăciunile și nădejtile celor osândiți la moarte, lată elementele materiale ale acestui sinistru tablou.

Nu amintim pomelnicul celor 59 de martiri. Unele nume: Dr. I. Ciordaș, Nic, Bolcaș, părintele M. Dănilă, învățătorul V. Filip, Nic. Bogdan sunt cunoscute în deobște și grija noastră este să fie cunoscuți și ceilalți pentru jertfa de sine cu care au contribuit la întărirea credinței în isbânda desăvârșită a crezului Bihariei. Lespezile de piatră și troițele ce li se vor închina, vor vorbi generațiilor viitoare veacuri dearândul de marea răbdare și îndurare, de umilințele și ba jocura strămoșilor lor și de „civilizația“ stăpânitorilor de atunci, care știau una: „Să pompeze și asimileze suflete și trude străine, cu orice preț, pentru a se arăta lumii străluciți, bogați și puternici“.

T. Neș

Mișcarea politică ungară din România

de **Alexandru Olteanu**

Politica revizionistă ungară și-a schimbat tactica. Cercurile budapestane lasă să se înțeleagă că Ungaria nu e dispusă să participe la negocierile dunărene decât dacă i se dau garanții că situația minorităților ungare din statele succesoare se va reexamina. Ele cer ca statele succesorale să recunoască pe aceste minorități ca „părți egale”¹⁾.

Această versiune vrea să fie un răspuns la invitația adresată de Marile Puteri statelor dunărene spre a încheia pacte de neagresiune și de neintervenție în chestiunile lor interne. Cercurile budapestane ignorează faptul că conform tratatelor, protecțiunea minorităților intră în atribuțiunile Societății Națiunilor.

Ar fi de prisos să insist asupra netemeinicii acestei teze. Nu există niciun text în baza căruia Ungaria să-și poată revendica dreptul de a controla tratamentul pe care statul român înțelege să-l aplice minorităților sale. Și mai puțin se poate admite ca acest tratament — o problemă eminentă juridică — să fie examinat și reglementat prin tratate politice. Cei cari susțin contrariul, nu urmăresc scopuri pacifice, ci să provoace diversiuni.

Șefii partidului maghiar din România își dau seama că opinia publică românească nu va admite niciodată această teză, totuși găesc de bine să agite ideea unui tratat pe care România și Ungaria ar trebui să-l încheie cu privire la legiferarea situației minorităților ungare din Ardeal. D. Nandor Hegedüs, propagatorul acestei idei, spune că protecțiunea acordată minorităților de Societatea Națiunilor este ineficace, și că ar fi nevoie de o apărare efectivă. Deaceea, inspirându-se din tratatul similar româno-iugoslav, propune ca **statele succesorale să garanteze respec-**

¹⁾ Expresia aparține generalului Gömbös, șeful guvernului ungar, care a întrebuițat-o pentru prima oară în discursul rostit la Solnoc, la 25 Ianuarie 1935. (Cf. „Magyar Kisebbség” An XIV. Nr. 7, din 1 Aprilie 1935, pag. 178.)

Contele Ștefan Bethlen, în discursul rostit la Kaposvár la 24 Martie 1935, a spus că Ungaria nu poate încheia nici-un act de neagresiune cu vecinii săi, decât cu condiția ca aceștia să înceteze „prigoana groaznică” împotriva minorităților ungare. („Pesti Hirlap” din 27 Martie 1935 pag. 11.)

tarea drepturilor minoritare printr'un pact special față de Ungaria, care în acest caz, ar deveni mai maleabilă în chestiunea revizuirii.²⁾

Noua directivă a politicii ungare din Ardeal a produs consternare în opinia publică românească. Tratatetele bilaterale de acest soi presupun o oarecare cordialitate între părțile contractante și trebuie să se bazeze pe principiul reciprocității. Ori, Ungaria a făcut totul pentru ca statele succesoare să nu aibă încredere în sinceritatea ei și să o suspecteze de intențiuni subversive. Este deci explicabil că conștiința națională românească reacționează energic la orice încercare a cercurilor budapestane de a se amesteca, chiar în mod indirect, în soluționarea problemei minoritare din România.

Studiul de față nu și-a propus nici să justifice această sensibilitate, nici să trateze problema minoritară din punct de vedere al politicii și al dreptului internațional. Este însă imposibil să nu înregistrăm legătura ce există între noile sugestii budapestane și între eforturile ce le face partidul maghiar din România ca să alarmeze opinia publică mondială, afirmând că statul român ar fi pornit o campanie de exterminare contra minorităților. Recentele agitații ale acestui partid sunt cu atât mai puțin justificate, cu cât guvernele românești de mai multe ori l-au invitat să-și lixeze programul minimal în baza căruia ar fi dispus să colaboreze la consolidarea definitivă a statului român, dar răspunsurile l-au convins că partidul maghiar din România nu este un instrument de pacificare. Ori de câte ori partidele românești au încercat să-l apropie de majoritatea românească, șefii lui au răspuns cu pretențiuni inacceptabile, care — ca și versiunea tratatelor bilaterale — au depășit limitele obligațiilor luate de România prin tratatul minoritar și prin pactul Societății Națiunilor.

Partidul Maghiar, în 1922, a cerut: să fie recunoscute minoritățile din România prin Constituție ca subiect de drept public; să li se acorde o autonomie națională; să se guverneze prin fiii și în limba lor, cu administrație și justiție proprie; iar armata să fie reorganizată astfel ca cetățenii să-și facă stagiul militar — maximum trei luni — pe teritoriul propriului lor cerc de recrutare, și să fie instruiți în limba lor maternă.³⁾

²⁾ Nandor Hegedüs: Kétoldalú államszerződés a kisebbségek érdekében (Tratate bilaterale între state în interesul minorităților). Cf. „Magyar Kisebbség” An. XIV. Nr. 1 din 1 Ianuarie 1935 pp. 24—29. Idem: „Két ország közeledése” (Fpropierea a două state) în „Független Újság” (Cluj), An. II. Nr. 27 din 20 Iulie 1935.

³⁾ Prof. dr. I. Matei: Doctrina de stat a problemei minoritare, București, 1929

Firește, nu s'a găsit niciun partid românesc să primească o discuție pe baza acestui program fantezist, care a determinat chiar și pe elementele democratice din România să renunțe la speranța de a găsi o platformă de colaborare cu partidul maghiar. Opinia publică românească s'a convins că acest partid este un organ executor al politicii de șicanare, destinat să procure argumente pentru teza, după care pacea Europei orientale nu s'ar putea consolida în baza actualului statut național și teritorial.

Era de prevăzut că în astfel de condițiuni, și acțiunea d-lui Mihail Șerban, subsecretar de stat al minorităților, va eșua. D-sa, la începutul anului 1933, invitasese din nou partidul maghiar să-și precizeze pretențiile față de proiectata lege a minorităților. Partidul i-a răspuns printr'un memoriu care, în preambulul său, s'a grăbit să accentueze că nu atinge nici cu aproximație toate problemele minoritare ce reclamă o soluționare grabnică.

Acest memoriu pare puțin mai practic decât proiectele anterioare. Trece sub tăcere autonomia teritorială și națională minoritară, și grupează dezideratele ungurești în jurul întrebuirii limbilor minoritare în toate ramurile vieții de stat. În această ordine de idei cere:

1. Publicarea în limba ungară a tuturor legilor și ordonanțelor ministeriale.
2. În județele unde minoritățile trăiesc în mase considerabile Monitorul Oficial să fie editat în limbile minoritare.
3. Abolirea principiului scripturistic în contactul cetățenilor cu autoritățile comunale, municipale și de stat, și legiferarea dreptului acestora de a-și înainta cererile verbal.
4. Accelerarea procedurii de apel în materie de alegeri administrative.
5. În regiunile minoritare să fie numiți numai funcționari și judecători cari cunosc limba minorităților.
6. Restrângerea puterii prefecților de județ.
7. Ordonarea unui control sever la oficiile de stare civilă.
8. Lansarea unei ordonanțe ministeriale pentru executarea întocmai a punctului 4 art. 186 din legea pentru organizarea și funcționarea ministerului instrucțiunii publice și al cultelor care să ordone autorităților comunale și municipale să repartizeze subvențiile acordate școlilor confesionale proporțional cu numărul credincioșilor bisericii respective.

9. Desființarea școlilor de stat pentru copii mici în comune unde funcționează școli confesionale similare.

10. Desființarea școlilor primare din comunele minoritare unde sunt școli confesionale.

11. În școlile primare minoritare înființate de stat limba română să fie numai un simplu obiect de studiu ca oricare altul.

12. Suprimarea art. 8 din legea învățământului primar al statului din 1924, care impune cetățenilor de origine română ce și-au pierdut limba maternă, să-și instruiască copiii numai la școlile publice sau particulare cu limbă de predare română.

O studiere chiar sumară a acestor deziderate este suficientă să ne convingă că partidul maghiar din România nu este un element de ordine. Politica lui urmărește un obiectiv dublu: pe de-o parte, să asigure întrebuințarea limbilor minoritare pe o scară cât mai largă în toate ramurile vieții de stat, iar pe de altă parte, prin sisteme autonomiste, să micșoreze autoritatea și suveranitatea statului român până la complectă lor desființare. Nu e deci decât prea normal că opinia publică românească, chiar după o conviețuire de 15 ani, refuză categoric orice colaborare cu acest partid. Acest refuz nu însemnează rezerva unui popor asupritor față de drepturile minoritare garantate prin tratate, ci conștiința că independența sa politică se sprijină pe principiul echității și pe drepturi seculare.

De fapt, o bună parte dintre dezideratele ungare sunt în flagrantă contradicție atât cu spiritul tratatelor, cât și cu litera Constituției românești, iar altele nu sunt reale și au fost inventate în scopul de a alimenta campania de ponegrire ce-o duce în străinătate contra României Ungaria revizionistă.

Partidul maghiar nu reprezintă maghiarimea din România

Înainte de a trece la analiza detaliată a dezideratelor de mai sus, sunt obligat a ridica un protest energic în contra procedurii partidului maghiar de a se erija în „reprezentant al tuturor ungarilor“ și „interpret al tuturor minorităților din România“. Voi dovedi cu probe de proveniență minoritară că acest partid, constituit din foștii funcționari superiori administrativi, latifundiari și publiciști, pentru ocrotirea intereselor unui cerc restrâns, fără ramificații viabile în straturile de jos, nu reprezintă maghiarimea, și mai puțin:

are dreptul ca, în fața străinătății, să se prezinte ca un fel de primus inter pares al minorităților din România.

Partidul maghiar din România s'a desprins, în anul 1922, dintr'o frământare a opiniei publice ungare din Ardeal, care s'a învârtit în jurul problemei: dacă maghiarimea trebuie sau nu să participe la opera parlamentului român? Deci, s'a format ca un instrument politic al minorității ungare în parlamentul român. Atât și nimic mai mult. Ca atare, normal ar fi fost să se limiteze la apărarea conștiințioasă sau chiar energetică a intereselor membrilor săi în parlamentul român. O astfel de interpretare a misiunii sale de „partid minoritar” ar fi fost compatibilă nu numai cu litera Constituției române, dar și cu spiritul tratatelor. El însă nu s'a mulțumit cu acest rol modest. Prin graiul șefilor săi s'a decretat drept „universalitate constituită a minorității etnice ungare din România”. Trimite delegați la conferințele minoritare internaționale, și „în numele întregii populații ungare din România”, înaintează fel de fel de proteste, încriminări și plângeri la Societatea Națiunilor împotriva statului român.

Această scamatorie este în flagrantă contradicție atât cu dispozițiunile tratatelor minoritare, cât și cu Constituția statului român. Cele două pakte nu cunosc colectivități: subiecte de drepturi politice, ci numai inși cu drepturi egale, cari își manifestă voința în mod individual. Naționalitatea nu conferă unui grup de oameni calitatea de colectivitate și de subiect al drepturilor politice pe care tratatele și Constituția le oferă cetățenilor singulari. Un partid politic — fie chiar minoritar — nu are personalitate juridică, prin urmare nici capacitatea de a contracta, a sta în proces, a exercita drepturi, a reprezenta alte persoane sau a se considera „parte lezată”.

Deci, partidul maghiar „regnicolar” din România se consideră absolut greșit personificare colectivă sau reprezentant al tuturor cetățenilor români de naționalitate ungară⁴⁾. Dacă în concepția corifeilor lui naționalitatea însemnează colectivitatea spirituală a locuitorilor ce vorbesc limba ungară, atunci trebuie să se

⁴⁾ Președintele conte Gheorghe Bethlen a spus în congresul partidului: „Nu constituim congresul unui partid. Nu ne-a întrunit speranța de a veni la guvern. Noi reprezentăm universalitatea națiunii ungare din România”. (Cf. „Magyar Kisebbség” An. XII. Nr. 14 din 10 iulie 1933 pag. 301). Iar d. Sigismund Ferenczy a scris: „Partidul maghiar din România nu este o organizațiune proprie zis politică, ci un fel de uniune națională. Mai bine zis: o comunitate de muncă națională”. (Cf. „Magyar Kisebbség” An. XII. Nr. 18 din 16 Septembrie 1935 pag. 524).

știe că ovreii grupați în „Uniunea națională ovreiască din Ardeal“ și muncitorii unguri împrăștiați în diferitele grupări muncitorești, refuză categoric să fie înglobați în această „colectivitate“. Iar dacă ei sunt adepții doctrinei după care originea comună determină naționalitatea, atunci cei 180.000 ovrei din Ardeal în niciun caz nu sunt „unguri“. Nici nu sunt reprezentați prin partidul maghiar.

Denumirea de „Partid maghiar regnicolar din România“ e și mai imprecisă din punct de vedere geografic. De fapt, acest partid ar trebui să se numească „ardelean“, deoarece își limitează activitatea politică exclusiv la teritoriul Ardealului. Nu are nici-o organizațiune în afară de Ardeal și nici-o influență asupra ciangăilor din Bucovina și Moldova și asupra numeroaselor colonii ungare din București, Ploiești și din celelalte orașe din Vechiul Regat.

Numai publicarea listei membrilor partidului ar putea soluționa controversa pe care șefii lui o agită cu o incontestabilă dibăcie spre a exagera forța lor politică. Datele răzlețe ce ne stau la dispoziție sunt insuficiente spre a trage concluziuni concrete cu privire la numărul aderenților partidului maghiar. În tot cazul, însă, este un semnificativ indiciu faptul că în Salonta, oraș cu populație ungară covârșitoare, la o distanță de abia câțiva kilometri dela granița ungară, dintre cei 3300 de alegători înscrși în listele electorale abia 577 sunt membrii partidului maghiar⁵).

Din punct de vedere etic și ideologic populația ungară din Ardeal este și mai puțin solidară cu străduințele partidului, care pretinde că este o „corporațiune națională“. Se cunosc cazuri în care unele organizații locale au refuzat să se conformeze dispozițiilor comitetului central și au încheiat pacte electorale ce erau în flagrantă contradicție cu linia de conduită fixată de acesta în materie de politică generală.⁶) În afară de frecvențele insurecțiuni ale organizațiilor locale, forțele partidului maghiar mai sunt paralizate de un latent antagonism de interese și vederi între populația urbană și cea dela țară. Inșiși conducătorii mărturisesc că populația rurală manifestă o vădită indiferență față de „lupta eroică“ pe care o duce partidul maghiar „pentru conservarea naționalității ungare“⁷).

⁵ Mărturisirea d-lui Coloman Hadházy, președintele organizațiunii locale în „Nagyvárad“ din 27 Martie 1929.

⁶ „Független Újság“ (Cluj) din 27 August 1935.

⁷ „Minoritatea ungară din Ardeal — spune d. Gheorghe Kovács — nu posedă încă condițiunile economice în care ar putea da o luptă eficientă pentru apărarea naționalității sale proprii. Populația rurală a fost întotdeauna și chiar

Antagonismul acesta simptomatic se datorește curioasei stratificări a societății ungare din Ardeal. Înainte de război politica de maghiarizare, în regiunile locuite în majoritate de naționalități, s'a sprijinit pe orașe. Populația urbană de aici, o clasă mijlocie ungară sau artificial maghiarizată, recrutată din nobilii, funcționarii, comercianții și industriașii străini, a fost delegată de puterea centrală să execute prin mijloace culturale și economice planul de desnaționalizare a naționalităților ce constituiau majoritatea populației rurale. Regimul feudal, care în restul țării a purtat un război de exterminare în contra burghezimei și a civilizației urbane, la periferii a răsfățat orașele, acordându-le mari avantajii financiare și economice și largi posibilități ca să despoaie țărănimea.

Sub presiunea acestei politici ipocrite, în Ardeal s'a creat o situație cu totul specială. Pe când în interiorul Ungariei puterea politică a statului feudal s'a proptit exclusiv pe populația rurală, în provinciile cu nemaghiari toată ura provocată de excesele guvernului central s'a îndreptat contra orașenilor. După realipirea Ardealului la România, țărănimea ungară, împroprietărită prin reforma agrară în rând cu țărani români și înzestrată cu vot universal și secret, a uitat repede pretinsele „binefaceri“ ale statului ungar de odinioară. Iar astăzi, la 17 ani după Unire, găsește foarte puține puncte de contact cu ideologia și politica partidului maghiar și se lasă călăuzită mai mult de interesele sale sociale și economice decât de ficțiunea „universalității etnice ungare din România.“

Șefii partidului fac mari eforturi ca să câștige și să păstreze unde 'ntâmplător o au încrederea poporului. Propaganda lor, făcută prin intermediul intelectualilor (preoți și învățători) trimiși la țară, bagatelizează interesele sociale și economice și exaltează importanța limbii în viața minoritară. Țăranii însă nu se lasă ușor convinși. Incurajat de nemulțumirile lor, cu câțiva ani în urmă, s'a constituit „Partidul micilor agricultori din România“ sub conducerea unui grup de intelectuali democrați, care a repurtat succese frumoase în satele ungurești, ba în unele județe amenință chiar organizațiunile partidului „oficial“.

Partidul maghiar din România luptă cu imense greutăți și din cauza amicitiei cu ovreii. Pornind dela prezumția că toți aceia cari vorbesc ungurește aparțin minorității ungare, adunarea sa

în viața minoritară a rămas străină de politică, pe care o consideră un sapanaj al nădrăgarilor și despre care nu știe aproape nimic. Sunt sate situate alături de importante linii de comunicație, în care de mai mulți ani nu s'a văzut un singur om politic minoritar“. (Cf. „Független Ujság“ din 4 August 1935).

generală ținută la Brașov, în 1924, a votat următoarea moțiune:

„Partidul maghiar declară că socoate ovreimea teritoriilor alipite României, credincioasă limbii, tradițiilor și culturii ungu-rești, ca făcând parte integrantă din unitatea maghiarimei din România. Partidul maghiar, ca și în trecut, va susține și în viitor interesele maghiare ale ovreimii, dar îi place să creadă că și evreii unguri vor contribui cu aceeași credință și entuziasm la activitatea și la luptele energice ale acestui partid“⁸⁾.

Șefii uzurpători ai partidului maghiar au urmărit prin această moțiune interese oportuniste. Pe vremea aceea aproape toate funcțiunile financiare, economice și culturale ale maghiarimei din Ardeal (băncile, comerțul, industria, presa și tipografiile) s'au găsit în mână ovreilor. Cunoscutele persecuții antisemite din Ungaria și agitațiile asidue ale emigranților au impus ovreimii ardeliene o orientare sionistă. A fost necesar ca șefii partidului maghiar să găsească o platformă de colaborare cu această populație numeroasă, care i-a făcut imense servicii la reorganizarea culturii, finanțelor și economiei maghiare.

Nu trebuie însă să credem că această alianță impusă de noile condițiuni s'a inspirat dintr'o sinceră afecțiune și că este atât de solidă cum o prezintă presa și oratorii partidului maghiar. Cercurile clericale catolice păstrează până astăzi o elegantă rezervă față de această colaborare „ultraliberală“. Discuțiunile violente ce au loc în culise, între delegații celor două naționalități, aproape la fiecare alegere, cu privire la întocmirea listelor de candidați, precum și apropierea galopantă a ovreilor ortodocși de ideea de stat română, ne demonstrează cu prisosință că numărul aderenților ovrei ai partidului maghiar este în descreștere.

Animozitatea cercurilor romano-catolice din Ardeal a fost exteriorizată lămurit prin scrisoarea adresată de Ludovic Kovács, preot romano-catolic din Lăpușul Românesc, d-lui Elemér Jakabffy, unul dintre vicepreședinții partidului, spunând: „Experiența din trecut ne impune să ne reorganizăm viața noastră minoritară pe baze pur ungare și nu pe baza limbii. Românii, slovacii, cât au fost minoritari, s'au organizat fără ovrei. Simpatia noastră pentru semiți ne face ridicoli în fața poporului dominant și dă impresia că nu ne putem menține prin propriile noastre forțe“⁹⁾.

Din aceeași convingere se inspiră și ziarul „Erdélyi Lapok“.

⁸⁾ „Magyar Kisebbség“ An. XIV. Nr. 8 din 15 Aprilie 1925. pag. 287.

⁹⁾ „Magyar Kisebbség“ An. IV. Nr. 8 din 15 Aprilie 1925 pag. 285—6.

editat de biserica romano-catolică din Orade cu un program deghizat antisemit.

În astfel de condițiuni partidul maghiar din România nu este — cum îi place să afirme — un reprezentant al tuturor cetățenilor români ce vorbesc limba ungară, ci e instrumentul politic al unui grup autocrat care urmărește să mobilizeze masele pentru realizarea unor scopuri foarte puțin compatibile cu interesele reale ale populației minoritare.

Iată motivul pentru care o parte dintre intelectualii unguri accelerează prin paginile ziarului „Független Ujság” din Cluj apropierea grănică a ungarilor ardeleni de români și pentru care unii dintre ei și-au pus întrebarea: Oare nu ar fi mai prudent ca minoritatea ungară din Ardeal să abandoneze platforma șovinistă și, conformându-se intereselor sale sociale și economice, să intre în partidele politice românești?¹⁰⁾

Maximalismul minoritar, tratatele și legislația românească

După această mică paranteză, chemată să restabilească adevărul în ceea ce privește forța partidului maghiar din Ardeal, îmi permit să studiez revendicările sale din punct de vedere practic.

Axa revendicărilor este autonomia națională. Cum însă în legătură cu autonomia locală se pune numai decât problema limitelor geografice, evident că sistemul autonomist ar trebui să aibă un caracter teritorial. Ca atare, ar cauza mari prejudicii suveranității statului român.

Literatura bogată a acestor chestii ne convinge că partidul maghiar nu se gândește la o autonomie administrativă, ci la unități politice cu adevărate drepturi suverane: administrație, justiție și armată proprie, cu dreptul de a refuza — indiferent din ce motiv — ordinele guvernului central. Deci preconizează un sistem de stat în stat, ceea ce este o aberațiune.

Cel mai puternic argument ce îl putem opune planurilor autonomiste este că tratatul minorităților — principalul izvor de drept pozitiv în materie minoritară — nu vorbește nicăieri de „autonomii naționale”. Autonomia acordată comunităților săcuilor prin art. 11 „în ce privește chestiunile religioase și școlare”, nu

¹⁰⁾ Polemica s'a iscat între d-nii (Spectator) Nicolae Krenner, Nandor Hegedüs, Ernest Ligeti și alți fruntași ai publicisticii ungare din Ardeal. Dovadă că ungarii ardeleni sunt nemulțumiți cu politica partidului maghiar.

are nici un caracter politic, nici caracter teritorial. Nu înseamnă deci divizarea suveranității statului, care — prin natura sa intrinsecă — este indivizibilă, ci o libertate de acțiune într'un domeniu care nu atinge însăși existența statului¹¹⁾.

Astfel, autonomia națională proiectată de partidul maghiar „cu excluderea desăvârșită a intervenției statului“ ar fi contrară tratatelor. Iar după art. 1 din Constituția Română, care declară că „teritoriul României este unitar și indivizibil“, este irealizabilă sub actualul regim constituțional.

Partidul maghiar propune autonomia națională ca un corectiv al situației actuale, ce face imposibilă trasarea unor linii care să închidă masse populare absolut omogene din punct de vedere al limbii și naționalității. Din același motiv sunt criticate și granițele apusene ale României. Ori, este clar că unitățile naționale autonome ale partidului maghiar ar suferi de aceleași inconveniente. Trebuie să recunoască chiar și cei mai infocați autonomiști că aceste unități nu s'ar putea organiza astfel ca să nu înglobeze fracțiuni străine, prin urmare, nu ar contribui cu nimic la înlăturarea antagonismelor naționale.

Pretenția ca limbile minoritare să se poată întrebuița în administrația publică, este nejustificată și fără obiect. Nejustificată, pentru că al. II. art. 8 din Tratatul Adițional dela Paris recunoaște formal dreptul statului român de a stabili o limbă oficială, ceea ce este incompatibil cu principiul folosirii nelimitate a limbilor minoritare în administrația de stat. Limbile minoritare nu se pot întrebuița în mod nelimitat — conform acestui tratat — decât numai în viața particulară (comerț, presă, întruniri publice, viața religioasă) și sunt preconizate anumite „înlesniri raționale“ în fața justiției. Nu ni s'a impus deci de loc să legiferăm întrebuițarea limbilor minoritare în fața justiției, ci să acordăm minoritarilor unele „înlesniri“ compatibile cu noțiunea de stat național. Autorii tratatelor nu au înțeles să limiteze câtuși de puțin drepturile suverane ale statului român, ci i-au impus obligațiuni care rezultă în mod firesc din drepturile omului.

Legiuitorul român, deci, a făcut dovadă de un larg liberalism față de minoritari, când prin art. 398 din legea administrativă din 1925 a admis limba lor în administrațiile locale. În baza

11) Dr. Emeric Mikó: A székely közéleti kulturális kar önkormányzat (Autonomia culturală a comunității săcănilor, „Magyar Kisebtség“ an XIII. Nr. 13. din 1 Iulie 1934 pag. 377

acestei dispoziții legale — ulterior abrogate prin noua lege administrativă — limbile minoritare s'au întrebuițat și se întrebuițază chiar și astăzi în ședințele consiliilor județene, municipale și comunale. Partidul maghiar nu este consecvent când neagă acest fapt în străinătate, doar tocmai oficiosul său: „Keleti Ujság” din 11 Aprilie 1930, a scris: „Conform uzului de zece ani, în consiliile județene și municipale, maghiarimea și-a întrebuițat liber limba maternă”.

Adevărat este că în momentul de față nu există lege în Țara Românească, care să admită limbile minoritare în administrația publică, dar nici lege care să le interzică. Iar concepția oficialității a fost fixată prin deciziunea No. 401 din 14 Octomvrie 1924 a Consiliului Administrativ Permanent, care, sesizat de niște apeluri, a stabilit că limbile minoritare nu se pot considera limbi străine, prin urmare, firmele scrise în aceste limbi trebuiesc impuse întocmai ca cele românești.¹²⁾

Legislația română nu s'a atins de loc de chestiunea întrebuițării limbilor minoritare în viața particulară. Partidul maghiar nici nu ne-a obiecționat nimic în această privință până anul trecut, când a pornit o campanie alarmantă în contra art. 4 din legea pentru utilizarea personalului românesc în întreprinderi promulgată la 16 Iulie 1934. Acest articol de lege dispune:

„Întreprinderile obligate de codul de comerț de a avea registre de contabilitate vor ține prin derogare dela acest cod, dar cu respectarea convențiilor internaționale, în limba română registrul-jurnal, cartea mare și inventarul.¹³⁾

Această derogare se referă la art. 29 cod comercial român, care prevede că registrele comerciale trebuiesc ținute „în limba română sau vreuna din limbile moderne europene”. Chiar dacă s'ar interpreta în sensul că registrele trebuiesc ținute „și în limba română”, tot nu ar fi contrară tratatelor. De altfel, această chestiune a fost discutată și de Consiliul Societății Națiunilor care, în ședința din 25 Septemvrie 1925, a găsit echitabil ca acele registre care sunt importante din punct de vedere fiscal, să fie ținute în limba statului respectiv¹⁴⁾.

Partidul maghiar are și mai puține motive să se plângă de înlăturarea limbilor minoritare din justiție. Art. 135 codul de pro-

¹²⁾ Cf. P. Negulescu: Drept administrativ român pag. 145.

¹³⁾ „Magyar Kisebbség” An. XIV. Nr. 11 din 1 Iulie 1935 pag. 273.

¹⁴⁾ Cf. „Magyar Kisebbség” An. XIII. Nr. 15—16 din 16 August 1934, pag. 440.

cedură civilă aplicat pe teritoriul Ardealului permite justițiabililor nu numai să-și folosească limba maternă în fața justiției, ci chiar să introducă verbal acțiuni cu o valoare sub 50,000 de lei, pe care judecătoria este obligată să le cuprindă în proces verbal. Legile de unificare sunt chiar mai liberale. Astfel, al. II. pct c) art I legea pentru accelerarea judecăților din 1925 prevede ca actele de care părțile doresc a se folosi ca probe, pot fi depuse în orice limbă, sub condițiunea ca să li se anexeze traduceri certificate de un traducător oficial. Spre a veni în ajutorul justițiabililor, art. 67 din aceeași lege a autorizat ministerul justiției să întocmească un regulament pentru stabilirea condițiilor de capacitate și funcționare a traducătorilor pe lângă toate instanțele judecătorești. Regulamentul s'a și întocmit și promulgat în Octombrie 1925. Având în vedere, însă, că nu a satisfăcut interesele locale, deciziunea No. 29,949/1927 a Ministerului Justiției a autorizat pe notarii publici să poată face orice traducere de acte, iar al. X. art. 1 legea pentru accelerarea judecății din 1929 a dispus că : „Dacă actele sunt scrise în limbă străină, se vor depune traduse certificate pentru conformitate de parte“.

Partidul maghiar ne mai reproșează că nu am fi respectat art. 10 din Tratatul Adițional dela Paris, care prevede că „minoritățile își vor vedea asigurată o parte echitabilă în beneficiul și în afectarea sumelor ce ar putea fi atribuite din fonduri publice în scop de educație, de religie sau de binefacere“. Acestei acuzațiuni îi opunem tabloul de mai jos întocmit de revista „Minorité Hongroise“ din 16 August 1933 despre subvențiile acordate de statul român bisericilor din Ardeal, între anii 1930--1933:¹⁵⁾

Biserica	Namărul credincioșilor	1930	1931	1932	1933
Ortodoxă română	2086097	122451000	97828000	65480000	69496000
Greco-catolică	1336000	127432000	102362000	39905000	62423000
Romano-catolică	954557	58022000	46305000	26871000	24696000
Reformată Evangelică-ungară	717261	69009000	52812000	18353000	17551000
Luterană-săsească	32648	1971000	1548000	911000	8051000
Unitariană	264917	16036000	12601000	7417000	6560000
Evreiască	72116	11498000	9504000	1996000	3092000
	203191	2035000	2030000	1517000	1527000
Total	5671757	408400000	324540000	162451000	86155000

¹⁵⁾ „Magyar Kisebbség“ An. XII. Nr. 1. din 16 August 1933.

Imi place să cred că partidul maghiar nu va contesta veracitatea acestui tablou statistic pe care l-a întocmit unul dintre oficioasele sale. Cifrele de mai sus constituiesc o dovadă palpabilă că statul român, la distribuirea subvențiilor, a avantajat bisericile minoritare față de cele românești. Căci, luând de bază aceste cifre, din subvențiile acordate cade pe un credincios în lei :

Biserica	1930	1931	1932	1933	Patru ani
Ortodoxă română	58.70	46.89	31.38	33.31	170.28
Greco-catolică	95.38	77.36	29.80	46.72	249.26
Romano-catolică	60.78	48.50	28.15	25.87	163.32
Reformată	96.21	73.64	25.65	24.46	219.96
Evangelică ungară	60.37	47.41	27.83	24.95	160.26
Luterană săsească	60.53	47.56	28.21	24.95	161.25
Unitariană	159.45	131.78	27.67	42.87	361.77
Evreiască	10.01	9.99	7.46	7.51	34.99

Ca să se vadă utilitatea acestor subvenții pentru bisericile minoritare, dau două exemple demonstrative :

Biserica unitariană, care în Ungaria de odinioară n'a avut nici o școală superioară pentru pregătirea preoților, din subvențiile primite de la statul român a înființat o teologie la Cluj, despre care un publicist unitarian a scris : „Situția strălucită a academiei noastre teologice se datorește progresului și condițiilor politice generale (sic !). Guvernul român suportă cheltuielile spirituale și materiale ale acestei academii (Lei 1.048,800 pe an¹⁶) cu impozantă obiectivitate”.¹⁷ **Această școală susținută exclusiv din contribuția statului român prepară și preoți unitarieni pentru Ungaria actuală.**

Biserica reformată din Ardeal, care, în anul financiar 1929/1930, a luat din bugetul statului român o subvenție de Lei 69.009,000, din contribuția credincioșilor, în același an, abia a realizat Lei 38.885,000 și într'un singur an a clădit școli în valoare de Lei 16.000,000.¹⁸)

Firește, de primirea minorităților într'un număr nelimitat în funcțiunile de stat, nu ar putea fi vorba fără a cauza mari preju-

¹⁶ Aug. Caliani : L'enseignement minoritaire en Transylvanie. Revue de Transylvanie An. I. Nr. 3 pag. 305

¹⁷) Dr. Coloman Gall : Biserica unitariană, în Almanahul revistei „Pásztor-téz”, Cluj 1925 p. 139.

¹⁸) Vezi Raportul citit în adunarea eparhială a episcopiei reformate din Ardeal, ținută la Cluj, în luna Noembrie 1929.

dicii populației române, care constituie majoritatea absolută a locuitorilor țării. Este curios că partidul maghiar în general acceptă principiul proporționalității în reglementarea raporturilor diferitelor naționalități, în această chestiune însă exagerează conștient. Motivul este că își dă seama că în Ardeal numărul funcționarilor publici minoritari este disproporțional mai mare decât numărul funcționarilor publici români.¹⁹⁾

Desființarea tutelei administrative, alegerea pretorilor și a notarilor, restrângerea puterii prefectilor de județ și legiferarea nedisolvabilității consiliilor județene și municipale, nu s'ar putea admite decât într'un sistem administrativ absolut autonomist. Aceste deziderate ne demonstrează cu prisosință că însuși partidul maghiar găsește incompatibile străduințele sale cu interesele permanente ale statului român, care impun o guvernare mai mult sau mai puțin centrală. România nu-și poate permite luxul unei experiențe autonomiste, ar putea însă introduce un sistem de largă descentralizare, dacă minoritățile ar contribui fără rezervă la creierea unei atmosfere de absolută loialitate și cordialitate între cetățenii țării.

Abrogarea aliniatului I. art. 30 din Constituția Română, care prevede că fiecare cetățean își poate exercita dreptul de petițiune în scris, ar fi un act retrograd. Este o absurditate ca această petițiune să i se adreseze unui stat, care și-a angajat ultimele energii financiare spre a înlătura analfabetismul și — după cum se știe — cheltuiește sume enorme pentru școli. Suntem convinși că dacă, din întâmplare, Constituția Română ar fi admis dreptul de petiționare verbală, astăzi partidul maghiar s'ar plânge că a pus cel mai important drept al cetățenilor minoritari la discreția „funcționarilor abuzivi”. Principiul scripturistic constituie una dintre cele mai serioase garanții pentru formularea și soluționarea precisă a petițiilor.

Restul pretențiilor ungare privește modul de funcționare a aparatului administrativ, prin urmare, chiar dacă ar fi motivate, nu sunt revendicări propriu zis — minoritare. De aceea renunț la studierea lor, convins fiind că am strâns suficiente probe pentru evidențierea celor ce sunt esențiale în politica partidului maghiar pornirea și reaua credință.

*

Această politică nu este — cum partidul maghiar pretinde —

19) Aurel Gociman: Les fonctionnaires hongrois et l'État Roumain. „Revue de Transylvanie” An. I. Nr 3, pp. 375-81.

lupta unui popor pentru existența sa, ci un calcul obscur alimentat în culise din elemente pur sentimentale:

1. Propaganda revizionistă ungară.²⁰⁾
2. Speranța deșartă că această propagandă va fi în stare să determine lumea ca să modifice ceea ce a realizat istoria și voința națiunilor.²¹⁾

3. Credința greșită că minoritățile ungare din statele succesoare ar avea misiunea să împiedece consolidarea acestora, cea mai prețioasă garanție a actualului statut național și teritorial.

Problema ungară din România nu mai este o problemă politică, ci psihologică. Nu statul român sau opinia publică românească, ci însăși minoritatea ungară o poate soluționa, abandonând aceste trei „prejudedcăți“.

Alexandru Oileanu

²⁰⁾ „Chiar și cel mai incult cititor de gazete — a spus d. Elemer Jakabffy, vicepreședintele Partidului Maghiar — știe că Ungaria, datorită unei curioase întorsături a politicii mondiale, a devenit un factor important în Europa centrală. Ca o consecință firească a acestei schimbări, societatea ungară caută să scape din cătușele Tratatului de la Trianon, cerând din ce în ce mai temerar revizuirea acestui tratat. Nimic mai logic, decât faptul că propaganda revizionistă influențează și maghiarimea din Țeal“. („Temesvári Hirlap“ din 20 Octombrie 1939.)

²¹⁾ Episcopul Alexandru Makkai recunoaște existența acestei utopii pe care o numește „așteptarea minunilor“ și care — după părerea sa — este „cea mai tristă prejudecată ungară“. „Există două căi — scrie dânsul — : rezistența îndârjită sau acceptarea faptelor consumate“. Cf. opera „Az Elet kérdezet!“ (Viața m'a interogată) Budapesta 1935. pp. 218-19.

Presă minoritară dela noi

În Ungaria apar 32 de gazete zilnice ungurești, iar la noi presa ungurească număra acum un an 42 de cotidiene (astăzi 43), față de abia 55 de ziare zilnice românești.

Comparați: Populația ungurească a Ungariei (să nu-i discutăm aci originea) e după ultima statistică de opt milioane fără ceva. Populația românească a României e de 14 milioane și aproape jumătate. Populația ungurească a țării românești e de un milion și mai bine de trei sute de mii, iar cu evreii ungarizați de-un milion și jumătate.

Și-acum repetați: 55 de ziare zilnice românești la 14 milioane și jumătate de români, 42 de ziare maghiare zilnice în Ardeal și unu 'n București la cel mult un milion și patru sute de mii de unguri, și 32 de ziare maghiare zilnice la circa 8 milioane de unguri și ungarizați în țara hortistă!

E fără nicio exagerare uluitor. Și totuși Ungaria și cu uneltorii ei ne arată străinătății ca pe niște adevărați mâncători de unguri! Ea care nu îngăduie românilor săi măcar liturghie românească!

Să arătăm însă în toate amănuntele ei — subliniem: oficiale — statistica dela 1 Ianuarie 1935 a presei din România, pentru că nu știm să mai fi fost publicată și pentru că e și 'n alte privințe interesantă.

I. Statistica ziarelor:

Românești: zilnice 55, de trei ori pe săptămână 2, de două ori pe săptămână 9, săptămânale 317, trilunare 22, bilunare 124, lunare 130, bimestriale 13, trimestriale 4, semestriale 1, neregulate 263.

Ungurești: zilnice 42, de două ori pe săptămână 6, săptămânale 74, bilunare 9, lunare 7, bimestriale 1, trimestriale 1, neregulate 10.

Nemțești: zilnice 20, de trei ori pe săptămână 3, de două ori pe săptămână 5, săptămânale 80, bilunare 12, lunare 9, neregulate 2.

Rusești: zilnice 6, săptămânale 1, semestriale 2, neregulate 3.

Ucrainiene: zilnice 2, săptămânale 6, lunare 1, neregulate 2.

Bulgărești: zilnice 2, săptămânale 1, neregulate 3.

În idiș: zilnice 1, de două ori pe săptămână 1, săptămânale 7, bilunare 2, lunare 5, neregulate 2.

Armenești: de două ori pe săptămână 1, săptămânale 1.

Grecești: de trei ori pe săptămână 1, săptămânale 1, neregulate 1.

Albaneze: săptămânale 2.

Rutene: neregulate 1.

Poloneze: săptămânale 1, neregulate 3.

Turcești: de două ori pe săptămână 1.

Sârbești: săptămânale 1.

Franțuzești: zilnice 1.

În mai multe limbi:

În românește și ungurește: săptămânale 1, neregulate 1.

În românește, ungurește și nemțește: săptămânale 5, bilunare 3, lunare 4, neregulate 2.

În românește și nemțește: săptămânale 2.

În românește și rusește: de două ori pe săptămână 1, săptămânale 1, neregulate 3.

În românește și franțuzește: lunare 2.

II. Statistica revistelor:

Românești: săptămânale 54, trilunare 2, bilunare 57, lunare 431, bimestriale 19, trimestriale 54, semestriale 10, neregulate 78.

Ungurești: de două ori pe săptămână 1, săptămânale 20, trilunare 7, bilunare 11, lunare 70, trimestriale 2, semestriale 2, neregulate 10.

Nemțești: săptămânale 12, bilunare 7, lunare 12, bimestriale 5, trimestriale 2, anuale 1, neregulate 1.

În idiș: lunare 3, bimestriale 1, anuale 3, neregulate 1.

Armene: bilunare 1, lunare 1, neregulate 1.

Turcești: lunare 1.

Sârbești: săptămânale 1.

Ucrainene: lunare 2.

Franceze: lunare 3, bimestriale 1, trimestriale 2, anuale 1, neregulate 1.

În esperanto: trimestriale 1, neregulate 1.

În mai multe limbi:

În românește și ungurește: săptămânale 1, bilunare 1, lunare 4, trimestriale 1, neregulate 1.

În românește, ungurește și nemțește: săptămânale 2, bilunare 1, lunare 10.

În românește și nemțește: săptămânale 1, lunare 2, neregulate 1

În românește și franțuzește: săptămânale 1, bilunare 1, lunare 6, bimestriale 1, trimestriale 1, neregulate 1.

În românește, franțuzește și germană: lunare 2, neregulate 1.

În franțuzește și englezește: trimestriale 1.

În românește și italienește: lunare 1.

În românește și rusește: bimestriale 1.

În rusește și franțuzește: neregulate 1.

În românește și idiș: lunare 1.

În nemțește și ungurește: săptămânale 1.

În ungurește și franțuzește: bilunare 2.

Nu vom încheia cu vorba obișnuită: comentariile de prisos.

E dimpotrivă necesar s'o spunem răspicat că nu-i destul că-și dă fiecine seama de trista realitate din simpla citire a cifrelor de mai sus. Trebuie să vină în sfârșit și îndreptarea dureroaselor și rușinoaselor stări de lucruri. Se impune categoric din lectura acestei statistici concluzia: că trebuie să ne creăm în provinciile desrobite o presă românească (rețineți că ziarele zilnice maghiare apar cu o singură excepție în cuprinsul Ardealului, iar dintre cele 55 de ziare zilnice românești, ardeleni abia-s o jumătate de duzină), și apoi că trebuie să se aducă în ciuda oricărei împotriviri a străinilor din presa românească o lege care să nu admită să editezi și să scrii ziare în altă limbă din țară decât în limba ta. Fiindcă adevărul ce nu trebuie o clipă ascuns e că zdrobitoarea majoritate (cel puțin 90 la sută) dintre ziarele zilnice ungurești, rusești etc. sunt editate și scrise de evrei, cari au transformat instigația irelevantă, agitărea închipuitelor doleanțe minoritare, în gheșeftărie de cea mai mizerabilă speță.

Cătălin Pârvu

Cealaltă față a revizuirii

Oficiosul revizionist „Pesti Hirlap“ din 8 Ian. crt. și semi-oficiosul guvernului, „Budapesti Hirlap“, din aceeași zi, destăinuie un ne mai pomenit caz de lèse-națiune întâmplat de sărbători în comuna Csénye din județul Vas din Panonia.

Preotul acestui sat, Iosif Baranyai, fusese vizitat de trei delegați ai unei societăți culturale din învecinata comună Sárvár, ca să-i ceară să le pună la dispoziție sala școlii pentru o serbare. Preotul i-a repezit, și în toiul discuției li-a spus cuvinte grele la adresa națiunii. Li-a spus adecă următoarele, dupăcum au declarat cei trei tineri în procesul verbal dat la postul de jandarmi (cităm după „Pesti Hirlap“):

„Mie mi-e tot una, orice putere străină, fie cehă, sârbă, română sau germană, va ocupa Ungaria, numai să vină odată, pentrucă numai dela ei mai putem aștepta ceva. Eu propovăduiesc pacea în mijlocul poporului meu și aștept să vie cât mai curând o putere din afară, care să ocupe întreagă Ungaria. Nu m'aș împotrivi, dacă ar veni cehii, sârbii sau românii, și dacă ar fi deja pe dealul dela Csénye, eu n'aș împuşca asupra lor, ci mi-aș conduce credincioșii în fața lor cu pâine și sare. Să vină să ia totul, nici asta nu ar fi rău, căci și așa azi ne duc totul în dare (impozite), apoi e tot una, dacă ni le duc cehii ori se incasează în dări. E tot una dacă cehii ocupă Ungaria, căci acum Ungaria e ținută sub ocupație de pasărea „turul“. Atunci a fost fericită Ungaria, când a fost ocupată de Habsburgi și au pus tot poporul sub o pălărie. Dumnezeu ne va ajuta, și chiar dacă ne va sta țara 40 de ani sub stăpânire străină, națiunea are să se trezească“.

În baza raportului jandarmilor — spune „Pesti Hirlap“ — parchetul din Szombathely a început cercetările și a trimis actele la parchetul din Győr. Ca protestare, tinerimea din Sárvár și împrejurimi a făcut Duminecă pe vremea serbării o demonstrație în tăcere pe străzile comunei, demonstrând împotriva declarațiilor parohului. Impiegatul centralei cooperatiste, Lelkes Gyula, a comunicat că serbarea nu se mai ține. Preotul Baranyay a ieșit în stradă și a voit să vorbească. „Nu sunt trădător, n'am voit să vatăm

patria maghiară", — spunea el, dar populația n'a voit să-i asculte vorbirea. Marți înainte de masă a venit la prefectul județului Vas o delegație din cercurile prietenești ale parohului Baranyay, și a declarat că Baranyay, pe care incidentul l-a zdrobit total, recunoaște că a făcut declarații grave, dar n'a voit să vatăme patria, ci a voit numai să dea expresie ideii, că mai bine ar fi pentru națiune să stea sub jugul unei puteri ocupante, decât ca despărțită în patru părți, să se chinuiască într'o stare economică imposibilă. Parohul e dispus să dea orice satisfacție, dar nu-și poate asuma să fie socotit ca insultător al națiunii."

Pentruca să nu se creadă că preotul Baranyay e vr'un defetist din naștere sau un ungar de fabricație nouă, adăugăm că „Magyarság" din 9 crt. îl arată ca mare naționalist maghiar, fiind întâiul dintre preoții din Ungaria care a introdus „Himnus"-ul în biserică.

Inseamnă deci că a ajuns cuțitul la os, dacă un asemenea naționalist cere să vină cât mai de grabă o ocupație străină, indiferent care.

*

Din „Magyarság" dela 21 Dec. a. tr.:

Tribunalul din Dobrițin a achitat pe studentul în drept Ștefan Fövényessy, care era acuzat de lèse-națiune pentrucă la o adunare electorală a agrarienilor „a spus că nu e tratatul dela Trianon singura cauză a situației jalnice actuale a țării", și că „stările din Cehoslovacia sunt mai bune decât cele din Ungaria, pentrucă acolo autoritățile nu se amestecă în alegeri ca 'n Ungaria, unde poporul e ținut sub teroare".

Apărătorul, Fényes Endre, a arătat că „nu poate fi o crimă că spune cineva că 'n Anglia sunt mai bune stările decât pe pământul maghiar, deci nu poate fi o crimă că afirmă cineva că în Cehoslovacia condițiile de trai sau alte stări sunt mai bune decât în Ungaria. Că pe pământul ungaresc autoritățile se amestecă în alegeri, e fapt știut îndeobște. Il dovedesc decizii judecătorești (aluzie la anulările alegerilor gömbösiszte dintr'o serie întreagă de circumscripții — n. tr.). Nici guvernul însuși nu tănuiește acest sistem și nu se jenează de el, ci cel mult făgăduiește c'o să-l schimbe cu timpul."

Reforma fidei-comisurilor ungurești

Acum șase ani s'a publicat în gazeta budapestană „Magyar Nap” o știre ce trebuie azi reamintită: că cu un an în urmă, Liga Națiunilor a făcut atenți pe cei dela Budapesta că principala piedecă în calea dezvoltării Ungariei sunt fidei-comisurile, latifundiile neînstrăinabile ce figurează numai pe numele unuia singur din familie și se transcriu pe numele unuia singur dintre moștenitori, ceilalți din familie având numai participare la venituri, — deci cată să aducă de urgență o lege pentru reformarea acestor uriașe moșii anacronice (V. „Gazeta Antirev.” din 2, XII. 1934, p. 8).

Sfatul de atunci al Ligii Națiunilor începe să se execute abia acuma. Se execută însă șmecherește: în folosul familiilor proprietare de fidei-comisuri și 'n dauna țăranilor și a ideii de reformă agrară.

Guvernul generalului Gömbös, ca să șantajeze și s'aducă în tabăra sa politică pe latifundiarii cu fidei-comisuri cari se dedeau de-o vreme la o tot mai amenințătoare agitație habsburgistă, iar de a.ta ca să 'mpiedece posibilitatea unei reforme agrare, a depus la 17 Oct. a. tr. în parlament un proiect de reformă a fidei-comisurilor, a cărui discuție 'ncepută în postul Crăciunului ar urma să se continue după vacanță.*)

Proiectul a fost prezentat de oratorii guvernamentali din parlament și de presa din slujba guvernului ca o reformă „socială” de cea mai mare 'nsemnătate, pentrucă ar „deslega” 70 la sută dintre pământurile latifundiare neînstrăinabile, și ar da mari posibilități guvernului ca să-și ducă la bun capăt planul de colonizări cu care se tot laudă dar pentru care n'are parale. Mai zeloasă și decât sămbriașii dela Budapesta ai guvernului Gömbös, o gazetă dela Arad, „Erdélyi Hírlap”, mersese și mai departe cu tă-măierea: a 'ndrăznit să alătore laudelor aduse reformei „adevă-

*) Fostul prim-ministru, contele Ștefan Bethlen, s'a lăudat astă primăvară într'un discurs electoral ținut la Nagykanizsa că proiectul cu care se lăuda încă de-atunci generalul Gömbös, este de fapt al guvernului Bethlen. Dovadă în plus c'a fost cerut de Liga Națiunilor. (V. „Gaz. Antirev. II, 12, p. 4)

rat-sociale" a guvernului maghiar aprecieri jignitoare despre reforma agrară „de aiurea" (înțelegând-o de sigur pe-a noastră).

Vom vedea amănunțit în cele ce urmează: ce e cu acest proiect și 'n ce măsură schimbă în bine sau în mai rău situația din raiul hortist.

Repartiția proprietății din Ungaria

Oficiul maghiar de statistică a publicat la sfârșitul anului trecut al treilea volum al recensământului dela sfârșitul anului 1930, referitor la ocupații și la întreprinderi.

După datele ce le reproduce „Budapesti Hirlap" din 4 Dec., se arată cu privire la împărțirea proprietăților agricole următoarele:

Totalul proprietarilor a fost de 700 de mii, dintre cari 580 de mii bărbați și 120 de mii femei. (După „Magyarság" din 4. Dec. 645.048, dintre cari 528.411 bărbați și 116.637 femei).

Au avut pământ sub un iugăr 17.772 bărbați și 7.343 de femei, între un iugăr și cinci iugăre 238.000 de bărbați și 56.700 femei între 5 și 10 iugăre 124.800 bărbați și 26.200 femei, între 10 și 20 de iugăre 90.200 bărbați și 15.700 femei, între 20 și 50 de iugăre 45.300 bărbați și 7.700 femei, între 50 și 100 de iugăre 7.851 bărbați și 1.596 femei, între 100 și 200 de iugăre 2.364 bărbați și 627 femei, între 200 și 500 de iugăre 1.157 bărbați și 455 femei, iar dela 1000 de iugăre în sus 410 bărbați și 116 femei.

Dupăcum se vede, lipsește din această statistică arătarea întinderii și-a repartiției latifundiilor mai mari de 1000 de iugăre, pentruca să nu se știe că cei 410 latifundiar și cele 116 latifundiare au moșii de mai multe zeci de mii de iugăre unul, și că prințul Esterházy are singur un stert de milion de iugăre cadastrale.

Tot astfel nu se arată care e numărul celor fără nicio palmă de pământ, despre cari se știe din arătările din revista „Magyar Szemle" a fostului prim-ministru Bethlen că sunt până la patru milioane de inși.

În schimb e adaosă la statistica de mai sus o altă statistică interesantă: a membrilor de familie „ajutători". Adecă a capilor de familie cari neavând proprietate, trăiesc la olaltă cu rudele.

La o sută de proprietari cu mai puțin de un iugăr, se adaugă 35 de astfel de membri de familie „ajutători", la o sută dintre cei cu 1—5 iugăre 57, la o sută dintre cei cu 5—10 iugăre 91, la o sută dintre cei cu 10—20 de iugăre 130, la o sută dintre cei

cu 50—100 de iugăre 118, la o sută dintre cei cu 100—200 de iugăre 64, la o sută dintre cei cu peste 500 de iugăre 2.

Situația latifundiilor

Deși oficiul maghiar de statistică a căutat să ne ascundă adevărata situație a proprietății din raiul hortist, celorlor noștri le este bine cunoscută din reproducerea ce le-am dat în nr. întâi și-al doilea al „Gazetei Antirevizioniste” din 1934, după cartea „Cifre grăitoare” („Beszélő számok”) a lui Dr. Desideriu Zentay, referitoare la situația latifundiilor ungurești din anii 1925—1933.

În timp ce la 1905 — arată Desideriu Zentay — proprietățile mai mari de o sută de iugăre reprezentau 55.6% din totalul teritoriului fostei Ungarii, iar la 1913 54.7%, proporția acestor moși a fost după Trianon, în Ungaria hortistă, de 55.8%, iar până la 1925 a scăzut la 49.8%.

La 1933 situația latifundiilor propriu-zise era aceasta:

Din teritoriul de 15 milioane 932,418 iugăre cadastrale al Ungariei „mutilate”, moșiile mai mari de 1000 de iugăre au ocupat 3.778.567 iugăre, adică 23.7% ; iar din teritoriul de 3.778.567 iugăre al moșiilor mai mari de o mie de iugăre, 2.958.177 iugăre le ocupă moșiile cari sunt *mai mari de trei mii de iugăre*.

Moșiile acestea mai mari de 3000 de iugăre una, se repartizează astfel:

Statul are 294.093 iugăre.

Primăriile urbane au 338.558 iugăre.

Trei întreprinderi au 45.939 iugăre, iar două societăți de îndiguire au 9.706 iugăre.

Trei Habsburgi au 93.851 iugăre.

Biserica protestantă are trei latifundii de 9.706 iugăre.

Latifundiile de peste trei mii de iugăre ale bisericii romano-catolice ocupă o suprafață de 846.729 iugăre.

152 magnași au 1 mil. 599.190 de iugăre, 22 de nemeși au 99.514 iugăre, iar 16 latifundiarî cari nu fac parte din clasa nemeșească (evrei, etc.) au 60.980 de iugăre. De notat la acest capitol: Prințul Paul Eszterházy are 213,413 iugăre (după „Magyarság” din 17 Oct. a tr. 221.451; avusese în fosta Ungarie aproape o jumătate de milion); prințul G. Festetics are 75 mii 196 iugăre, contele Morij Eszterházy are

56.175 iugăre, palatinul Pallavicini are 54.204 iugăre, contele Toma Eszterházy are 47.648 iugăre, contele Ladislau Károlyi are 45.687 iugăre, contele Filip de Koburg are 41.034 iugăre, ș. a. m. d.

De notat de-asemenea : In cifrele de mai sus intră numai moșiile mai mari de 3000 de iugăre. Deci bisericile, societățile, etc., n'au numai moșiile cuprinse în cifrele acestea.

Fidei-comisarile

Și-acum ajungem la fidei-comisuri, la acelea dintre moșiile arătate mai sus cari nu se pot înstrăina ci figurează numai pe numele unuia singur din familie și se transcriu numai pe numele unuia singur dintre moștenitori.

Zentaș arăta că la 1925 moșiile acestea erau 62 de toate și ocupau 984.068 iugăre cadastrale, iar până la 1933 s'au redus la 53, cu o suprafață de 822.126 iugăre.

Expunerea de motive a proiectului de reformă a fidei-comisurilor (v. „Budapesti Hirlap” din 18 Oct. 1934) arată de altă parte următoarele despre aceste latifundii neînstrăinabile :

Instituția fidei-comisurilor, venită în Ungaria din Spania prin Italia și Germania, a fost înscrisă în lege la 1687 (art. de lege X.) La 1723 (art. de lege V), dreptul nobililor de a-și declara moșiile fidei-comisuri, adecă de a le transmite numai pe numele unuia dintre moștenitori și a le declara oprite dela vânzare, a fost extins și la așa-ziișii nobili de rând.

În cei dintâi 150 de ani de când există în Ungaria fidei-comisurile, au fost în total 27 de fidei comisuri, cu o întindere de 1.500.000 de iugăre.

În ajunul prăbușirii Ungariei (1918) erau 92, dintre cari patru erau averi mobile; în realitate erau deci 88, și aveau în total 2.310.400 iugăre cadastrale.

În Ungaria de azi sunt 67 de fidei-comisuri, dintre cari 6 cu averi mobile; latifundii neînstrăinabile sunt deci 61, și au 823.324 iugăre cadastrale.

Fidei-comisurile din Ungaria de dinainte de război se aflau cele mai multe dincolo de Dunăre, apoi între Dunăre și Tisa, și o oarecare parte dintre ele în dreapta Dunării (adecă în Slovacia). *În Ardeal abia erau câteva.* (Se știe că contele Ștefan Bethlen, prim-ministrul de mai apoi, plănuia

în timpul războiului să aducă pe latifundiarilor cu fidei-comisuri din Panonia în Ardeal, făcând astfel neînstrăinabile și moșiile nemeșești de aici, ca să nu poată fi cumpărate vreodată de români și de sași.)

Datorită repartiziilor arătate mai sus a fidei-comisurilor din fosta Ungarie, Ungaria de după război s'a pomenit că 62 la sută dintre latifundiile de felul acesta se află pe cuprinsul ei, și anume îngrămădite în special dincolo de Dunăre, unde astfel situația țăranimii e de-a dreptul jalnică.

Dintre cele 61 de fidei-comisuri din Ungaria de azi, 37 sunt în Panonia, dincolo de Dunăre, și au o întindere de 602.221 iugăre cadastrale, în vreme ce pe așa-zisa Câmpie sunt numai 16, cu o întindere de 151.903 iugăre. (Ceea ce nu înseamnă că acolo nu sunt deasemenea latifundii. Deosebirea e numai că latifundiile celelalte nu-s oprite prin lege de a fi moștenite de mai mulți membri ai familiei, sau de a se vinde altor nobili în cazul că proprietarul s'a înglodat în datorii.)

Din întinderea de 823 326 iugăre cadastrale a fidei-comisurilor, 463.636 sunt pământ arabil. Restul sunt păduri, vii, heleștaie, păpurișuri, etc., *cari după proiectul de reformă al lui Gömbös rămân și pe mai departe neatăcabile.*

Proiectul de reformă

Aceasta e deci situația ce-ar fi chemat s'o îmbunătățească proiectul de reformă a fidei-comisurilor adus de guvernul generalului Gömbös.

Să vedem deci intrucât schimbă proiectul de lege situația de astăzi în folosul celor trei milioane de țărani (după arătările lui Kerék Mihály din revista contelui Ștefan Bethlen aproape patru milioane), cari n'au o palmă de pământ, sau al celorlalți țărani cari au oarecari proprietăți.

Proiectul prevede următoarele:

Partea arabilă a fidei-comisului se fixează la atâta întindere câtă este egală cu un venit curat de 30 de mii de coroane aur (3000—4000 de iugăre cadastrale, după calitatea pământului), și va fi, în orice caz (sic!), cel puțin cât 30 la sută din teritoriul arabil de astăzi al fidei-comisului.

Nu cad sub legea de față, adică rămân neînstrăinabile și pe mai departe: pădurile, păpuriștile, teritoriile cari după

legea de astă primăvară a împăduririlor trebuiesc împădurite, apoi edificiile, minele, banii în numerar, odoarele scumpe, creanțele, și pe deasupra încă atâta teren arabil cât corespunde la un venit curat de 5000 de coroane aur (adecă peste 600 iugăre cadas rale), numit avere culturală, destinată conservării arhiveilor și altor colecții de rarități.

„Budapesti Hirlap“ face în baza celor de mai sus socoteala (cât se poate de exagerată că devin instrăinabile după legea lui Gömbös instrăinabile în înțelesul ce-l vom arăta îndată) vreo 235 de mii de iugăre cadastrale din teritoriul total ce-l ocupă astăzi fidei-comisurile, iar din teritoriul arabil de 463.636 iugăre cadastrale al fidei-comisurilor de azi, cam tot 235 de mii de iugăre.

Ce se întâmplă cu-aceste terenuri, cari se chiamă că-s instrăinabile?

Toată instrăinabilitatea constă în aceasta: că 'n loc să figureze pe numele unuia singur, al proprietarului nominal de acum, iar ceilalți proprietari din familie să se mărginească la incasarea părții de venit respective, moșiile cari întrec mărimea fixată fidei-comisului prin legea aceasta, se transcriu pe numele celorlalți membri din familie și al moștenitorilor. Adecă: pentruca să nu se mai poată zice că sunt în Ungaria latifundii neinstrăinabile de zeci și de sute de mii de iugăre unul.

Impărțirea între membrii familiei și între moștenitori se face după o anumită cheie: două cincimi trec la cel care era și după legea de până acum primul moștenitor, iar restul trece la urmașii ultimului proprietar nominal și la frații și urmașii fraților lui.

Și această împărțire însă nu se face până când proprietarul nominal al fidei-comisului se află în viață, cu excepția cazurilor când el însuși renunță la calitatea de proprietar nominal al fidei-comisului, sau când pierde din vr'un motiv oarecare această calitate.

Vreme de 12 ani apoi dela transcrierea pe numele lor, noii proprietari nominali nu pot face testări și niciun fel de instrăinări din moșie la oameni cari nu fac parte din familie. Ministerul de justiție va putea da însă deslegare în cazuri când o cer motive de politică națională (colonizări, etc.)

Și-acum urmează un punct care anulează toată legea:

proprietarul nominal de astăzi (care rămâne singur proprietar nominal foată vieaşa) poate să facă schimburi de moşie, ca să câştige în locul terenurilor arabile şi al păşunilor cari ar ajunge după legea aceasta să se împartă în familie, păduri sau terenuri ce trebuiesc împădurite, cari după legea lui Gömbös rămân fidei-comisuri oricâtă le este întinderea.

Ca adaos la toate, proiectul de lege dă drept, pe sprânceană, să se înfiinzeze fidei-comisuri noi*). Adecă, după ce se vor fi împărţit eventual fidei-comisurile de astăzi între membrii familiei, vor fi declarate şi moşiile acestor noi proprietari nominali moşii ne'nstrăinabile, *pentruca nu cumva s'ajungă ureodată în mâna fărânimii.*

Critici din presă şi din parlament

Proiectul guvernului Gömbös urmăreşte deci: să şantajeze pe latifundiarii opoziţionişti, prin aceea că atacă principiul fidei-comisurilor şi supune judecarea litigiilor şi-a controverselor referitoare la împărţirea între membrii familiei şi la scutirea de împărţire unei comisii politice, ministeriale; să împiedece posibilitatea unei reforme agrare, prin aceea că scoate fidei-comisurile din discuţie pentru mai mult ca o generaţie, le declară în chip mincinos mai mici decât le ştie lumea, şi le sporeşte cu fidei-comisuri noi, a căror autorizare va fi deasemenea prilej pentru guvern să-şi extindă influenţa politică asupra latifundiarilor adversari (să ni-o însemnăm: habsburgişti).

Nici presa deci, afară de-a guvernului, cu „Uj Magyarşág“ dela qlaltă, şi nici organizaţiile politice n'au primit proiectul de lege cu prea mare încântare. Dintre ziare, oficiosul revizionist „Pesti Hirlap“ l-a declarat cu totul insuficient, cerând (*în interesul campaniei revizioniste*) o reformă agrară în toată regula. Partidele opoziţioniste, la rândul lor, au organizat pe tema dictaturii plănuite de Gömbös şi pe tema votului universal o campanie extrem de aprigă împotriva guvernului, izvorită fără îndoială din proiectul de lege al fidei-comisurilor.

Vom reţinea dintre cele ce s'au spus despre proiectul guvernului următoarele:

Asociaţia „Francisc Deák“ (v. „Magyarşág“ din 1 Nov. a. tr.) a organizat un ciclu de discuţii publice despre proiectul de lege, şi toţi oratorii au fost de acord că proiectul nu satisface nicio

* În valoare de minimam 700 de mii de pengő (circa 24 milioane lei.)

necesitate și că trebuie desființate fidei-comisurile total. Dr. Nandor Keszthelyi a arătat că nu au nici măcar baza istorică, fiindcă s'a introdus în Ungaria instituția fidei-comisurilor nu prin lege ci prin regulament. Dr. Lad. Lipták a combătut proiectul pentru că menține fidei-comisurile, „deși sunt o suprafață de atac în contra politicii maghiare revizioniste. Acuzația de feudalism ce ni-o aduc dușmanii ar cădea îndatăce s'ar desființa această instituție juridică“

Fostul ministru de finanțe Lorant Hegedüs, care duce de vreme 'ndelungată o foarte dărză campanie prin „Pesti Hirlap“ în contra fidei-comisurilor, a publicat în oficiosul revizionist, la 28 Nov. a tr., un articol vrednic de ținut minte: „Politica de reforme și fidei-comisurile“. Atacă de astă dată moșiile ne'nstrăinabile pentru că mențin inegalitatea nu numai între nobili și nenobili ci și între membrii aceleiași familii, apoi pentru că expunerea de motive a proiectului guvernului se referă la exemple străine de după război, deși o asemenea referire e cel mai hazardat lucru.

Cităm:

„Nu există decât o singură soluționare a instituției fidei-comisurilor: restabilirea egalității de drept în domeniul moștenirii. Nici nu poate exista alta, fiindcă cine e de altă părere, acela trebuie să restabilească și în alte părți ale dreptului neegalitatea de drept, deosebirea dintre sângele albastru și roșu, adecă ne-am putea întoarce iarăși la iobagi, la robotă și la scaunele de judecată nemeșesti“

Apoi:

Expunerea de motive se referă la exemple străine, deși din exemplele străinătății guvernul maghiar trebuia să tragă 'nvățătură tocmai pentru desființarea fidei-comisurilor. „Iugoslavia, Cehoslovacia, România au desființat pur și simplu această instituție, **ceea ce e foarte însemnat lucru pentru noi, pentru că au scăpat maghiarimea (finutarilor destipite de această umilitoare inegalitate a dreptului de moștenire)**“. Ori, noi suntem obligați și față de poporul nostru de aici și față de cel destipit, să nu sporim contrastele sociale, ci să o luăm altora înainte în ce privește soluțiile democratice și puterea de atracție a unității naționale. Polonia, Prusia, Bavaria și Austria sau au redus teritoriul fidei-comisurilor (Polonia), sau au pronunțat desființarea lor, dar

*) Jugoslávia, Csehország és Románia egyszerűen eltörölte ezt az intézményt, ami nagyon nevezetes ránk nézve azért, mert a leszakított részek magyarságát megszabadították az örökségi jognak e megalázó egyenlőtlen ségétől“.

încă n'au executat-o. Cel mult din situația din Prusia s'ar putea deduce, dar nici din aceea în chip sigur, că s'ar încerca acolo să se creieze noi mase de proprietate neînstrăinabile, sub denumirea de Waldgut și Landgut, dar și acolo s'a înlesnit desființarea fidei-comisurilor. Stat care să fi introdus această instituție după război, nu e niciunul". („Pesti Hirlap“, 28 Nov.)

In parlament s'a discutat proiectul la 12 și 13 Dec.

Raportorul, Lányi Márton, a arătat între alte multe că fidei-comisurile și-au trăit în Ungaria epoca de aur între anii 1867—1895 — rezultatul dualismului! — n. n. — când s'au declarat ne'nstrăinabile 61 de latifundii, (Cf. „Bud. Hirl.“ din 12 XII).

Deputatul agrarian Ioan Soltész a spus în ședința dela 12. XII, că „n'ar fi trebuit adusă aici chestiunea fidei-comisurilor până ce nu vom fi făcut o sănătoasă și cinstită reformă agrară. Dintre locuitorii Ungariei 51 la sută se ocupă cu agricultura. Exact trei milioane de inși luptă azi cu vieța ca să ajungă în stăpânirea unui pământ. Cei fără pământ și cei ce se doresc dup'un pământ alcătuiesc o treime a populației țării. Pătura aceasta socială își pierde cu drept cuvânt răbdarea, pentru că munca de ziuaș se plătește din an în an mai slab. E o groaznică primejdie națională prezența celor două milioane și jumătate de zileri fără pământ“.

Dupăce-a vorbit apoi despre reforma agrară din statele succesoare, prezentând-o, firește, ca o legiuire anti-ungurească, a spus:

„Nu trebuie nici noi să închidem ochii, ci să privim în față primejdia națională. Corpurile legiuitoare trebuie să se gândească mereu la milioanele de inși ce tânjesc fără pământ și fomesec și nu-și așteaptă îmbunătățirea sorții decât dela o corectă împărțire a pământului. Dacă va fi iarăși la necaz țara și va trebui dată arma în mâna acestor oameni, cu ce sentiment patriotic vor prinde arma?“ (Cf. „Pesti Hirlap“, 13 XII)

S'au produs la această vorbă intreruperi, protestări. La care socialistul Esztergályos a replicat: „Li-ați promis pământ, i-ați mințit pe câmpul de bătaie“. (Cf. „Uj Magyaraság“, 13 XII).

Soltész a ncheiat avertizând parlamentul că dacă nu face țaranilor dreptate, li-o vor face extremiștii.

În aceeași ședință deputatul Francisc Takács a arătat cu nume și cu date că majoritatea proprietarilor de fidei-comisuri au fost trădători de țară. A cerut să se dea fidei-comisurile pentru colonizări, și a vorbit despre mizeria cumplită a țaranilor, arătând

că în jud. Ciongrad lumea umblă fără cămașă. La o întrerupere oratorul a replicat:

„A spus-o însuși unul dintre miniștrii dvoastră (Bornemisza, astă primăvară — n. tr.) că în țara aceasta fomesc trei milioane de oameni“. (Cf. „Uj Magyarság“, 13. XII).

În ședința de a doua zi, 13. XII., un baron guvernamental Ștefan Roszner a încercat să apere proiectul polemizând cu autorii de cărți sociologice Matei Matolcsy și Mihai Perényi, cari ceruseră exproprierea latifundiilor. A spus că nu se poate afirma că mica proprietate plătește mai multe impozite, și că-i o instigație să afirmi că pe Câmpie trăiesc milioane de inși din sămbrie, de 14 fileri pe zi“. La ceea ce i s'a replicat:

Eckhardt: „Din nefericire, afirmația aceasta e adevărată“.

Matolcsy: „Domnul baron idee n'are cum trăiesc oamenii aceia acolo pe Câmpie.“ (Cf. „Uj Magyarság“, 14. XII).

Tot în acea ședință directorul gazetei gomböșiste „Uj Magyarság“, Ștefan Milotay, care își publicase mai înainte interpe-larea sub formă de articole în gazeta sa (la 3 și 10 Nov.), a sus-ținut proiectul (ca funia pe spânzurat) arătând că peste tot unde sunt în Ungaria fidei-comisuri populația nu s'a mai sporit sau a dat înapoi, și că fidei-comisurile sunt cu atât mai anacronice, cu cât slujesc la mbogățirea unor arendași galițieni, fiindcă cele mai multe sunt îndatorate și date în arendă. A arătat apoi că nu-s nu mai fidei-comisurile vinovate de stările din Ungaria, ci toate lati fundiile. Între altele a citat latifundiile municipale și a arătat că înainte de război primăriile orășenești de pe Câmpie au avut peste un milion și jumătate de iugăre de pământ. De reținut apoi din acest discurs partea *referitoare la Ardeal*. A arătat planul ce-l milita înainte de război Beksics (devenit la 1917, la propunerea lui Ștefan Bethlen, plan oficial), ca să se mute fidei-comisurile din restul Ungariei de-atunci în Ardeal, pentruca să nu mai poată cumpăra românilor pământ. Milotay a combătut postum acest plan, spunând că trebuia în loc de-așa ceva o expropriere a latifundiilor ardelenene pe seama agricultorilor unguri, pentrucă atunci stăpânirea românească nu mai avea pe cine să exproprieze

*

Discuția proiectului de lege se va continua după redeschi-derea parlamentului, alternată cu discuția unui proiect de coloni-zare ce s'a depus în ajunul Crăciunului pentruca să se dea im-presia că reforma fidei-comisurilor va avea într'adevăr urmări

practice în folosul țărănimii. (În realitate proiectul colonizărilor e inoperant din lipsă de fonduri. Președintele așa-zișilor agrarieni, Tiberiu Eckhardt, l-a caracterizat astfel într'un discurs rostit la 10 Ian. crt. la Dobrișin: „Două milioane de pengö pe an pentru colonizări e prea de tot puțin, atunci când se vând anual la licitație câte 30—40 de mii de iugăre de pământ ale micilor proprietari îndatorați”. — Cf. „Magyarság”, 11. I. crt.)

Dupăce s'a văzut ce scopuri se urmăresc, e sigur că reforma va deveni lege în forma în care a fost prezentată. Fără o singură schimbare esențială, fără nimic folositor milioanele de iobagi rupți de foame.

Cazier

Ministrul unguresc de externe Coloman Kánya a fost acuzat de deputatul Györki în ședința dela 15 II. 1933 a parlamentului maghiar că a făcut parte dintre cei ce-au provocat războiul mondial și dintre falsificatorii de franci francezi (textul interpelării în „Magyarság” din 16 II. 1933), iar de ziarul sârbesc „Pravda” (cf. „Magyarság” din 7 XI. 1934) că a fost organizatorul bandelor de teroriști de pe granițele Ungariei.

Prim-ministrul Gömbös a fost învinuit prin cartea franțuzească „Poporul maghiar acuzat” (1934) a lui Fényes László, că a adăpostit la vila sa pe asasinii ministrului nemțesc Erzberger, iar de ziarul „Vreme” (cf. „Pesti Hirlap”, 25 X. 1934) că a avut legături directe cu teroriștii dela Jankapuszta.

Ministrul de justiție Lázár Andor s'a lăudat printr'un toast rostit la o cină ce i-a dat-o Liga Națională a lui Perényi, că Liga aceasta și-a organizat propaganda iredentistă în străinătate în contul unui sperț de zece mii de franci elvețieni luați de el dela o societate elvețiană care făcuse un negoț cu statul maghiar. (Cf. „Pesti Hirlap” din 16. Dec. 1933.)

Noul regim al școlilor minoritare din Ungaria

Presa din slujba iredentei ungurești are dela Crăciunul cel de bătaie cu care ne dă gata. Tot așa cum ne dăduse gata acum anul „Erdélyi Hirlap” dela Arad, cu aprecierile insultătoare pentru reforma noastră agrară și laudative pentru Ungaria ce le făcea reformei anunțate de Gömbös a fidei-comisurilor, sau cum tot aceeași gazetă a românului după mamă și slavului după tată Zima Tibor ne dăduse gata astă vară cu chestia lectoratului de limba română (adecă a școlii de spionaj) ce s'a înființat la Universitatea din Seghedin pe seama lui Sulică, dând României această înființare de lectorat ca exemplu de tratament minoritar din partea unei țări ce n'are decât „o mie, două” de minoritari români și totuși le asigură instrucție românească până pe cea mai înaltă scară.

Cu aceeași impertinență „Brassoi Lapok” se face acum că habar n'are ce jertfe aduce România pentru școlile maghiare și ce libertate trecută în inconștiență le asigură, pentruca să ne dea exemplu tratamentul ideal ce s'a asigurat instrucției minoritare din Ungaria prin noua ordonanță a ministerului maghiar de culte și instrucție publică.

Fiindcă a ajuns și în ziarele românești — așa în trecut numai, cum e la noi obiceiul, — existența ordonanței recomandate de gazeta iredentistă dela Brașov nu mai miră pe nimeni.

Există într'adevăr această ordonanță, și încă plasată (cu no. 11.000 M. E.) tocmai în numărul de Crăciun al foii oficiale. S'a dat în vileag atunci nu pentruca să facă impresie, ci pentrucă așa-i el regimul unguresc, mărinimos de n'are pereche.

Să examinăm deci noul acesta regim al școlilor minoritare din Ungaria, dar mai întâi împrejurările în cari a ajuns în desaga lui Moș Crăciun, pentrucă-s de tot caracteristice.

*

Presa budapestană, și însuși președintele Ligii Revizioniste Herczeg Ferenc, o recunoaște fără înconjur că ordonanța ministrului de culte Homan s'a adus pentru împăcarea Germaniei care mereu țipa prin toate publicațiile sale în contra tratamentul-

lui barbar al nemților din țara aliată cu ea a regentului Horthy. Așa fiind, mărinimia de Crăciun a guvernului Gömbös i-o ne mai pomenită șarlatanie.

Guvernul de renegați al Ungariei a adus lăudata ordonanță — pe care de altfel n'o va aplica sau o va aplica întoarsă pe dos — cu prețul de care Germania o să se crucească când l-o afla, al sacrificării, al gătuirii oricărei mișcări naționale nemțești din Ungaria.

Se știe din multele informații ce le-am dat în „Gazeta Anti-revizionistă“ despre frământările nemțești din Ungaria, că în urma alarmei date de martirul Iacob Bleyer în contra tratamentului școlar al minorității nemțești, guvernul maghiar s'a pus cu gând definitiv de suprimare pe capul celor ce încercau să redeștepte pe nemți prin Kulturvereinul lui Bleyer. Murind Iacob Bleyer, guvernul n'a admis complectarea vacanței dela președinția Kulturvereinului cu cineva dintre naționaliști, ci a condiționat tolerarea societății de alegerea unui reneгат, recomandat de guvern în persoana fostului ministru unguresc de externe Gustav Gratz. De voie, de nevoie calul troian a fost primit în fruntea asociației culturale. S'a dat apoi la Kulturverein o luptă surdă între naționaliști și oamenii noului președinte, și era astă primăvară speranță că naționaliștii vor ajunge de-asupra; pusese ră trei candidaturi în alegerile parlamentare, și le-au pierdut numai pentru că s'a dus însuși prim-ministrul și cu ministrul de interne să terorizeze pe alegători. După acest eșec, s'a întâmplat apoi că președintele Gratz a câștigat de partea sa pe fostul candidat de deputat și președinte executiv al Kulturvereinului dr. Franz Kussbach, ginerele martirului Bleyer. De-aci înainte Kulturvereinul a ajuns pe povârniș. Călocul troian Gustav Gratz a socotit bun prilejul să dea naționaliștilor lovitura, și astă vară a convocat comitetul Kulturvereinului ca să-l pună să hotărască: că desărcinează din siujba de secretar general pe fostul candidat de deputat dr. Franz Basch, fiindcă-i condamnat de două instanțe (Casația nu s'a pronunțat încă, deci hotărîrea cerută de Gratz era o prejudiciere a supremei sentințe) pentru că a spus la o adunare poporală sătenilor șvabi să nu-și maghiarizeze numele; apoi că Asociația nu va mai face în veci de veci politică.

Trecem peste faptul că comitetul n'a îndrăznit să pronunțe excluderea lui Basch și-a pronunțat-o în baza drepturilor sale de președinte Gustav Gratz, și deasemenea peste faptul că în urma

celor întâmplute gruparea lui Basch a purces la o organizare separată, îndreptată în contra trădătorului Kussbach, și că d-rul Basch a fost înlocuit la Asociația culturală cu deputatul renegat Pinter László, care la o adunare poporală de-acum anul a spus alegătorilor săi nemți că n'au dreptul să se refere la drepturile minoritare din tratatul dela Trianon, deoarece tratatul acesta e și pentru dânșii o zdranță de hârtie (v. „Budapesti Hirlap“ dela 21 Febr. 1935).

Reținem însă dela această ședință a Kulturvereinului ceea ce e în legătură cu ordonanța de-acum a ministerului de culte:

Președintele Gratz a dat la 25 August a. tr. un interview gazetei „Sontagsblatt“, arătând că guvernul Gömbös va veni în cursul toamnei cu „o mare concesiie pe seama școlilor nemțești“ (adecă din satele cu nemți) îngăduindu-le „**să explice**“ unele lecții și pe nemțește, și că prețul acestei concesiie a fost în prealabil: vestejirea publică a lui Basch, pentru îndrăsneala ce și-a luat-o de a combate maghiarizările de nume, și aducerea hotărârii din partea Kulturvereinului că nu va mai face politică în vecii vecilor.

Ordonanța publicată de ministerul de culte și instrucție la Crăciun e deci „marea concesiie“ despre care vorbea astă vară Gustav Gratz: **explicarea** unor lecții și pe nemțește, cu prețul ca nemții să nu mai facă 'n veci politică nemțească și să vestejească pe cine le spune să nu-și maghiarizeze numele.

Că e așa, o mărturisește fără sfiială „Uj Magyaráság“ dela 1 Ian. crt.

Aflăm din comentariile ce le face ordonanței ministeriaale gazeta aceasta următoarele:

Președintele Kulturvereinului Gustav Gratz, „dimpreună cu deputații maghiari (**sic !-n. tr.**) ce stau alături de el la preșidenție (e vorba de preșidenția Kulturvereinului, n. tr.) au stat cu privire la chestia școlară în permanentă legătură cu forurile competente, în cercurile cărora s'a afirmat concluzia că din punctul de vedere al intereselor naționale maghiare și al păstrării credinței față de ideea de stat maghiar — ținând totodată seamă și de punctele de vedere ale minorităților maghiare din ținuturile ocupate — este la o adică mai cu cale a progresa în această chestiune lărgind instrucția în limba maternă, în schimb asigurând conform și controlând spiritul ce se afirmă în școlile, în asociațiile și în mișcările minoritare“.

Cu alte cuvinte :

1. ordonanța s'a adus și la cererea minoritarilor maghiari din statele succesoare ;

2. extinde instrucția în limba maternă, dar în așa chip ca elevii să iasă din școală și mai unghi decât cum ieșeau ;

3. se condiționează „marea concesie“ de ungurizarea spiritului din școlile, din asociațiile și din mișcările minoritare. Adecă tocmai prețul cerut Kulturvereinului.

„Uj Magyarság“ mai destăinuie că înainte de-a se da ordonanța în vileag, s'au întâmplat ultimele schimbări (un nou preț deci) în lagărul nemțesc : s'a suspendat definitiv unica foaie a germanilor, „Sonntagsblatt“ a lui Franz Bleyer, fiul martirului, sub cuvânt că acesta avea dreptul de editare prin moștenire dela tatăl său, ori acest drept nu se poate moșteni. Franz Bleyer a încercat când a aflat de-această lovitură să treacă cu redactorii la adversarii lui Gratz și ai cumnatului său Kussbach, dar în urma trădării redactorului responsabil Anton König, pianul său a căzut în baltă, și Gustav Gratz a scos cu König o nouă gazetă, „Neue Sonntagsblatt“.

„Odată cu pornirea noii gazete — spune „Uj Magyarság“ — directiva moderată și cumpănită de sub conducerea lui Gustav Gratz a ajuns de fapt de-asupra la Asociație, la ceea ce s'a adăos apoi că **cu garanția** directivei puse sub direcția lui Gustav Gratz, apoi a membrilor din comitetul prezidențial Pintér Laszlo și Anton Klein, deputați în parlament, a profesorului univ. Ioan Dengl, a canonicului Ioan Huber, a lui Anton König și a altora, **guvernul a socolit că-i corăspunzător timpal ca să publice noua ordonanță școlară“.**

Așa.

Limpede ca lumina zilei.

*

Și acum, dupăce s'a văzut prețul cu care s'a adus ordonanța — **care deci se referă exclusiv la germani** — să vedem care-i idealul tratament ce ni-l recomandă „Brassói Lapok“ și celelalte gazete dela noi din slujba iredentei.

Intâi de toate, ordonanța ministrului Homan se referă **la școlile primare**. Iar „Brassói Lapok“ o recomandă României, atunci când România susține și subvenționează nu numai școli secundare ci și superioare, și încă pe seama clericilor din Ungaria, unde nu-s asemenea școli (cazul Academiei teologice unita-

riene, arătat în articolul d-lui Olteanu din n-rul nostru de față).

Al doilea, aplicarea ordonanței se va începe numai din anul școlar 1938-39. Până atunci ar urma să se pregătească trecerea dela regimul ordonanței 4800 din 1923 la regimul celei de-acuma.

Regimul dela 1923 — precum arată în comentariul ordonanței de-acum semioficiosul „Budapesti Hirlap” (nr. din 25. XII. a tr.) — „a regulat **principial** chestiunea validității limbii minoritare în scolile primare”. Principial, **adecă pe hârtie**. Principiul era:

Ca să se „folosească” într-o școală limba maternă, trebuie să-și exprime această dorință 40 de părinți sau tutori. Ce ușor e să și exprimi asemenea dorință în țara jandarmilor cu pană de cocoș, e știut indeobște. Iar dacă ți-ai exprimat-o, e iarăși știut ce galant ți se împlinește dorința. Dovadă că o jumătate de milion de germani n'au decât trei duzini de școli primare, și acelea bilingve sau cu limba germană ca simplu obiect de studiu.

Ordonanța dela 1923 dă posibilitate să funcționeze trei tipuri de școli:

Tipul **C.**: cu limba maternă ca simplu obiect de studiu;

Tipul **B.**: cu instrucție în măsură egală în limba maternă și în limba minoritară respectivă.

Tipul **A.**: cu limbă de predare minoritară și cu limba maghiară ca obiect de studiu, plus la materiile „naționale”.

Ordonanța de acum desființează cele trei tipuri și pune în loc unul singur, păstrând însă... „principiul”: exprimarea dorinței părinților că vreau instrucție în limba maternă.

Regimul nou e — pe hârtie — următorul (cităm după „Budapesti Hirlap” din 25. XII):

În primii trei ani se predă **ungurește** limba maghiară, materiile „ce privesc cunoștințele naționale” (istorie, geografie și tot ce vrei), și deasemenea educația fizică. În limba maternă se predau: materiile ce privesc limba maternă și cunoștințele despre pământul natal, aritmetica, științele naturale și economice.

În ultimii trei ani ceea ce s'a predat în clasele I—III în limba maternă, trebuie repetat pe ungurește, iar materiile ce privesc cunoștințele naționale în limba maternă.

Se mai prevede — pentruca propaganda maghiară să aibă ce trimbița urbi et orbi — că acolo unde cel puțin 20 de părinți o doresc, se va preda limba maternă ca materie.

În sfârșit, tot pentruca să pară că s'a mers cu mărinimia din cale afară de departe — atât de departe încât se expun unguri

din localitățile heterogloate să fie desmaghiarizați — ordonanța prevede că unde nu va fi pe seama școlarilor maghiari școală maghiară, se va asigura instruirea lor exclusiv în limba maghiară pe baza regulamentelor în vigoare.

*

Nu e de loc greu să pătrunzi adevăratul înțeles al noului regim.

Faptul că s'a păstrat „principiul“ ca 40 de părinți să ceară instrucția în limba maternă, înseamnă că ordonanța e deja pe bună cale eludată. Afară de unele sate nemțești, cari altele vor îndrăzni să-și exprime asemenea dorință?

Ceea ce apoi s'a arătat de cătră presa budapestană și de unele ziare maghiare dela noi ca o atenție față de minoritarii cari trăiesc în număr infim în câte o comună: „principiul“ că pot cere cel puțin 20 de părinți să se introducă limba maternă ca simplă materie, este de fapt o 'mpiedecare a dreptului care s'ar da când sunt 40 de părinți cari cer instrucție în limba maternă: a dreptului de-a învăța în limba maternă mai multe materii. Fiindcă se vor aplica constrângeri ca să nu se găsească 40 de părinți să ceară instrucție în limba maternă, ci numai „peste 20“, cari să se mulțumească cu predarea limbii materne ca simplă materie de învățământ.

Punctul ultim, apoi: obligarea eventualelor școli cu limbă de predare semi-minoritară ca să învețe pe copiii maghiari (chit că-s copii de renegați) **numai** ungurește, înseamnă că pe calea aceasta se va reduce cât mai mult cu puțință predarea în limba maternă.

La faptele acestea se mai adaugă lipsa învățătorilor cari să predeie în limba maternă a elevilor, fiindcă în școlile normale nu există limbi minoritare. Se va preda în cel mai bun caz așa cum se predă — ca simplă materie — limba română la școala de stat din marele sat românesc Chitihaz: cu alfabet unguresc, cu cetire ungurească.

*

Precum s'a văzut, ordonanța a fost dată și la cererea conducătorilor de organizații maghiare din statele succesoare (a se ceti: din România), cari s'au alarmat că nu mai pot trimite din pricina tratamentului minoritar din Ungaria pâri la Geneva. „Pesti Hirlep“ din 31 Dec. și „Uj Magyarság“ din 29 Dec. a. tr. o recunosoc fără niciun înconjur.

Oficiosul „Pesti Hirlep“ arată în articolul de fond dela data citată, că în afară de „calomniile“ presei germane, a impus schim-

barea regimului școlar nevoia ce se simțea, ca la o viitoare pârre din partea Ungariei a statelor succesoare, Ungaria „să poată spune că stările dela ea de-acasă sunt ideale“. Pentruca însă să poată vorbi străinătății în asemenea chip, „Pesti Hirlap“ îi cere Ungariei să socoată ordonanța de-acum abia un început, și să dea cetățenilor ei și alte libertăți, cari, ci-că, în statele succesoare nu sunt: libertate de asociere, de întrunire, de presă. „Avem datoria — spune oficiosul revizionist, aiurând și uitând că Eckhardt și cu Ulain au cerut în parlamentul unguresc măcar atâta libertate pentru ungurii din Ungaria câtă o au ungurii din România — să ducem în fața lumii mari și-aceste doleanțe. În acest caz însă trebuie să ne referim la faptul că slovacii, germanii și răsfirații români și sârbi ce-i avem pe ici, colo, au în Ungaria o soarte deosebită și libertate mai multă decât în propria lor țară“.

Autorul celuilalt comentariu amintit, deputatul Ioan Makkai (ardelean, din familia episcopului Makkai dela Cluj), spune în articolul de fond din 29 Dec. al ziarului „*Ui Magyarország*“ următoarele:

„Din parte-ne socotim pentru foarte multe motive importantă măsura aceasta reformistă a ministrului de culte. Păreră noastră a fost totdeauna că actuala Ungarie ciuntită trebuie să facă negreșit o astfel de politică minoritară, care de-o parte să nu admită nicio suprafață de atac dușmanilor noștri, iar de alta trebuie să dăm minoritarilor noștri, și din motive de ordin moral, același tratament pe care și noi am dori să-l vedem din partea țărilor Micii Înțelegeri față de minoritățile maghiare. Tezele de temelie ale politicii maghiare externe se sprijinesc invariabil pe dobândirea drepturilor minoritare și pe ținerea la suprafață a chestiei revizuirii tratatului de pace, deci politica noastră internă nu poate fi în niciun chip în contradicție cu aceste principii... Ungaria nu poate câștiga o bază morală pentru ținerea la suprafață a acestor chestiuni (e vorba de tratamentul minoritarilor maghiari din statele succesoare — n. tr.), decât dacă în politica sa internă ea dă exemplu în acest domeniu și asigură naționalităților din țara ciuntită o astfel de instituțională situație culturală, economică și de drept public, care să corăspundă acestor mari principii și interese. Dacă aici acasă am fi mereu în hartă cu minoritățile noastre, dacă nu le-am promova dezvoltarea culturală, dacă am oprima pe minoritățile noastre, cu ce drept ne-am putea duce la Liga Națiunilor, bunăoară în interesul valorificării drepturilor maghiarilor din Ardeal?

„Omul cult și imparțial nu se poate îndoi că toate interesele de politică externă și interesele minoritare ale Ungariei ciuntite pledează ca să dăm minorităților noastre în toate domeniile posibilitatea să se fericească și toate acele drepturi de cari se bucură ungerii... Pe vremuri a fost tocmai aceasta una dintre cele mai mari greșeli ale vechii Ungarii istorice, că n'a avut niciun simț pentru politica minoritară... Actuala societate maghiară are absolut nevoie de un spirit de reformă și 'n chestiunea naționalităților, pentrucă, din păcate, romanticismul maghiar prea arareori a ținut socoteală de realitățile europene, de greutatea ce ni-am putea-o afirma și în domeniul mondial a națiunii noastre și de posibilitățile ce ne stau la îndemână pentru continuarea unei politici naționale. Azi în epoca afirmării de sine a ideii rasiste, adevărată concepție naționalistă este aceea care trăiește în ideea naționalismului intensiv dar tot atunci recunoaște și altor rase și neamuri aceleași drepturi la viață pe cari le reclamăm pe seama noastră.“

Frumos, prea frumos.

Numai că, precum s'a văzut, nu se potrivește de loc.

*

Să amintim de încheiere că batjocura aceasta 'ntitulată tratamentul minoritar ideal, se 'ntâmplă sub un regent de neam slovacesc însurat cu o șvăboaică maghiarizată, sub un ministru de instrucție de-asemena slovac, sub un prim-ministru de neam german, și în sfârșit sub un guvern în care nu găsești doi miniștri de sigură origine maghiară.

Peste 24 de ani

„Statisticienii au socotit că 'n anul 1960 situația va fi cam aceasta: față de 11,203.000 de ungeri, cehoslovacii vor fi 18,369.000, iugoslavii 20.047.000, iar românii 27,358.000. Cu alte cuvinte, Ungaria cea cu 11,203.000 de locuitori va fi încercuită de un înel dușman de 65,776.000 de oameni.“

(Dr. Iosif Horváth de Kőzi în „Uj Magyarság“
dela 25. XII. 1934.)

INSEMNAȚI ȘI SPICUIRI

PUNCTE NEGRE ●●●●

Anul hotărîtor pentru existența Ungariei ciuntite — așa a fost numit anul 1936 de președintele partidului așa-zis țărănesc din Ungaria, de faimosul Tiberiu Eckhardt, în cuvântarea ce-a ținut-o de Anul-Nou la sediul partidului său.

„Anul acesta — a spus oratorul, cităm după „Magyarság“ din 3 Ian. — va fi anul luptelor hotărîtoare.“ A specificat apoi că se referă la lupta 'n contra dictaturii ce încearcă s'o 'ntroneze Gömbös, și a spus:

„Năzuința aceasta (a lui Gömbös — n. tr.) nu înseamnă numai o îngrozitoare devaluare a situației Ungariei trianonice, ci încă de-acuma face incapabilă nația maghiară să-și împlinească misiunea istorică. Anul acesta va decurge în semnul luptei în contra dictaturii, și de desfășurarea luptei va depinde dăinuirea națiunii, de asta va depinde dacă națiunea va ajunge sau ba în situația să fie capabilă de revizuire, ba poate va depinde de asta însuși faptul că se va răpi sau ba națiunii și ceea ce i s'a lăsat la Trianon. Trăim ceasuri în cari ni se hotărăște soarta.“

Fostul prim-delegat al Ungariei dela Liga Națiunilor a vorbit apoi de urmările ce le-ar avea

dictatura din Ungaria asupra sorșii ungarilor din statele succesoare.

„Ideea totalitară dictatorială și apărarea minorităților — a spus dânsul — sunt lucruri incompatibile și nu se pot concilia, și tocmai de aceea introducerea dictaturii ar înrăutăți în chip tragic și situația minorităților maghiare.

„Prim-ministrul Ungariei nu trebuie să se îngrijească numai de ungerii Ungariei ci trebuie să se gândească la întreaga națiune maghiară integrală (sic! — n. tr.), din care o parte trăiește în ținuturile deslipite de Ungaria. Mă refer la declarația a doi conducători ai ungerimii din Ardeal, a senatorului *Elemér Gyárfás* și a lui *Elemér Jakabffy*, cari au spus că pe baza principiului națiunii totalitare și-al statului totalitar ar trebui exterminate în ținuturile deslipite orice minorități naționale. Eu încă o spun că principiul Führerului ar însemna moartea ungerimii în ținuturile deslipite. Dar pot să mă refer la declarațiile tuturor conducătorilor ungerimii deslipite, conform căroră ar însemna pentru ei cea mai mare primejdie dacă ungerimea de aici și-ar însuși principiul Führerului.“

„Națiunea maghiară nu-și poate atinge drepturile în bazinul durănean decât dacă trăiește o vieată constituțională, respectând drepturile altora” — a spus apoi Eckhardt, și a combătut în continuare sistemul bolșevic cu care încearcă Gömbös să încadreze în partidul său toată suflarea ungurească. „Va urma sau o criză de guvern, sau o criză constituțională — a spus oratorul. Tara și toți factorii responsabili trebuie să aleagă: voiesc să-și ia rămas bun dela constituție, sau dela Iuliu Gömbös?”

Apoi:

„În împrejurările de azi n'avem decât un punct fix, pe regent.. În cazul morții regentului însă, mă gândesc cu cea mai oribilă desnădejde și îngrijorare: oare ce s'ar întâmpla dacă regentul ar muri în timpul guvernării lui Gömbös?”

Exclamații: „Ar deveni regent Gömbös!”

Eckhardt: „Văzând aceste ambitii, întreb, ce se va face țara asta dacă se va întâmpla să fie Gömbös regent și prim-ministru în aceeași persoană? Căci, din nefericire, legea dela 1925 îi dă la așa ceva posibilitate aproape constituțională. Trebuie deci să avem grijă să nu se unească demnitatea de șef al statului și de prim-ministru în aceeași mână, căci asta va fi definitivă dictatură. Oare Gömbös la cine se gândește când vorbește de regalitate națională?”

Exclamații: „La el însuși!”

Eckhardt: „E deci urgentă nevoie ca încă până e regentul în vieată, să se aleagă un locțiitor al capului statului, pe care să jure întreaga forță publică, pen-

truca să împiedecăm cu orice preț dictatura lui Gömbös. Mă pot gândi cu groază la faptul, că în cazul că moare regentul Horthy, în trei zile am fi acolo unde-am fost în 1918”

Ruda lui Horthy, Eckhardt, și-a încheiat senzaționala declarație cu cuvintele:

„Am încredere că națiunea aceea, care și-a ținut locul în fața tătarilor și-a turcilor, și-l va ținea și în fața lui Gömbös.”

Declarațiile lui Eckhardt, a căror importanță constă în primul rând în faptul că le-a rostit o rudă foarte apropiată a regentului Horthy și un om pe care regentul îl pregătește sistematic de aproape două decenii ca să-l aducă la putere, au făcut, precum și era firesc, mare vâlvă în presa budapestană.

Oficiosul revizionist „Pesti Hir-lap” subliniază în articolul de fond din 3 Ian. (intitulat: „Ce așteptăm?”) partea referitoare la declarațiile lui Gyárfás și Jakabffy, și spune:

„Acești bărbați vrednici de respect și cunoscători perfecți ai situației minorității maghiare de sub conducerea lor, sunt de acord în convingerea că pe baza principiului statului totalitar și al națiunii totalitare s'ar putea extirpa în statele succesoare toate minoritățile. Cum ar putea interveni guvernul maghiar în interesul ungurilor din Ardeal, din Slovacia, din ținutul sudic (Iugoslavia — n. tr.), dacă românii, cehii, sârbii i-ar putea arunca răzând în față că n'are autoritatea morala să apere principiile de drept și drepturile libertare,

atunci când în Ungaria nici urmă nu-i de drepturi libertare?

„Membrii guvernului tăgăduiesc totdeauna că ar fi conduși de intenții ce tind spre dictatură. Dar direcția și efectele unei guvernări nu le decid niciodată declarațiile ministeriale ci faptele. Iar sistemul activității guvernului — asta-i adevărul — ține mereu trează în națiunea maghiară o hotărârită îngrijorare.“

Fosta gazetă a lui Eckhardt, astăzi trecută la Gömbös, „Uj Magyarország“, a consacrat două articole vorbei spuse de Eckhardt despre urmările ce le-ar avea asupra minorităților maghiare dictatura din Ungaria.

În primul, dela 3 Ian., deputatul Rajniss îl ceartă pe Eckhardt scandalizat că a putut spune asemenea vorbă tocmai el, care a apărut în atâtea rânduri în străinătate pe ungiuri din statele succesoare. „N'am fost niciodată adeptul revizionismului birocratizat — spune Rajniss — și am socotit că-i o **primejdie națională acea veșnică, puerilă făgăduire că „anul viitor“ va aduce revizuirea pe cale pașnică, ca dar de Crăciun,** — dar cu mine dimpreună milioane de inși nu vor recunoaște niciodată că o schimbare internă ungurească de orice fel poate da dreptul statelor din Mica Înțelegere să extirpeze minoritățile maghiare.“ Deputatul așa-zis reformist, adevărat mână de-un spirit nou, ajunge apoi să rostească următoarea scârboșenie: „Dacă statele succesoare ar fi lăsat așa în pace pe ungiuri cum o face cu minoritățile dela noi guvernarea lui Gömbös, atunci n'ar trebui să ne îngrijorăm din cauza fra-

ților noștri deslipiți.“ Precum vedeți, poate să iasă și asemenea vorbă dintr'o gură ungurească.

În al doilea articol, dela 5 Ian., al lui „Uj Magyaróság“, directorul gazetei, deputatul Ștefan Milotay, apără dictatura gömböșistă spunând că ori cu ea, ori fără ea, tratamentul ungarilor din statele succesoare va fi același, deoarece Ungaria n'are suficiente minorități ca să exploateze tratamentul lor ca represalii (sic!), apoi că dacă pentru tratamentul minoritarilor unguri din statele succesoare e indiferent ce stări sunt în Ungaria, pentru atragerea lor spre ea nu-i de loc indiferent că astăzi Ungaria e sub călcâiul frusturilor evreiești, că are de suferit „disproporționalitățile strigătoare la ceri ale moșiilor condensate“, că „nu putem și nu vrem să ajutăm masele fără așezare ale proletariatului agricol maghiar“, ș. a m. d. D. Milotay își lasă adevărat cetitorii să înțeleagă, că dictatura lui Gömbös va aduce desființarea acestor stări de lucruri. Sic!

La pledoariile acestea pentru dictatură s'a răspuns printr'un articol de fond al vestitului Bajcsy-Zsilinszky, apărut în „Magyarország“ din 9 Ian., și printr'un editorial al lui „Pesti Hirlap“ din 10 Ian.

Rasistul Bajcsy-Zsilinszky se întrebă între altele: „Noi, „minoritățile“ politice și de concepții ale țării ciuntite, dacă de fapt suntem minorități și nu majoritate, să ne batem cu elan și cu succes pentru drepturile minorității noastre maghiare deslipiți, sau să ne complacem în confiscarea drepturilor noastre de libertate cetățenească, numai pentru că pe

noi nu ne apără niciun drept internațional?" Apoi: „Idea păcii și-a revizuirii nu poate construi decât pe baza principiului plebiscitar. Apoi alta-i greutatea morală cu care poate pretinde plebiscit opiniei publice a lumii o nație care nu se teme nici la ea acasă de un plebiscit, decât una care desființează pe teritoriul ei sistemul domniei poporului.“

„Pesti Hirlap“ (10. I) stăruie din nou asupra faptului că o țară care la ea acasă desființează libertățile, nu poate lupta cu succes pentru drepturile minoritare. „In acest caz ni-am pierdut autoritatea morală de a porni la luptă pentru libertatea ungarimii din statele succesoare.“ Apoi: **„E cu tofului naiv contra-argumentul prietenilor dictaturii, după care ultima ordonanță a guvernului a asigurat drepturile școlare ale minorităților din Ungaria, deci prin aceasta am satisfăcut apărarea minoritară la care ne obligă tratatul de pace. Dreptul minoritar nu se mărginește la dreptul de-a avea școli. Ca să nu amintim decât cele mai de frunte, sine de el și apărarea libertății personale, a libertății de asociere, de întrunire, de presă. Întâia**

faptă a fiecărei dictaturi e să confişte aceste drepturi.“ (Ca și cum, adică, n'ar fi deja confiscate.)

Să reținem că e 'ntâia oară când cetim în presa budapestană că are și Ungaria obligații impuse de tratatul referitor la minorități, și-anume obligații cari privesc toate libertățile minoritare

Ca urmare a comentariilor acestora, Agenția telegrafică maghiară a fost pusă să plaseze în n-rul din 11 crt. al ziarelor budapestane, ca din partea corespondentului său din București, textul „autentic“ al cuvântării rostite de d. Gyárfás la Timișoara, la care se referise Tiberiu Eckhardt.

„Pesti Hirlap“ alătură acestui comunicat o reeditare a criticilor ce li-a făcut dictaturii lui Gömbös pe baza spuselor lui Eckhardt, și termină astfel:

„Observațiile acestea n'avem de ce ni le schimba pe baza textului corectat al Agenției telegrafice maghiare. In sprijinul atitudinii ce am luat-o în contra dictaturii, ne putem referi și pe mai departe liniștit la Elemér Gyárfás, ca la un martor hotărîtor.“

Poporul unguresc de astăzi a rămas, ca mentalitate, ca moravuri, ca cruzime, același, precum a fost în timpurile moșilor și strămoșilor lui.

Dr. Al. Vaida-Voevod

Stări din raiul hortist

Responsabilii Ungariei au început în sfârșit să-și deie seama că-i lucru prea primejdios să 'mbeți numai lumea cu himera revizionismului, și să nu iai cuvenitele măsuri ca să-ți rămână măcar ceea ce ți-a lăsat dreptatea istorică. Fiindcă adevărul cel mai presus de orice sinamăgiri maghiare revizioniste este că Ungaria-i vital primejduită și în ceea ce i-a lăsat cu mărimumie Trianonul. Poporul unguresc din țara latifundiilor și a castelilor a ajuns în epoca iremediabilului declin biologic, încât — oricât de paradoxal ar putea să pară — Trianonul a fost o binefacere și pentru nația maghiară: de-o parte pentrucă a 'ntărit-o biologiceste (prin reforma agrară, prin bunăstare, prin fel de fel de libertăți, dar și prin căsătoriile mixte, parca anume comandate) în ținuturile revenite la statele succesoare, iar de altă parte pentrucă va impune până la urma urmelor o curmare și 'n Ungaria a cauzelor de natură feudală cari au dus la decăderea de astăzi.

De-ocamdată de reformă agrară și de alte reforme sociale nu e încă vorba. Reforma ce se discută acum a fidei-

comisurilor e curată excrocherie în dauna țăranimii și a ideii de reformă agrară. Conversiunea a fost deasemenea excrocherie în folosul domnilor de pământ. Sumedeniile de legi școlare ce s'au adus n'au sporit cu nimic proporția care e de *trei la mie* a copiilor de plugari din școlile secundare și așa mai departe.

Totuși, e un adevăr ceea ce am spus în capul acestor rânduri: Responsabilii din Ungaria au început să-și fragă seama. Și anume: constrânși în același timp de presiunea nemțească ce amenință Ungaria cu-o înghițire în mult câteva decenii, apoi de progresul și de sporul statelor succesoare, și-apoi de ne mai pomenita slăbire biologică de-acasă.

De astă primăvară, de când regentul Horthy a atras atenția printr'o cuvântare asupra decăderii biologice a păturii rurale, și mai ales de astă vară, de când tot regentul a dat alarmă împotriva sistemului unui sau nici unui copil, chestiunea depopulării și a decadenței biologice e mereu la ordinea zilei în presă, în conferințele, în discursurile și 'n celelalte manifestări din

Ungaria hortistă. Astă toamnă s'a organizat o săptămână a sănătății și-o expoziție a stărilor sanitare și biologice din raiul hortist, și, dupăcum e cunoscut cetitorilor „Gazetei Autirevizioniste“, s'au dat pe față prin statisticile afișate lucruri de-a mai mare grozăvia. Revenim în rândurile de față, cu date ce nu s'au arătat încă în românește, asupra acestor uluitoare statistici, pentrucă trebuie să fim cât mai amănunțit informași despre stările acestlea de lucruri.

Directorul gazetei gömbösiszte „Uj Magyarşág“, deputatul Ștefan Milotay, a publicat în n-rul din 27 Oct. a. tr. al gazetei sale un articol despre amintita expoziție biologică, scriind următoarele:

„Te strânge de gât la fiecare cotitură compătimirea groaza, turbarea, doliul, rușinea și răzvrătirea, de parcă ar fi întins pe masa de disecție în fața noastră trupul anatomic al unei societăți naționale, cu harta ce acopere totul a rănilor, a bolilor fâțișe și secrete, a buboaielor, a epidemiilor, și cu toată febra și prăpădirea unui organism care e atăcat în cele mai de frunte centre ale sale de viață“.

„Cercelările ce s'au început în aproape toate părțile țării, au dat tristul rezultat că *ungurimea* e

nu numai cantitativ ci și calitativ pe calea pierii.“

D. Milotay arată apoi următoarele:

Avorturile și celelalte lăpădări de sarcină s'au sporit în anii din urmă până la 24.9%, față de 6.75% câte erau pela 1890. Dintre cei născuți, pier în general în anul întâi 16 la sută. În anul 1927 au pierit în primul an de viață 18.5%, în vreme ce în Anglia procentul a fost 7, în Suedia 6.2, în Norvegia 5.1. într-o generație de om pier astfel în Ungaria până la 1.600.000. Pierderea de vieți omenești a Ungarici în războiul mondial a fost de 39.000 pe an, iar cea de copii sub un an, astăzi, e de 40.000. „In împrejurimile Budapestei mortalitatea copiilor mici s'a redus dela 20 la 18 la sută, dar s'a ridicat în lumea hodăilor depe puste la 30 - 55 și chiar la 60 la sută.“

Arată apoi că Ungaria „deține invariabil recordul european în mortalitatea pricinuită de tuberculoză.“ Pe Câmpie au reacție pozitivă la tuberculoză 25% dintre copiii de 1-12 ani, 86% dintre cei de 12-20 de ani, și 100% dintre vrâstnicii dela 20 de ani în sus. Se îmbolnăvesc dintre cei de 12-20 de ani 30%, iar dintre cei dela 20 de ani în sus 29%. Devin incapabile de lucru și de-a naște, din pricina tuberculozei, peste 50 de mii de

femei. Intr'o generație de om, de-o parte prin moarte iar de alta prin lipsa de nașteri, Ungaria pierde din pricina tuberculozei un milion de oameni. „In Ungaria ciuntită aproape tot al 6-lea om piere de tuberculoză.“

Apoi:

In anul 1934 n'au avut apărare sanitară dintre locuitorii a 3362 de comune decât 310.000 de inși, din 122 de localități. „In 2875 de sate lipsește orice fel de apărare sanitară, ceea ce apasă pe 3.680.000 de locuitori dela țară, adică pe 68 la sută din populația rurală.“

Apoi:

„In Ungaria mortalitatea e de 16.6 pe an la mia de locuitori. Adecă, dintre 25 de state din Europa, numai în patru e mai mare. Dintre 19 țări, la noi e cea mai mare mortalitate infantilă.“

Apoi:

După insula Malta, Ungaria e cea mai bântuită de tifos.

Apoi:

„Sporul de populație ungueresc a scăzut într'o jumătate de veac cu 50 la sută. Dacă condițiile sanitare ar fi și astăzi tot ca acum 50 de ani, nici n'am mai putea vorbi despre un spor al populației cu actuala proporție mică a nașterilor.“

Apoi:

„Sporul anual de populație, atât la slavi cât și la români, e

tocmai de două ori ca la noi.“

Drept comentariu al acestor realități, să reproducem ceea ce spune tot d. Milotay:

„Și ce contraste de avere și sociale formează fondul acestor cifre! S-acolo, drept fond, părțile de țară prăbușite în beznă fără drumuri și în mizerie, sutele și sutele de sate ce tânjesec în rând cu cerșetorii. Și-i acolo, drept contrast, întreaga noastră cultură ce vrea să pară ca a Apusului, cu grădinile ei suspendate, pe creștete cu Budapesta care 'n-ghite 'n sine totul, cu acest nou Bizanț, de lângă un nou Corn de Aur, cu toată putreziciunea și străinismul aceuia, „orașul cel mai vesel din Europa“, cum îi zice propaganda noastră turistică din străinătate, cu toată literatura sa, cu presa, cu teatrele, cu barurile sale, puse în slujba acestei „veselii“, acestei „suprădebordante poftă de viață.“

De prisos, intradevăr, orice alt comentariu.

In fruntea n-rului dela 28 Dec. a. fr. al ziarului „Uj Magyar-ság“ s'au publicat sub titlul „O tristă dare de seamă anuală“ o seamă de lucruri înfiorătoare despre copiii din Ungaria: despre starea lor sanitară, despre efectele foamei asupra sănătății lor. E vorba de darea de seamă de peste-

an a Institutului maghiar de sănătate publică.

Cităm:

„In circumscripția sanitară Békéssámson (în județul Bichișului de pe granița noastră, — n. tr.) dintre 179 de copii de școală câți au fost examinați, 166 au avut vr'o scădere, și abia 13 au fost găsiți sănătoși. Din nefericire situația-i aceeași și în celelalte părți. La Füzesgyarmat, dintre 547 copii de școală, abia 6 au fost fără scăderi, în circumscripția Berettyóujfalu (pe granița Bihorului, — n. tr.) dintre 2900 de copii au fost găsiți cu scăderi 2831 — adică 97.6%, în plasa Balassagyarmat au fost găsiți fără scăderi abia 2 dintre 169 de copii de școală, iar în plasa Nograd toți cei 129 de copii examinați, fără excepție, au fost găsiți cu vr'un defect, și unul singur dintre ei n'a fost total sănătos“.

Urmează specificările bolilor, de unde se vede că se datoresc în primul rând foamei, mizeriei, adică moșiilor de zeci de mii și de sute de mii de iugăre ale domnilor de pământ.

Cităm:

„La Berettyóujfalu, 45.6% dintre copiii cu defecte au fost găsiți cu temperatură de peste 37 grade Celsius, 9.8% dintre ei erau nutriți neîndestulător,

10.5% sufereau de anemie, 67.2% sufereau de rachitism (oase moi), 53% au fost cu gălci, 20.2% ne'ndestul de curați, 44.7% cu boli de dinți, și așa mai departe. Hrănirea ne'ndestulătoare pricinuește boli și nereguli în dezvoltarea copiilor de școală în special în circumscripțiile de pe Câmpie și dela miazănoapte. Astfel în plasa Mezökövesd au suferit de vreo boală din pricina hranei ne'ndestulătoare 22.6%, în plasa Gyöngyös 29.7%, în plasa Balassagyarmat 48.5%. Lipsa curățeniei a cauzat boli sau defecte la 18-20 dintre copii. Defectele de gât, gâtlee și nas sunt deasemenea foarte dese, dar mai cu seamă bolile de dinți, de cari în multe părți sufăr 50-60% dintre elevi. Nicî nu se poate înșira acea mulțime a bolilor organice, cari arată decăderea groaznică a copiilor de școală dela țară, atăcarea sistemului lor nervos, ba foarte adeseori chiar defectele lor mintale“.

Articolul de fond al lui „Uj Magyarország“ arată că Institutul maghiar de sănătate publică și-a sporit în anul trecut circumscripțiile dela 48 la 74, și s'a ocupat de 650 de mii de oameni din 285 de comune.

Tot despre generația cu care va face Ungaria . . . revizuirea.

În „Magyarság” din 22 Dec. a. tr. s'a publicat sub semnătura directorului de școală Csery Dezső un articol despre alimentația ungarilor și în special a copiilor lor de școală. Ni s'arată că „în județele Tolna, Baranya și Somogy nu e cunoscută la amiazi mâncarea caldă”, că poți găsi în Ungaria oameni cari n'au cunoscut într'o viață de om gustul laptelui, și că dintre elevii dela școala primară a autorului articolului, 70 la sută sau nu mănâncă dimineața nimic, sau mănâncă numai pâine goală, iar unii „dejunează” must sau vin. „Multora băutura le ține loc de dejun. La întrebările mele a ieșit la iveală că dintre fetițele din clasa întâia 62 a sută au fost deja bete și că 80 la sută beau regulat vin.” (Precum se știe, stări de-acestea s'au mai semnalat și din alte părți. În județul cu peste 4000 de trogloditi al Borșodului, copiii trăiesc de-asemena cu vin, fiindcă părinții lor lucrează la vii și-și capătă sămbria în natură)

Un alt dascăl, Dorogi Márton, publică o anchetă despre alimentația elevilor săi în n-rul dela 15 Dec. a. tr. al revistei budapestane „Magyar ut”. Aflăm că ea din dintre 316 dejunuri ale celor 65 de elevi ai autorului, 66 au fost numai cu pâine goală, dintre 209 de prânzuri au fost numai cu

pâine goală 18, iar dintre 193 de cini 39.

Oficiosul revizionist „Pesti Hir-lap” din 12 Dec. a. tr. arată că revizorul și prim-medical județului Ciongrad au destăinuit la ședința consiliului județean lucruri jalnice: copiii vin la școală flămânzi și goi, și se îmbolnăvesc din pricina foamei de-o boală necunoscută: li se îngroașe gâtul

Un „dr. juris et med.”, Tiberiu Bakács, a publicat în „Magyarság” din 29 Dec. a. tr., p. 13, un articol în legătură cu mai sus pomenita expoziție sanitară, întrebându-se dacă în urma măsurilor de pân'acuma „ziua unui nou și mai fericit mileniu va găsi aici de fapt o ungarime mai nobilă, mai puternică, sau va veni totuși marea decădere, a cărei apropiere cu punctualitate matematică, este deja de mult pronosticată de filosofii sociali?”

Autorul declară că pe dânsul nu-l înspăimântă atâta sistemul unui sau nici unui copil, cum i-înspăimântă pe cei ce dau alarma în privința aceasta, cât îl îngrozește decadența puștinilor ce se nasc la țară, pe cari statisticienii de astăzi îi trec la rubrica sporului național, dar mâine o să 'ngreune impozitele ce le plătește țara pentru susținerea spitalelor, a caselor de nebuni și a temnițelor.

Instigațiile călăilor

Fostul prim-ministru unguresc Ștefan Bethlen a dat de Anul-Nou lui „8 órai ujság” un interviu în care se războiește cu dictatura partidului lui Gömbös, dar închină un capitol și ungarilor din Transilvania. Ceea ce spune, e deadreptul scandalos. Cutează să afirme, el care a tratat minoritățile din Ungaria în cei 10 ani de guvernare a sa mai rău decât asiatic, că „în Ardeal pustiirea culturii maghiare, tendința de a lua minorității maghiare condițiile puținței de trai a atins proporții așa de fără pereche, cum nu s’au mai văzut în ultimii 15 ani”. Din specificările ce vrea să le facă, se vede că autorul proiectului de desființare totală a românilor din Ardeal din timpul guvernării lui Ștefan Tisza numește așa cum a numit cele câteva concedieri (revocate și acelea în cea mai mare parte) ale căzuților la examenele de limba română, apoi o discuție ce a fost ca să se oblige patronii maghiari să primească ucenici români, apoi întoarcerile din Săcuime la legea românească, pe cari, firește, le numește convertiri cu de-a sila ale Săcuilor. Ce e oare tratamentul minoritar din Ungaria guvernată zece ani de el, și ce e planul său de exterminare a românilor din Ardeal, dacă acestea sunt „pustiire a culturii maghiare”

sau cum mai zice în interviuul său ?

„Au întrecut aceste procedări orice măsuri ce se pot închipui” — spune călăul. „Dacă la acestea adaog că declarațiile din parlamentul român ale deputaților prilejuiesc expectorările și tratările cele mai brutale și dure din partea majorității ce le stă în față, ba până și din partea acelu ministru de externe care ar trebui mai cu seamă să aibă conștiința că România (ier-te-ni-se stilul traducerii, dar nu putem traduce altfel minunata stilizare — n. tr.) ce datorează în urma tratatelor minoritare ce le-a încheiat minorităților acestora, dar ce datorează și Ligii Națiunilor, — atunci trebuie într’adevăr să spun că națiunea maghiară n’are mai sângerătoare rană decât această situație, și că vieața publică maghiară, politica externă maghiară și guvernul maghiar n’are mai mare misiune decât să se străduiască ca fenomenele acestea să se termine odată.”

Ați înțeles bine :

„Națiunea maghiară n’are mai arzătoare rană decât situația aceasta” : decât că parlamentarii români râd sau îl aduc la rezon pe deputatul maghiar ce-și dă aiere sau nu-i la locul său, sau decât că d. ministru de externe Titulescu, neavând conștiința că

tratatele minoritare îl obligă să considere pe conții partidului maghiari ca incorporatori ai minorității maghiare, îi tratează așa cum l-a tratat deunăzi pe contele Gheorghe Bethlen, tăgăduindu-i calitatea ce și-o aroga, sau că neavând conștiința aceluiași tratate minoritare, i-a spus lui alde Willer, când acela zisese că nu mai poate sta în parlament cu fierul ce i s'a pus pe frunte, că prezența lui i-i foarte agreabilă, dar absența i-i cu totul indiferentă.

Pentruca această „arzătoare rană” să se astupe cât mai repede, contele Ștefan Bethlen — vărul lui Gheorghe Bethlen cel pus la punct de d. Titulescu, *inde ira!* — cere guvernului maghiar să ducă chestia ungarilor din România în fața Ligii Națiunilor. E convins că Liga Națiunilor nu va face nimic, „dar de una e bună Geneva, e bună ca să ia lumea cunoștință despre lucruri cari altminteri sunt trecute conștient sub tăcere, și ca cuvintele spuse acolo să aibă răsunet la oamenii cu sentimente mai bune ai lumii. Chiar dacă guvernul maghiar nu va fi ajuns decât la atât, va fi făcut și-atuncea *mult*” (sublinierea gazetei budapestane).

Așa se naște deci o pără la Geneva. Dintr'un parapon al unui conte care a crezut că-și poate lua nasul la purtare 'n parlamentul țării românești și s'a pomenit că e de răsul lumii.

Crăciunul canibalului Urmănczy

Faimosul asasin care a ars de viu pe Moșii dela Beliș, Urmănczy Nándor, și-a făcut obicei să publice de Paști și de Crăciun în „Pesti Hirlap” câte-o blasfemie botezată de dânsul „psalm”, în care-i cere lui Dumnezeu să se facă unealtă a urii maghiare în contra românilor, a cehilor, a sârbilor și-a tuturor dușmanilor porodiței lui Arpad.

De rândul acesta a publicat în fruntea numărului dela 25 Dec. a. tr. al oficiosului revizionist o instigație canibalicească în care spune, adresându-se lui Dumnezeu :

„Judecă-ne, Doamne, și pe noi după faptele noastre. Noi întotdeauna i-am ocrotit, de parcă ni-ar fi fost prieteni sau frați. Și plătitu-ni-au binele cu rău. S'au ridicat mișelește în contra noastră.

„Săpatu-ni-au groapă, întins-au cursă în contra noastră. Fă să fie prizonierii propriei lor curse, și de grabă să cadă 'n primejdie.

„Iaca, acuma suntem slugi pe pământul ce l-ai dat părinților noștri ca să fie-a lor tot binele și tot fructul lui . . .

„Să se apropie timpul stricăciunii lor și să nu meargă zilele lor departe. Alungă-i din lumină în întuneric. Să n'aibă blăstămății de ei nici fii, nici nepoți.

„Strică-i, Doamne, cu vergea

de fier și sparge-i ca pe un vas de lut...

„Doamne, stăpâne al oștilor, arată-ne nouă calea. Ia armă și scut. Ia-ți baltagul. Pune zăbală în gura dușmanilor noștri, ca să-i putem întoarce 'napoi de unde au venit.

„Iar dupăce vom fi sfârșit lupta, pedepsind pe dușmanii noștri, și dupăce-i vom fi izgonit din moștenirea părinților noștri, admiră-ne, Doamne, din nou“.

Să-i admire adecă cum ard de

vii pe moșnegi, pe femei, pe copii, cum iau „tot binele și tot fructul pământului“ dela gura nemaghiarilor ce-l muncesc, cum umplu temnițele cu lume nevinovată, cum fură numele, limba și legea celor de altă lege, cum sparg cupele de șampanie în capul trecătorilor valahi depe stradă, ș. a. m. d.

Blasfemiile acestea ale canibalului ajuns psalmist se repetă mereu, la fiecare sărbătoare creștinească. Te miri că nu-l înghite și nu-i înghite pământul!

»APROPIEREA«

româno-maghiară dela Orade

Din cercul revistei „Familia“ și-al Clubului așa-zis al ziaristilor dela Orade s'a pornit anul trecut o inițiativă de apropiere culturală, scriitoricească, între România și Ungaria, căreia presa românească nu i-a dat nicio atenție nici la început și nici dupăce ciudata inițiativă a ratat la sărbătorile Crăciunului într'o penibilă instigație antivalahă. Abia „Gazeta Antirevizionistă“, printr'o serie de articole ale colaboratorului nostru Al. Olteanu, a avut grijă să atragă din vreme atenția asupra celor ce s'au pus la cale, arătând între multe altele că s'au învitat să facă împrietenirea scriitorilor și publiciști maghiari cari în

atitudinile lor de toate zilele nu-s românofili, că s'au neglijat scriitorii maghiari cari și-au dovedit românofilia printr'o activitate publicistică știută îndeobște, că s'au trecut în comisia împrietenirii scriitorii români cari nu și-au dat mai dinainte consimțirea, și mai ales că s'a luat inițiativa fără păs că se slăbește prin ea atitudinea oficială a poporului românesc față de chestia ungară, impusă de altfel de dușmănia statornică față de noi a Ungariei oficiale și neoficiale. Mai trebuie să adăugăm astăzi că s'au trecut în comisia împrietenirii scriitorii români din conducerea Ligii Antirevizioniste, alături de un Victor

Eftimiu, cel care nu s'a mulțumit cu trădarea săvârșită prin apărarea iredentistului Daday, ci a îndrăznit să facă jocul iredenței ungurești și n'contra prestigiului Ligii Antirevizioniste.

„Comisia 'mprietenirii“ urma să se 'ntrunească în Octomvrie la așa-zisul Club gazetăresc dela Orade. Întâlnirea de-atunci n'a mai avut loc. Fără veste a venit apoi zvon, din coloanele iredentistei „Brassói Lapok“, că se va ținea a treia zi de Crăciun la stațiunea climaterică Stâna din Vale.

Ajunsa la Budapesta, știrea aceasta a provocat o intervenție prin „Pesti Hirlap“ din 22 Dec. a președintelui Ligii Revizioniste Herczeg Ferenc, la care organizatorii români ai întâlnirii nu au răspuns, iar presa românească n'a socotit de cuviință s'o înregistreze și s'o pună la punct. Se vede însă c'a luat act de ea oficialitatea.

Herczeg Ferenc își începe articolul (intitulat „Cultură și politică“) cu o seamă de grațiozități la adresa scriitorilor români din comisia împrietenirii, spunând: că scriitorii maghiari din comisie sunt unu ca unu scriitori eminenti și că nu-s mânați de interese personale, pe câtă vreme scriitorii români (cari n'or fi tot atât de eminenti ca ungurii) nu pot decât să profite depe urma împrietenirii ce s'a pus la

cale, având posibilitatea să-și vadă lucrările cu ajutorul Budapestei (și cu cenzura ei!) pe scenele și pe ecranele Apusului.

Președintele Ligii Revizioniste de acord și cu-această difuzare prin bunăvoință (și cu cenzură) budapestană a literaturii românești, precum și cu întâlnirea dela Stâna din Vale. Dar pentru că, după dânsul, „politica românească oficială are scopul mărturisit ca să îngroape ungurimea“, adaugă că „interesul acesta cu care ne purtăm față de frumusețile poeziei românești, va avea un amar gust secundar“. Și anume: pentru că statul român, omoritor de unguri, va putea să spună când se vor trimbița în străinătate nelegiuiri românești comise 'n contra unguirilor: nu credeți nimic, fiindcă tot ce vi se spune e minciună; dovadă că lumea ungurească neoficială, scriitorii, se 'mpacă cu românii de minune.

„Totuși — concede renegatul din fruntea Ligii Revizioniste — părerea noastră este că ungurii se pot duce la Stâna din Vale fără a se umili și fără a dăuna cauza ungurească, ba pot chiar să facă acolo operă culturală folositoare, dacă prietenii lor români sunt cu adevărat în stare a despărți cultura de politică. Și anume în asemenea chip, că vor declara în formă demnă: **că ei nu-s solidari cu politica minoritară a guvernului lor**“ (sublinierea autorului, — n. tr.)

„Dacă o pot face asta, atunci sunt într'adevăr oameni de cultură, cărora i-o bucurie și o cinste să le strângi mâna. Dacă însă nu-s capabili de asemenea sinceritate, atunci întâlnirea dela Stâna din Vale nu va fi îmbrățișarea geniului a două națiuni, ci va fi numai o penibilă și bizară acțiune particulară, care mai de grabă strică decât îndreaptă perspectivele împăcării dintre popoare“.

Indată după provocarea aceasta a președintelui Ligii Revizioniste, a apărut în „Pesti Napló“ (o cunoaștem din „Brassói Lapok“ dela 30 Dec.) o declarație a poetului Mihail Babics, care se începe astfel: „Eu nu mă pregătesc să merg la Stâna din Vale“. Avea omul motive să nu se pregătească. Cu câteva săptămâni în urmă i se refuzase autorizația de-a ține cu nevastă-sa o șezătoare la Târgu-Murăș, fiindcă face parte dintre budapestanii socotiți de statul român indezirabili, deci o putea ști că va fi socotit tot atât de indezirabil și de data asta, mai cu seamă dupăce Herczeg Ferenc li-a pretins scriitorilor unguri să ceară scriitorilor români ceea ce s'a văzut mai sus.

Babics spune în declarația sa următoarele:

„Sunt cu totul de acord cu Herczeg Ferenc că consfătuirea dela Stâna din Vale nu poate face treabă folositoare decât dacă

ar putea să se pună în chip hotărât împotriva acelei directive a guvernului român, care pune bariere politice de ne'nțeles drumurilor în România ale culturii maghiare. Ori, această directivă e'n legătură cu toată politica minoritară a guvernului român. Vor protesta oare scriitorii români în numele culturii și al frățietății europene în contra acestei întoarse politici minoritare? Dacă da: atunci vor da dovadă de o minunată maturitate și libertate a culturii române și au toată însuflețita mea simpatie. Dacă nu: atunci nu văd să aibă vr'un sens niciun fel de întâlnire dela Stâna de Vale“.

În timpul când se scriau la Budapesta acestea, organizatorii români ai congresului umblau să capete încuviințare de intrare în țară pe seama înfrățitorilor dela Budapesta. În articolul său din 22 Dec. Herczeg Ferenc spunea că are informații că autoritățile românești nu pun nicio piedecă. La 30 Dec. apoi „Brassói Lapok“ a reprodus dintr'o gazetă maghiară din Orade știrea că întâlnirea dela Stâna din Vale s'a contraman-

*) De notat cu privire la „barierele politice de ne'nțeles“ ce se pun „drumurilor în România ale culturii maghiare“: cărțile și celelalte tipărituri din Ungaria admise în România, au reprezentat în anul 1930 84%, din totalul importului de tipărituri al statului român, în anul 1931 87%, în anul 1932 90% (v. nr. 4 din a. tr. al lui „Revue de Transylvanie“, după datele oficiale ungurești din Buletinul Oficiului maghiar de statistică).

dat „din motive tehnice“, și a dat alarmă că guvernul român n'a admis intrarea în țară a budapestanilor. Organizatorii dela Orade au dat în urma acestei alarme un comunicat, că n'au fost niciun fel de piedeci depe partea autorităților românești, și că întâlnirea, amânată din motive tehnice, se va ținea negreșit pela primăvară. Odată cu acest comunicat secretarul maghiar al „înfrățirii“, Taberi dela Orade, căruia d. Al. Olteanu i-a contestat prin „Gazeta Antirevizionistă“ calitatea de-a vorbi de înfrățire romano-maghiară, și-a dat demisia.

Se vede că la Budapesta s'au plasat deasemenea știri că întrunirea are să se țină totuși. Scriitorul Zilahy Lajos, capul grupului de-acolo, a dat unor ziare budapestane declarații că oricare-i părerea lui Herczeg Ferenc și-a lui Babics, el vine la primăvară la Stâna din Vale.

În urma declarațiilor și articolelor lui Zilahy, Herczeg Ferenc a publicat în „Pesti Hirlap“ din 29 Dec. un articol intitulat „Învăț oare ungurul din pășaniile sale?“, în care atrage atenția că tot prin acțiuni de-acestea, opuse diame-tral politicii oficiale, s'a ajuns la 1918 la desmembrarea Ungariei; și-atunci Oscar Jászi și ai săi au vorbit de frățietate, iar românilor li-a trebuit frățietatea numai până s'au văzut deasupra, ca apoi să nu mai vrea să știe de ea. „De ce le-am

spus acestea? — întreabă președintele Ligii Revizioniste. Pentru că am vrea ca ungurul să învețe în sfârșit din propriile sale pășanii, și ca fiecare membru al acestei națiuni să înțeleagă că un popor mic numai atunci va avea prestigiu și putere, dacă știe să rămână față de străini unitar și să lucreze la o comandă unitară“. Dacă aceasta e ordin pentru unguri, noi deasemenea nu putem acționa altfel. Este exact motivul pentru care colaboratorul nostru, d. Olteanu, a combătut „apropierea“ dela Orade, sortită 'n gândul ungarilor să ducă la o slăbire prin defecțiuni a atitudinii oficiale a poporului român față de cauza ungară.

Herczeg Ferencz spune în continuare :

„Și-acum să vorbim despre escursia (sic!) la Stâna din Vale a micii (sic!) societăți a scriitorilor unguri. Mihail Babics a declarat-o oarșăn că el nu se duce acolo. Babics e un om cu mare cap și cu suflet simțitor, dacă el, după cele întâmplare, a hotărât așa, atunci e sigur că nu putea hotărî într'altfel.

„Zilahy Lajos în schimb ne face cunoscut că el, da!, se duce la 'ntâlnirea româno-maghiară. Mă grăbesc s'o declar că ori se duce, ori nu se duce, eu nu mă îndoiesc un singur moment de intenția sa cinstită și de patriotismul său curat ca aurul. Am

socotit însă necesar să amintesc cazul cu Oscar Jászi, pentruca Zilahy și tinerii săi prieteni să-și aducă aminte cu cine vor sta la olaltă la o masă și să simtă ce răspundere și-au luat față de națiune.

„De altminteri trebuie să corectez o greșeală a lui Zilahy. Înainte cu două săptămâni am sugerat din acest loc ideea ca scriitorii maghiari să nu se ducă la Stâna din Vale decât dacă colegii lor români declară *mai dinainte* (előzetesen!) că nu-s solidari cu politica minoritară a guvernului lor. Zilahy socoate aceasta ca un lucru vădit imposibil, iar de altfel spune: „Să nu fie vorbă la întâlnirea dela Stâna din Vale despre revizuirea ungurească sau despre politica minoritară românească“.

„Cer iertare, asta nu-i împăcare! (ez nem kiegyenlítés). Mișcarea revizionistă este total legală; baza ei de drept e dispoziția statutului Ligii Națiunilor, primit de guvernul român și sancționat ca lege românească de bază*). Aceasta deci nu e necesar nici s'o tănuim, nici s'o tăgăduim.

„Politica minoritară a guvernului român, în schimb, e o permanentă călcare de lege...“ etc., etc.

*) Fluzie, tâmpită și mistificatoare, la art. 19 al statutului Ligii Națiunilor, care din moment ce tratatul de pace dela Trianon e aplicat, și încă de vreme îndelungată, nu se referă la acest tratat.

„Dacă deci domnii români nu vorbesc la Stâna din Vale despre revizuire, ei omit prin tăcere o mișcare justă și cinstită. Dacă Zilahy nu amintește de politica minoritară, el trage cu mărinită vâlul peste rușinea României și a civilizației europene. Deoarece această rușinoasă politică minoritară tocmai acum face ravagii în mijlocul ungurimii din Ardeal, părerea noastră este că tăcerea cu tact nu e la locul său“.

(În schimb ar fi, probabil, foarte la locul său, ca scriitorii români să nu vorbească scriitorilor maghiari măcar la ureche despre infernalele purtări ale Ungariei față de frații noștri din robia hor-tistă!)

Un articol la fel, intitulat „Strângerea de mâni dela Stâna din Vale“, s'a publicat în „Új Magyar-ság“ dela 1 Ian. crt., sub semnătura directorului acestei gazete Ștefan Milotay, prieten intim al lui Gömbös.

Autorul îl ceartă de mama focului pe Zilahy pentrucă a scris că „scriitorii români nu-s una (azonosak, identici) cu statul român, și nici între ei nu-s de aceeași părere privitor la purtările politicii românești“ (?), apoi pe Mihail Babics pentrucă, deși a spus că nu se duce la întâlnirea dela Stâna din Vale, a adăugat că va continua să scrie pentru înfrățirea dintre popoare (fără specificare).

Poporul unguresc, scrie Milotay, nu se identifică cu aceste defecțiuni. Și adaugă, vorbind de împotrivirea românească în contra politicii antiromânești a ungarilor și de presupusele doleanțe ale minorității maghiare: „Dar... unde e acel popor românesc care să condamne această politică, acest sistem și-aceste mijloace ale urii și-ale oprimării? Unde-s acele partide politice, care să reprezinte înțelegerea, simpatia, apropierea față de noi a poporului român, sârbesc sau ceh? Unde-s aceste partide, instituții, organizații, asociații? Unde-i unul singur dintre ele, deși există toate din bunăvoința poporului român, unde-i unul singur care să spună că politica aceasta e greșită și să dea glas unui punct de vedere contrar?” Milotay încheie prin urmare că de geaba vorbesc unii-alții dintre unguri despre apropiere, fiindcă poporul românesc nu stă la spatele celor cu cari tratează dânsii.

Așa e judecată deci la Budapesta această ratată inițiativă, și acestea-s poruncile ce se dau ce-

lor ce ar fi să vină la faimoasa întâlnire (de cumva ar fi să se mai țină): să ceară scriitorilor români să declare mai dinainte — dacă eventual despre revizuire nu pot să se pronunțe — că condamnă politica minoritară a statului român. Că d. Zilahy dă deocamdată declarații că nu se poate, contează prea puțin. Va fi el destul de deștept să se învârtească de niște declarații spuse între patru ochi, pe cari să le poată divulga cu aceeași grabă cu care a spus acum că „scriitorii români nu-s una cu statul român și nici între ei nu-s de aceeași părere privitor la purtările politicii românești“. Fiindcă, dacă-i și Victor Eftimiu acolo în comisia împrietenirii, nimic mai lesne decât să obții asemenea declarații.

După cele arătate, să sperăm, chestia asta a „apropierii“ dela Orade s'a nchis pentru totdeauna, oricât ar spune unii-alții că va reveni 'n discuție peste o lună, două. Dacă Ungaria are mijloace să impună oamenilor săi o atitudine unitară, trebuie să le aibă și România.

O DATORIE FAȚĂ DE BĂȘTINAȘII

Dela Români ce se pierd

din clisura Dunării românești

Aplicarea convenției școlare între România și Iugoslavia a scos la iveală o importantă problemă națională în sudul Banatului românesc. Puțini vor fi știut de ea și, cred, nimeni n'a cunoscut-o, altfel vina, foarte condamnată, de a nu i se fi dat cuvenita atenție, ar fi de neiertat, decă s'ar dovedi a fi fost *conștientă*. E aproape de neșchis, cum noi, cari am contribuit la desmaghiarizarea sau regermanizarea unei însemnate părți a Șvabilor din Banat, și cari am deschis oficial lapta culturală pentru revenirea la mază a câtorva mii de Germani în nordvestul țării, să fi lăsat *cu voia* în mila sorții noastre pe Români din Clisura Dunării românești. Căci e vorba de *sârbizarea* a mii de Români dealungul Dunării, de sus dela Lescoviță până jos spre Orșova, la Liubcova,* sârbizare începută deodată cu ierarhia bisericească a Sârbilor în Banat și continuată, din nefericire, și în România Mare

Intenția noastră este de a îndrepta, iar nu de a judeca întredăsarile dela început și ignorările de apoi — ale organelor cu cădere, — de aceea ne re-strângem la *realitățile* actuale, așa cum ele s'au prezintat obiec-

tivului sufletului nostru, când cu instantaneele luate la fața locului.

* * *

La un zece Maiu, zi cu mândru soare, m'am oprit în *Liubcova*, o comună din Clisura Dunării, aparținătoare județului Caraș. N'am văzut nici un steagi nici pe edificiul primăriei, nici pe al școlii, niciări. Cum pri-viam nedumerit, cu prietenii mei (uitasem să spun, că nu eram singur), se apropie de noi un țaran voinic. Ne dete binețe în românește. Am aflat imediat, că e primarul comunei și, în această calitate, credea că eu sânt prefectul, iar prietenii mei secretari generali sau consilieri. Știa și nu știa de zece Mai, nu avea ordin; se juruia însă că e Român, cu tot numele său sârbesc: moșii și strămoșii săi au fost Români. Grupul nostru a-trage cercuri tot mai largi de țărani. Deodată rămânem surprinși, că primarul cu toată stăruința noastră de a continua vorba începută, bate câmpii, ba la un moment dat se declară de Sârb, get-beget. Incercând a-i reaminti prima sa mărturisire, dinainte cu câteva minute, mă lovește cu cotul, ca în urmă, la o parte, să-mi spună, *cu lacrimi în ochi*, că — deși e Român — e nevoit a se declara Sârb în fața obștei, căci altfel

* Oare pentru cari motive aceste și alte comune poartă încă nume atât de straine?

„popa” sârbesc nu mai intră cu „vodita” (căldărușa) în casa lui, îi refuză eventualele boteze și cununii, ba chiar și cuminecarea și înmormântarea. Românii n’au aici nici biserica lor, nici preotul lor, fiind încă sub ierarhia bisericii sârbești...

Aruncându-mi atunci privirea la turla strălucitoare a bisericii sârbești și trecând-o apoi la lacrimile ce se scurgeau fierbinți pe obrajii bietului om, *bun creștin dar inconștient Român*, am țeles toată *tragedia sufletelor părăsite*, nevoite a-și alina setea la un izvor strein întregii lor ființi, — tot atunci am simțit însă slăbindu-mi respectul față de slujitorii Domnului, cari, în numele iubirii propovăduite de El, se folosesc de orânduiri Sale pentru a atinge țeluri atât de mășave.

Cât de puțină dreptate au cei ce ignorează sau chiar neagă religiozitatea țaranului român! Nu va fi având el o conștiință religioasă, dar are *un puternic sentiment religios*, atât de puternic încât e în stare a-i întuneca conștiința sau sentimentul național. Nevoile sufletești aparținătoare vieții de apoi întrec pe cele ale vieții pământene. Dumnezeu e mai aproape, și la ocărmire și la primejdie, decât ucărmirile lumești, — cerul e oricând mai aproape decât dreptatea omenească...

Lacrimile primarului resfrângeau durerea, în ale mele (mă năpădiseră și pe mine, între timp) se sbătea revolta... Un steag se ivește, în sfârșit, pe edificiul școlii... Zărindu-l, ne-am strâns instinctiv mâinile, semn că același sânge svăcnia în noi. Lacrimile

s’au împlânzit și ele sub albăstrimea cerului și în auria strălucire a soarelui...

Așa am aflat, că Liubcova a fost, odinioară, românească, dar aproape un veac de ierarhie sârbească în cele bisericești, faptul că această comună fusese sediul companiei de grăniceri sârbi, lipsa unei școale românești până la 1919, dar mai ales împrejurarea că despărțirea ierarhică îi lăsase pe Românii de aici fără o biserică proprie, au contribuit la sârbizarea numelor lor și la o slăbire, în mare măsură, a conștiinței lor de Români. Mi s’a mai spus, că prin 1898 se jucau încă două hore naționale, una românească sus, în fața bisericii (semn că Românii erau încă în majoritate), și alta sârbească în partea de jos a satului. O mișcare de re-deșteptare a reușit decurând să se concretizeze într’o cerere a peste 250 capete de familie pentru crearea unei parohii ort. române.

Cu mici variante și cu deosebiri de intensitate, același film s’a depănat înaintea ochilor noștri în aproape toate comunele din Clisura.

În *Moldova-veche*, port la Dunăre, există o parte numită și azi „cătieral românesc”, cu toate că locuitorii lui sunt sârbizați. Numele, cândva românești în cartea funduară a comunei, Lupu, Apostol, Ardelean, Spătariu poartă azi sufixe sârbești, ca Lupulovici ș. a. Statistica notariatului abia de arată acum puțin peste 150 de Români, deși din vechime Moldova-veche era românească, Românii de baștină fiind mereu

împrosătați, în cursul vremilor îndeosebi cu Macedo-Românii cari dețineau aici un debușeu de mărfuri orientale.

Comuna *Măcești* se numia odată Mateiu, pe bănățenește Macei, iar documentele grăiesc, că mai demult în biserica acestei comune se liturghisia românește. Intre anii 1733 și 1752 parohiei ortodoxe din Mateiu îi aparțineau și Românii din Moldova-nouă; au trecut apoi la parohia Moldovei-vechi până și-au putut forma o parohie neatrănătoare.

Locuitoarii băștinași ai comunei *Radinna* deasemenea au fost Români. În răstimpuri, ei au fost întăriți cu coloniști olteni (Bufeni). Majoritatea numelor le e și astăzi românească, iar în numele sârbizate se poate ușor recunoaște originalul românesc (Belovan d. e. a fost Velovan).

În *Pojejena de sus*, la fel, locuitorii sunt de origine românească, dovadă mai ales numele de familii, neaoș românești. După informațiile primite dela P. C. Părinte Ion Orăvițanu din Moldova-nouă (care mi-a furnizat cele mai multe date istorice), un preot sârb din această comună, Iorgovanovici (Iorgovan) a dovedit originea românească a credincioșilor săi, fapt pentru care a fost mutat, disciplinar, de autoritatea bisericească sârbă, la Dejan (jud. Timiș), unde a repausat în a. 1928.

Din comunele Belobreșca, Divici și Baziaș. am reținut: pentru Belobreșca faptul mult grăitor că într'un timp, când Românii din comuna învecinată, Șuşca, aparțineau ca administrație bisericii sârbești din Be-

lobreșca, erau considerați Sârbi, sârbizându-li-se tot atunci și numele de familie; d. e. lancu în lanculovici; pentru *Divici*, existența dovezilor că odinioară fusese românesc, — iar pentru *Baziaș*, alt port în Clisură, că este un mic cătun, cu populația în mare parte flotantă.

Granița o ia aici dealungul Nergănelui (Nerei).*) Comunele Socol, Câmpia, Zlatița și Lescovița sunt considerate ca aparținând Clisurei.

Cât de mult *biserica* sârbă a desnaționalizat elementul băștinaș, românesc, o dovedește o împrejurare, unică în felul său cel puțin pentru scriitorul acestor rânduri, că Românii din *Socol* cari au trecut la bapțiști nu s'au mai desnaționalizat ori s'au re-românizat. Am preferat — tristă preferință — să-i văd pe frații noștri trecând la bapțiști și revenind prin acest mijloc la românism, decât să-i știu ortodocși dar Sârbi...

Câmpia avea cândva o populație curat românească; numele de familii sunt și azi în covârșitoare majoritate românești. În momentul desmembrării Banatului, Românii formau încă o jumătate din populația comunei și aparțineau bisericește, ca „filie”, parohiei ort. române din Biserica-Albă, — dela unire încoaci însă, în România Mare, sârmanii Români ascultă slujbele damnezești în sârbește, iar administrația noastră găsește la recensământul din această comună două părți de Sârbi față de o parte, conside-

*) De ce i-o fi zicând oare populației *Nergăni*, încă tot cu numele oficial di „trecu”, Nera!?

rată a fi compusă mai ales din „Țigani”. E cel mai dureros și mai umilitor proces de sârbizare dela înfăptuirea României Mari.

Și paharul amărăciunii nu e încă umplut. Ignoranța și condamnabila întrelăsare merg crescând spre graniță.

Astfel, *Zlatifa*, după nume de familie ca Adam, Almăjan, Belu, Ciocănel, Daia, Guțu, Mihuț, Preda etc., e covârșitor românească și azi, — majoritatea locuitorilor se ține însă a fi sârbă, Numai bătrânii mai stăruie în a se fi știut Români, vorbind și, unii, cetind românește. Cu toate silințele școlii, sârbizarea a fost mai puternică, datorită, afară de biserica sârbească din localitate, celor două mănăstiri din nemijlocita apropiere, lăsate pare că într'adins dincoaci de graniță, Pârneaura și Cusici.

La *Lescovița*, terorizarea credincioșilor cu cele sfinte a ajuns culmea. Oltenii (Bufenii) Corniț, Drăgășana, Ilia, Olariu, Ienașcu, Stoca, Bona, Nestor, Barbu, Brumar, Ghindă, Geamăn, Gruia, Popa, Mărginariu, Nicorescu, Băiaș, Dămian, Cladovan, Roșca, Ardelean ș. a., ba chiar și Tânase Marin, decorat cu „Virtutea militară de războiu” și cu „Medalia pentru bărbăție și credință” sunt trecuți, de preotul sârb, ca Sârbi. Din 44 de familii din sat, numai 4 sunt sârbești, cu abia 12 copii de școală. În sânul familiilor lor și între dânșii *toți vorbesc numai românește*, chiar și „popa” sârb vorbește, pentru a fi înțeles de „credincioși”, numai românește cu ei. Graiul populației, păstrând toate idiotismele, e cea

mai neîndoielnică dovadă a originii ei românești. Având însă *numai biserica sârbească*, fiind adică acest sat românesc și astăzi sub ierarhia sârbească, populația curat românească stă sub înrăurirea cultului sârbesc și mai ales sub continua teroare a refuzului sacramentelor și sacramentaliilor. Iar la acest stadiu s'a ajuns cu multă diplomație sârbească: nu demult se liturghisia alternativ, o duminică în românește, o alta în sârbește, apoi se explica în românește numai evanghelia, ca azi totul să se facă numai în sârbește.

Am crescut în tradiția păstrătoare de limbă și de lege, totuși n'am putut să nu mă crucesc de ceea ce e în stare cultul, până la a adormi sau chiar a transforma conștiința națională...

Un șir întreg de sate, în *Clisura Dunării românești*, cândva în întregime sau în parte românești, rămânând, prin forța împrejurărilor și nevolnicia noastră, sub ierarhia bisericii sârbește, s'au sârbizat sau sunt pe cale de a se sârbiza. În cele dintâi s'a păstrat doar amintirea strămoșilor cari vorbeau românește sau numele de familii românești, — în cele din urmă, chiar dacă se mai vorbește românește în familie, există o prea slabă conștiință națională. Adânc religios, Românul de aici preferă să fie considerat sârb în România Mare, decât să fie excomunicat din unica biserică a satului, ortodoxă-sârbă.

Aplicarea convenției școlare române-ugoslave a depășit, astfel, cadrul unei simple probleme școlare. Era un imperativ categoric, ca tehnica aplicării să meargă mână 'n mână cu cea mai bună măsură, pentru a se putea aduce la matcă elementul românesc, băstinaș sau infiltrat, dar încă nedespărțit bisericește de Sârbi. Problema școlară a devenit o *problem națională*.

Din nefericire această problemă nu e numai a Clisurii, deoarece ea se arată sporadic și în alte părți ale Banatului (d. e. Lucareț, Felnac ș. a.); e

deci o *problemă bănățeană*. Cred, că se vor găsi Români inimoși și cunoscători ai problemei, cari să continue precizările și pentru părțile în afară de Clisura Dunării.

Cronicarul acestor fapte, res-trângându-se la comunele înșirate din sudul Banatului, își rezervă dreptul, dacă-l vor îngădui cetitorii, de a reveni într'un apropiat articol, arătând ceea ce s'a făcut, ca bun început, pentru a se salva în ceasul al doispnezecea, ce mai era de salvat.

Narcis.

DIN SĂGUIME

De-o vreme încoace se vorbește tot mai adeseori în presa noastră despre problema mare a readucerii la matcă a desromânizaților din ținuturile săcuizate ale Transilvaniei. Nu suntem întru toate de acord cu tonul de văicăreală și de iureș pe care se vorbește despre problema aceasta, deoarece lucrurile pozitive nu se fac cu vorbă multă. Suntem totuși satisfăcuți că mijeste după 17 ani de zile un început, care ar putea să fie făgăduitor. Apar astăzi în ținutul săcuizat un număr destul de însemnat de gazete românești („Glas românesc în regiunea săcuizată“, „Neamul nostru“, și-acum în urmă „Oituzul“); se desgroapă în coloanele lor trecutul românesc al satelor pierdute; se relatează despre acțiuni culturale și sociale bine susținute ale umililor apostoli ai ideii românești de-acolo, ale dascălilor, ale puștilor preoți. În schimb adeseori

și-i dat să vezi cu regret din coloanele lor că țigănia politicianistă, cearta fratricidă, bântue și-acolo 'ntre domnii cari își uită misiunea ce-ar avea-o și se fac prin apucături politicianiste neiertate unelte în mâna partidului maghiar. Să nădăjduim că defecțiunile acestea vor înceta odată și ele. Altfel va trebui să se vină cu fierul roșu, pus fără milă pe orice frunte vinovată.

Imbucurător e, iarăși, că partidul de uneltitori al grofilor începe să piardă terenul. De-o parte prin propria vină (se țin, între altele, lanț afacerile pela parchete ale președinților, vicepreședinților lui), iar de alta prin ascensiunea ce-a început s'o aibă partidul nou al țărănilor, a cărui solidarizare cu rechizitoriul făcut în parlament de d. ministru Nicolae Titulescu uneltelor budapestane din fruntea partidului maghiar se știe ce cumplită derută a pricinuit în rându-

rile partidului grofilor. La acțiunea partidului țărănesc al d-lui Bărdosy s'a adaos acum în urmă o altă mișcare ce face să se clarifice în Săcuime partidul grofilor: acțiunea ziarului fățiș antirevizionist „Igazság“ al d-lui Gheorghe de Ferency, redactorul revistei antirevizioniste dela Arad „Kimondom“.

*

Ziarul „Oituzul“ publică în n-rul din 12 Ian. crt un articol despre „Conștiința românească în ținuturile secuizate“, punându-și întrebarea:

„Care este cauza pentru care reromânizarea înstrăinaților nu mai are rezultatele dorite?“

Și răspunde:

„Răspunsul e clar:

a) lipsa de conștiință românească,

b) atașamentul față de unguri,

c) neîncrederea în viabilitatea și durabilitatea statului român,

d) disprețul infiltrat în sufletul lor față de neamul româneesc,

e) necunoașterea limbii române,

f) lipsa unei propagande românești bine organizate,

g) politicianismul infect.

h) lipsa bisericilor și a preoților români,

i) lipsa învățătorilor români (în multe comune la șc. de stat dintre 3—4—5 învățători nici unul nu e român),

j) lipsa societăților culturale, inactivitatea celor existente,

l) lipsa funcționarilor români,

m) lipsa de selecție în trimiterea funcționarilor români, cari adeseori nutresc sentimente diametral opuse intereselor neamului nostru,

n) nesancționarea celor vinovați,

o) neîncurajarea elementelor merituoase, care se disting pe teren ritual,

p) inexistența unui privilegiu pentru familiile reromânizate (reducere de impozite, scutire de taxe școlare, etc.)

r) prea largă și prin nimica meritata libertate de care se bucură presa și asociațiile sub ori ce formă ar fi, ale minoritarilor, necontrolate și, din păcate, nesancționate...

și 'n sfârșit pentru fiecare literă a alfabetului am găsi o cauză.“

De bună seamă că nu s'arată aceste cauze pentru 'ntăia oară. Și de bună seamă că nici după arătarea lor de-acum n'au să înceteze. E foarte trist că e așa.

ROMÂNII DE PESTE HOTARE

Revista orădană „Cele trei Crișuri“ și-a închinat ultimul număr din anul trecut românilor de peste Nistru, publicând despre ei o serie de articole și amintiri interesante, semnate de d-nii col. G. Bacaloglu, directorul revistei, prof. Simion Mehedinți, Ștefan Cioban, ing. I. Dumitrașcu, fost deputat

în rada ucraineană, N. Smochină, directorul revistei „Moldova Nouă“ și Paul Șt Ilin.

Articolul d-lui prof. Simion Mehedinți, intitulat „Românii de peste hotare“, s'ar cuveni reproduș în întregime.

Autorul arată 'n introducere că istoria va avea de stabilit: din

vina cui ni-au rămas atâția frați peste hotare (peste un milion de inși, din totalul de 15 milioane al populației românești de pe glob), și de ce românii din șesul Tisei n'au fost retrași în zona românească, trimițându-se în locul lor unele insule de maghiari.

„Dar aici — spune d. Simion Mehedinți — nu e vorba numai de ceea ce a fost, ci mai ales e vorba de viitor. Iar pentru a ne da seama exact de situația noastră, se cuvine să avem mereu înaintea ochilor următoarele fapte:

De mii de ani, de când trăim împrejurul Carpaților, nici odată neamul nostru n'a fost mai strămtorat de cât azi. Au trecut multe valuri peste pământul românesc. Mulți venetici au roit peste hotarele noastre, dar toți ca roiurile s'au și risipit. Rămăsese doar o mână de Sași în Ardeal, și un mănunchiu de Săcui în partea de răsărit a Carpaților... De o sută însă și ceva de ani, valurile au început să roadă mai grozav de cât ori și când insula românească. În Bucovina, jumătate de pământ e copleșit de forfota streinilor aduși de stăpânirea austriacă. La Nistru, urgia muscălească ne-a dăruit o mulțime de venetici, care au împănăat cu deosebire partea de miazăzi a Moldovei, numită și Basarabia. Sub ochii părinților și bunicilor noștri, au poposit aici, pe pământul nostru, Nemți, Bulgari, Lipoveni și alte neamuri. Între Dunăre și Mare tot așa; după încetarea stăpânirii turcești, a venit din Balcani și de la Sud de Balcani o populație bulgărească (Balcanșii), care a umplut o parte din Dobrogea. De Banatul împestrățat înadins de guvernul austriac, nu

mai pomenim. Vom aminti însă numai de infiltrarea ungurească din veacul trecut în orașele Ardealului și de planul de a spinteca în două neamul românesc, lăind o uliță largă de la Oradea până la Brașov, spre a uni mănunchiul de Săcui cu neamul din pusta ungurească.

È sigur deci — absolut sigur — că de când e neamul nostru, niciodată strămtorarea n'a fost mai grea, mai ales dacă ținem seama că și înăuntrul țării s'a revărsat o invazie mai cumplită de cât toate cele din trecut: invazia elementului evreesc, care a copleșit chiar ținuturi dosnice, cum e Maramureșul. Iată, în două cuvinte, situația actuală a neamului românesc: mai numeros de cât în trecut, dar mai strămtorat de cât ori și când, până și în propria sa vatră.

Cum se va sfârși lupta cu atâtea elemente eterogene?

La întrebarea aceasta sânt multe — foarte multe de răspuns. Și mai întâi de toate ne copleșește părerea de rău că, îndată după rotunjirea hotarelor, nu s'a găsit un om de stat, care să fi cuprins problema în toată adâncimea ei istorică și să fi făcut împroprietărirea cu harta topografică, demografică și etnografică înaintea ochilor. În schimb am făcut ceva: am scos în liberă vânzare pământul rural! Orice străin poate acum cumpăra o bucată de pământ stăpânită până ieri de un Român... Nu e deci o exagerare, dacă vom afirma că, față de solidaritatea minoritarilor și de mijloacele lor financiare (a căror origine directă și indirectă n'o mai discutăm) e sigur că niciodată situația neamului româ

nesc n'a fost mai critică de cât azi.

Aceasta e realitatea și față de această realitate trebuie să măsurăm toate răspunderile, începând de la guverne și până la cel mai smerit Român, care mai păstrează conștiința neamului și dorește să mai fie Român într-o țară românească.

Deocamdată, pentru oamenii de stat — dacă nu cumva sămânța lor va fi pierit în România — sunt câteva fapte, care trebuie să le dea de gândit:

1. Elementele alogene se organizează și se izolează la masa poporului românesc, căutând să facă un soi de „stat în stat“.

2. Elementele streine tind spre concentrare, întărindu-și cadrele lor cu imigranți noi.

3. Elementele streine, cu ajutorul capitalului strein, acaparează până și pământul de sub picioarele Românilor.

Alte fapte nu mai înșirăm. Reamintim însă numai atât: Peste hotare, trăiesc încă aproape 1 milion de Români.

E sau nu e aici o problemă de stat, soarta acestor conaționali?

În peninsula balcanică, elementul românesc e strivit. O parte a căutat scăparea lângă Dunăre. Dacă ar fi existat un plan chibzuit, o parte din acești pribegi (cu mari însușiri nu numai pentru păstorie, dar și pentru negoț și industrie) ar fi putut ocupa locurile cele mai primejdiate, începând din Maramureșul cu stâni

evreiești și baci Evrei pe vârful munților, până în Bihorul unde păcătosul de vinars (vândut de Evrei) ucide populația. Puteau apoi împlini un rol eminent în atâtea orașe și târguri, unde nici meseriile nici negoțul nu mai este românesc.

Alături de Aromâni, elementul care a dat atâta sprijin Serbiei, Bulgariei și Greciei moderne, un rol însemnat îl pot avea acum *cei ureo 200.000 de români risipiți pe toată țafa Americii*. Aproape câți sași sunt în Ardeal atâți români rătăcesc prin meleagurile de peste Atlantic.

În deosebi aceștia ar trebui să deschidă ochii.

Dacă pământul părinților lor, unde zace țărâna strămoșilor lor, mai are vre-un preț pentru ei, e momentul să o dovedească, afirmând puterea lor de muncă, puterea exeperienței și capitalului agonisit peste ocean. În clipa când Bethlen dela Budapesta le-a spus fățiș, că cea mai potrivită cunună pe mormântul soldatului ungur e *cununa Carpaților*, cine suferă batjocura și amenințarea acestor cuvinte, să răspundă cu fapta, arătând lui Betlen că, dupăcum niciodată Carpații n'au fost ungurești, tot așa nu pot fi nici în vecii vecilor. Să vină deci să întărească cetatea românească“.

Fiindcă, se 'ntreabă d. prof. Mehedinți:

„Câți Români se 'ntorc pe fiecare an din America?“

Minoritățile dela noi**Partidul maghiar judecat de noii scriitori din Ungaria**

S'a aflat în sfârșit și la noi — datorită protestelor ce le-a pricinuit din partea organizației lugo-jene și bănățene a partidului maghiar (adecă din partea faimosului instigator Elemér Jakabffy, președintele amândurora) — că o serie de publiciști din Ungaria cari și-au petrecut vacanța de-astă vară 'n România, au pornit la un mare atac în contra stărilor de lucruri ce le-au constatat la un-gurii de-aici și mai cu seamă în contra partidului maghiar, pe care n'au destule cuvinte să-l condamne pentru desprinderea sa din realitățile cu cari ar trebui să conteze, pentru instigațiile cu cari își suplineste lipsa realizărilor, și pentru lipsa sa aristocratică de legături cu poporul.

Organizația lugojeană și cea provincială a faimosului Jakabffy s'a grăbit să înfiereze aceste critici, și a mers atât de departe cu imprudența-i caracteristică încât a cerut pînă moțiunea trimisă centrului partidului maghiar, să intervină la Budapesta (tot atunci când celalalt Elemér, d. Gyártás, încerca să tăgăduiască prin oficiosul „Keleti Ujság“ că partidul maghiar ar avea cu Budapesta vreo legătură), ca să nu se mai admită 'n presa din Ungaria asemenea ieșiri în contra „ungurimii“ ardelene

Moțiunea aceasta a ajuns și 'n presa noastră. Dar despre lucrurile cari au provocat-o nu s'a luat încă act. Vom arăta deci pe

scurt în cele de mai jos — urmând să revenim în numărul viitor — despre ce „campanie 'ntovărășită cu dușmanii maghiarimii ardelene“ este vorba.

*

Focul l-a deschis prin revista budapestană „Napkelet“ un redactor al ziarului catolic „Nemzeti Ujság“, Boldizsár Ivan, care fusese astă vară 'n România în tovărășia lui Németh László, redactorul foarte personalei și acidoasei reviste „Tanu“ din Dobrițin.

Articolul lui Boldizsár s'a reprodus fragmentar în n-rul dela 23 Nov. al foii clujene „Független Ujság“. Se spun în el, între altele, următoarele:

În rândurile partidului maghiar se agită de-o vreme ideea rezistenței pasive (propusă prin „Független Ujság“ de faimosul Krenner, și aruncată ca amenințare 'n parlament de și mai faimosul Willer, în urma lecției căpătate dela d. ministru N. Titulescu).

„Rezistență pasivă? — se întrebă d. Boldizsár. Să nu ne amezim și să nu ne scuzăm cu asta. Acești 15 ani au fost numai pasivitate, fără nicio rezistență.“

Bagă apoi de vină partidului maghiar că singura politică ce-o știe îi este politica „plângerilor“, și că „în cei 15 ani trecuți a pornit întotdeauna dela ceea ce i-ar fi plăcut să fie, dela ceea ce

ar trebui să fie, sau dela ceea ce a fost, și abia în cele mai rari cazuri dela ceea ce este."

Arată apoi că din pricina acestei desprinderi din realitate a conducătorilor săi, situația minorității maghiare din România ar fi desnădăjduită, dacă „din fericire n'ar îndrăzni astăzi tot mai mulți s'o spună ba chiar s'o scrie, că în privința politicii externe (sic!), prin propria sa putere, ungrimea din Ardeal nu-și poate schimba de-ât puțin, și numai indirect, situația, dar cu atât mai mult poate face înăuntru. Dacă voiește să mai trăiască, ea trebuie să privească realitățile de astăzi ca realități date, și trebuie să-și construiască tranșee economice și culturale."

Autorul vorbește în continuare despre dihonnia cumplită ce domnește între ungrii din România, mascată cu masca partidului maghiar, în contra căruia numai ce curg (din partea ungurească) injurăturile, criticile, plângerile.

„Cea mai de seamă plângere e că conducerea partidului se ține cu totul la distanță de popor și nu cunoaște adevărata situație. În asta — spune autorul — e foarte mult adevăr: dela schimbarea imperiului și până astăzi, stau în frunte fără întrerupere aceiași oameni, iar continuele politice răpesc iremediabil pe toți dela un contact nemijlocit și dela posibilitatea unei orientări, și le diformează perspectiva."

„Dacă opoziția (opoziția partidului maghiar — n. tr.) ar fi unitară, ar putea de mult să fie conducerea treburilor ungrimii ardeleni în mâinile ei. Norocul conducerii partidului este că cei

ce se luptă în contra lui, se luptă și între ei. În a treia zi a călătoriei mele prin Ardeal am început deja să mă gândesc cu nostalgie la viața publică maghiară ce o lăsasem scârbit în urmă (cea din Ungaria — n. tr.) unde față de stările din Ardeal domnește o adevărată Treuga Dei".

Autorul atrage apoi atenția că din pricina nemulțumirilor ce sunt în contra partidului, **trec tot mai mulți dintre ungrii din Ardeal la francmasoni și la comuniști**, iar „poporul, din nefericire, și-a pierdut încrederea nu numai în conducere ci și în general în partidul maghiar, și asta-l poate duce pe căi cu totul desnădăjduite. Căci doar s'a n-tâmplat și în ultimele alegeri că sate curat ungurești au votat cu candidați români opoziționiști".

Și mai mult decât criticile aceste ale lui Boldizsár i-a alarmat pe conducătorii partidului maghiar studiul intitulat „Ungurii în România” („Magyarok Romániában”) al lui Németh László, care ocupă întreg n-rul dublu al 4-lea și-al 5-lea din anul trecut al revistei „Tanu” a acestui publicist politic și social de mare calibru. Atât de tare i-au durut cele spuse de acest autor despre norocul ce i-a ajuns pe ungrii din România prin reforma agrară, despre gentrismul feudal al grofilor partidului maghiar, despre lipsa totală de perspective ce domnește la minoritatea maghiară din cauza politicii acestui partid și despre multe-multe altele, încât nicio gazetă ungurească din România n'a fost lăsată să reproducă ceva din spusurile lui, iar

„Független Ujság“ (singura de altfel) s'a mărginit cu simpla combatere, semnată de altfel de un autor din Budapesta (Dénes Béla, „Drumul apocaliptic al lui Németh László prin România“, în n-rul dela 4 Ian.)

La 11 Ian. „Független Ujság“ a revenit cu un alt articol, al lui Spectator, în care deasemenea nu se arată nimic din ceea ce spune Németh, dar se combate în schimb intervenția cerută la Budapesta de organizația din Lugoj a partidului, pentrucă „s'o ia domnii a-minte, scriitorii aceștia înseamnă ceva.“ Spectator (Nic. Krenner, cel condamnat în ultimă instanță pentru instigații separatiste) e de altfel în nota celor scrise de el, mereu în „Független Ujság“ deși spune că autorii cu pricina (Boldizsár, Németh) au scos la iveală „nudități murdare“ ale ungurimii din Ardeal, le găsește critica foarte necesară, pentrucă ungurii din Ardeal au ajuns după părerea sa într'o stare de apatie din care numai o astfel de bi-ciuire îi mai poate scoate. „Aici, în lăuntru — spune dânsul — din cauza idolului unității (sub firma partidului maghiar — n. tr.) și a pornirii poporului majoritar, a murit orice critică serioasă..“, iar „dincolo, afară, nu ni-au văzut decât o lature, cealaltă acuma 'ncep să ni-o examineze.. Proce-sul primejdios al petrificării, al opririi în loc, nu ni-l pot opri decât astfel det loviuri electrice. Apoi: „Ori prin scriitorii budapestani, ori cu totul independen-t de ei, vieța noastră minoritară publică trebuie reformată în vederea noilor misiuni.“

*

Abia și-a trimis organizația

bănăjeană a partidului maghiar apelul la Budapesta ca să pună zăbală publiciștilor de-acolo, că a și intervenit în sensul acestui apel președintele renegat al Ligii Revizioniste Herczeg Ferenc, dăs-călind prin „Pesti Hirlap“ pe au-torii din Ungaria cari nu-și știu pune frâu când vorbesc despre partidul maghiar din România, și făcând apel la ziarele și la pu-blicațiile ungare să-și intensifice 'n privința aceasta cenzura.

Relevând această intervenție a președintelui Ligii Revizioniste, revista arădană „Kimondom“ (10 I. crt.) arată că oricât va mai încerca partidul maghiar să-și des-mintă legăturile ce le are cu ire-denta budapestană, intervenția a-ceasta rămâne „o dovadă grăi-toare că domnii din partidul ma-ghiar mențin o strânsă legătură cu Herczeg Ferenc și cu întreagă Ungaria revizionistă, căci altfel președintele Ligii Revizioniste nu sărea cu-atâta vehemență să le ia apărarea“.

Iarăși frontul inter-minoritar

Adeseori amintitul Spectator a publicat la Crăciun în „Független Ujság“ un nou apel la conducă-torii partidului maghiar ca să încerce o 'ntovărășire cu bulgarii, cu ucrainenii și cu evrei.

Dupăce-a făcut acest apel, faimosul instigator spune urmă-toarele:

„Grozava înfrângere ce-am suferit-o la discuția dela mesaj după cetirea marei „declarații“ (e vorba

despre declarația cetită de contele Gh. Bethlen și despre răspunsul dat de d. ministru N. Titulescu — n. tr.), a dovedit că n'avem nimic de căutat în corpurile legiuitoare. Așa se vede, se apropie timpul când va fi bine să depunem solemn mandatele și să ne retragem în pasivitate parlamentară, ba chiar să renunțăm total și la participarea la viața comunelor“.

Dupăcum am mai spus, Spectator e 'n vechea notă a instiga-

țiilor sale „pasiviste“, repetate regulat prin ziarul „Független Ujság“ și prin ziarele budapestane la cari colaborează.

„Pesti Hirlap“ din 29 Dec. a. tr. a publicat o știre din Cluj, după care congresul partidului evreiesc din Ardeal ținut recent la Timișoara a primit propunerea făcută de directorul gazetei sioniste „Uj Kelet“, de a colabora cu celelalte minorități din țară.

Au de ce se plânge

Cetitorii pot să vadă în altă parte a numărului nostru de față, din studiul d-lui Al. Olteanu, ce disproporție în dauna bisericilor românești este între subvențiile ce le acordă statul român bisericilor minoritare și 'n special maghiare, și între cele ce le dă bisericilor naționale.

Adăugăm la ceea ce s'arată acolo următoarea statistică a moșiilor lăsate de reforma agrară episcopiiilor ungurești, publicată în n-rul dela 20 Ian. a. tr. al semioficiosului guvernului maghiar „Budapesti Hirlap“:

Episcopiei romano-catolice din Alba-Iulia i s'au lăsat 6333 (708 iugăre pământ arabil, 5625 pădure).

Episcopiei catolice din Timișoara i s'au lăsat 477 iugăre (174

pământ arabil și 300 pădure).

Episcopiei catolice de Oradea i s'au lăsat 2004 iugăre cadastrale pământ arabil și 4118 iugăre de pădure, în total 6122 iugăre.

Episcopiei catolice de Sătmar (astăzi încorporată la episcopia ungurească a Orăzii) i-au rămas în România 46 iugăre livezi, și i s'au lăsat toate neatînse. Internatului acestei episcopii i s'au lăsat 128 iugăre, și deasemenea moșia de 32 iugăre a internatului teologic.

În total s'au lăsat deci episcopiiilor catolice maghiare 13.104 iugăre.

Din moșiile de 58.502 iugăre ale episcopiei reformate din Ardeal s'au expropriat 24.563 iugăre, lăsându-i-se 33.939 iugăre

Din moșiile de 3646 iugăre ale

episcopiei reformatate din Orade s'au expropriat 659 iugăre.

Episcopiei unitariene i s'au expropriat din 17.916 iugăre 11.389, lăsându-i-se 6527.

Episcopiei evanghelice i s'au expropriat din moșiile de 1041 iugăre 73 de iugăre.

S'a expropriat în total dela episcopiile ungurești 314.230 de iugăre, și li s'au lăsat 57.526 iugăre.

Statistica lui „Budapesti Hir-lap“ vorbește numai de exproprierile făcute 'n dauna episcopiiilor maghiare, și nu spune un cuvânt despre împrăștierea și despre complectarea moșiei parohiilor ungurești. S'ar fi văzut, dacă dădea și-o asemenea statistică, că statul român a luat cu-o mână, pentruca să dea cu alta.

„Hipopotamii“ presei maghiare din statele succesoare

Ziaristul clujean Nicolae Krenner (faimosul Spectator) a publicat acum anul, la 27 Ian., un articol foarte caracteristic în semioficiosul guvernului maghiar „Budapesti Hir-lap“, prilejuit de apariția de-atunci a încă două ziare ungurești la Cluj.

„Amândouă aceste întreprinderi — spunea d. Krenner — înseamnă cu apariția lor o nuanță fatală a vieții minoritare ardelenă: degenerarea și pe mai departe a literaturizării. Și ziarele și cărțile (e vorba, firește, de cele ungurești, n. tr.) sunt mai multe în Ardeal decât ar trebui și decât le poate suporta publicul. Revărsarea aceasta a Nilului în literatură — cu hipopotamii ei — Ardealul n'o mai poate suporta prea multă vreme, și ne amenință o apropiată și grozavă mizerie scriitori-

cească. Mii și mii de inși dintr'ai noștri vor să devină scriitori, tot așa cum au devenit deja sute și sute de inși pictori, sculptori, artiști industriali.“

Ne revin în minte cuvintele acestea ale faimosului Spectator pentrucă în ziarul budapestan „Magyarság“ din 8 Ian. crt. s'a publicat un lucru asemănător în legătură cu inflația de gazete ungurești din Rutenia (Rusia subcarpatică). „Magyarság“ reproduce o critică făcută acestei inflații de ziarul unguresc „Az Őslakó“ („Băstinașul“ — sic!) din Munkacevo, care arată că se sporesc și-acolo fițiucile ungurești ca ciupercile, fără ca publicul maghiar (puțințel cum este) să le simtă nevoia. „Azi, în Rutenia, cui îi trebuie un titlu, o ocupație, o mască, se face imediat director

de ziar sau cel puțin ziarist. Și anume de cele mai multe ori ziarist **maghiar!** (sublinierea autorului, — n. tr.). Că are sau ba îndreptățire morală sau pregătire spirituală pentru așa ceva, e cu totul indiferent. Nu contează nici dacă idee n'are de ortografie. (Despre un director de ziar se spune că i s'a oferit în loc public o sumă mai mare dacă scrie două propoziții fără greșală! Și n'a cutezat să se angajeze nici la atât.). Sunt unii cari scot câte un număr de gazetă cu iobagi ce se pricep la litere, dându-le pentru asta câte o coroană. Cu alte cuvinte, marea parte a redactorilor unguri (? — semnul de n'trebare e al autorului — n. tr.) de gazete din Rutenia, nu-s de-

cât cu numele redactori, așa că transformă într'o adevărată cloacă, exploatănd-o pentru scopuri egoiste, această misiune delicată și mare ce merge pe ascuțișul briciului“.

Ziarul din Muncacevo care scrie acestea, încheie arătând că cei mai mulți dintre acești întemeietori de ziare maghiare nici nu-s unguri ci „sioniști“, și protestând că se admite unora cari nu fac parte din corpul națiuni maghiare să aibă cuvânt hotărîtor în presa ungurească.

Observațiile acestea — toate până la una — se potrivesc de minune și presei maghiare din Ardeal, ajunsă să numere 42 de cotidiene, față de abia 32 câte are Ungaria la opt mii de unguri și ungarizați.

Tratamentul germanilor dela noi

Confratele Corneliu I. Codarcea a publicat în n-rul din urmă din „Revue de Transylvanie“ (Tome II, no. 2) o serie de spicuri din presa din Germania, referitoare la tratamentul asiatic al minorității germane din raiul hortist, și de altă parte la tratamentul asigurat minorității sale nemțești de statul român.

Cităm partea referitoare la tratamentul minoritarilor germani dela noi, reproducere a articolului „Șvabii din Sătmar“ al publicistului mulat de multă vreme în Germania dr. Lutz Korodi, apărut în n-rul din 5 Ian. a. tr. al

gazetei berlineze „Deutsche Allgemeine Zeitung“:

„În colțul nordvestic al Transilvaniei, scrie dl Lutz Korodi, în ținutul Satumare, locuiesc circa 40.000 coloniști germani, ai căror strămoși au fost așezați acolo la începutul secolului al 18-lea. Ei sunt catolici și din această cauză n'au prea avut contact cu sașii de religie evanghelică, cari și-au avut odinioară pe așa zisul „teritoriu regal“ municipalitatea lor specială. Erau considerați ca maghiarizați. Abia în anul 1919, după ce românii au pus stăpânire pe Ardeal, ofițerii sași din

vechea armată austro-ungară, încartiruiți în ținutul sâtmărean, ni-au dat de veste că s'ar putea salva acolo foarte mulți germani, dacă li s'ar da școli în care limba maternă și-ar recăpăta drepturile ei. În calitate de funcționar și om de încredere al germanilor din țară, mi am făcut datoria atrăgând atenția autorităților române asupra acestei stări de fapt. Am găsit înțelegere pentru această problemă, cu atât mai mult, cu cât românii n'aveau niciun interes să lase germanismul din acest ținut de graniță să se fărâmițeze, mai ales că o primejdie a iredentei germane nu se poate pune în discuție acolo, după cum nu se poate pune în discuție nici în alte părți ale României. Menținerea sau recăștigarea acestei fracțiuni nu constituia deci nici o primejdie pentru Stat.

În această regiune însă, învățământul este subordonat în cea mai mare parte clerului. Clerul însă nu putea fi câștigat pentru ideea unei reînnoiri germane. El se afla, datorită educației, înfeudat în tradiția ungară, atât ca viață națională, cât și ca viață spirituală. Chestiunea a fost pusă în mișcare abia când șvabii din Banat, au început să se intereseze de frații lor de neam și credință din Sătmar. Era însă rezervat puterii de stat privilegiul de a interveni în mod hotărîtor, deoarece ea singură avea la îndemână și mijloacele coercitive.

La începutul anului școlar curent (Septembrie 1934) școlile primare din 12 comune șvăbești în care copiii învățau aproape exclusiv în ungurește, s'au închis în urma unui ordin ministerial, și după parlamentări prealabile

între ministrul de instrucție Angelescu și reprezentanții Episcopiei, ai partidului maghiar și ai celui german, s'a emis de curând dispoziția ca limba de predare germană să fie imediat introdusă în toate clasele de școală din 8 comune, iar în celelalte 4 comune să fie introdusă deocamdată în clasa I-a și apoi treptat în celelalte clase. Și până atunci însă, limba germană trebuie predată în 5 ore săptămânal în toate clasele unde nu este introdusă ca limbă de învățământ.

În felul acesta s'a satisfăcut în mod exemplar dictonul: „Dați poporului ceace-i al poporului.”

După o știre a ziarului „Kronstädter Zeitung“, reprezentantul maghiarilor a mers atât de departe, încât a propus introducerea limbei române ca limbă de predare, pentru a salva cel puțin predarea religiei în limba maghiară. Ministrul a hotărît însă să mențină decizia de mai sus, în favoarea limbei de predare germane.

Hotărîrea aceasta s'a dat respectându-se întocmai „rezoluțiile dela Alba Iulia“ din Decembrie 1918, în baza cărora s'a înfăptuit alipirea Transilvaniei la România și în sensul cărora fiecare popor are „să se administreze, să se judece și să se instruiască în propria sa limbă.”

Ministrul Angheliescu, ca român de rasă și om sever, care nu are o faimă de toleranță exagerată, a dovedit destul curaj când a luat această decizie. Se spune că partidul maghiar din România ar intenționa să facă chiar un demers pe lângă Papa, în baza Concordatului. Față de acest demers Șvabii nu au nimic

de obiectat, deoarece au speranța de a obține pe această cale o lămurire radicală a întregii lor probleme bisericești și naționale. 4

Pot privi la desfășurarea lucrurilor cu atât mai multă liniște cu cât nu este probabil să mai poată fi anulată decizia politica de mai sus, a cărei îndreptățire formală și morală nu poate fi trasă la îndoială. Tocmai în momentul când minorităților germane naționale din toate statele Europei nu le merge tocmai bine, acest caz simptomatic — și dacă îmi este îngăduit să mă exprim astfel — rezolvirea lui într'un mod atât de impunător de corect, chiar dacă privim lucrurile din punct de vedere general — este de mare importanță pentru germanismul din străinătate, ba chiar și pentru întregul complex al

problemelor minoritare din Europa."

Și totuși...

E vorba — s'a anunțat în toate ziarele — să se facă zilele acestea un plebiscit cu toți germanii din România, ordonat de centrala lor hitleristă dela Sibiu. Ar fi să se dea răspuns demonstrativ le trei întrebări: dacă germanii din România sunt sau nu una, dacă se solidarizează sau ba cu hitlerismul, și dacă admit „să mai fie folosiți de statul român ca unelte", — ca unelte a nu ni s'a spus ce.

Nu ne vom amesteca în primele două întrebări, dar ultima ni se pare cel puțin ciudată. După ce România se poartă față de nemții săi în chipul arătat mai sus de d. dr. Lutz Korodi: mai bine decât oricare altă țară depe glob.

„Iredentă franceză în Bănat?”

Sub titlul acesta confratele „Fruncea” din Timișoara (12 I. crt.) publică următoarele:

„Un ziar maghiar din Timișoara a publicat zilele trecute o convorbire cu un oarecare d. Robert Menil, membru al „Crucilor de Foc” din Franța. Acest naționalist francez a vorbit cu convingere despre nevoia de a readuce la neamul lor de origine pe acei șvabi bănățeni, cari acum 2—3 secole au venit din regiunile locuite de francezi ale Renaniei, Alsaciei și Lorenei.

După afirmația d-lui Menil acesta ar fi chiar un punct din programul organizației colonelului de la Roque.

Oricât de fantastică ar fi intenția aceasta, mai ales știind că dreapta franceză este departe de a avea la baza doctrinei ei rasismul, găsim interesantă semnalaarea ei, cu simpla observație că în loc să încurce și mai mult problema minoritară dela noi, prietenii noștri francezi ar putea să se ocupe mai întâi de frații lor de sânge din țările vecine cu Franța (Belgia și Elveția), apoi să se gândească la acea țară imensă locuită de francezi care este Canada. Eforturile lor ar fi încununat de succese mai ușoare și mai substanțiale decât în cele câteva sate șvăbești de origine franceză din Banat —

demult trecute în comunitatea poporului german."

Reținem informația revistei timișorene, dar observațiile sale ni se par ne la locul lor. Dacă francezii au ajuns siliți de rasiștii germani să se intereseze de cei pierduți ai nației lor, de ce să li se conteste acest drept și să le fie numit interesul acesta irendentism, când altora — în speță tocmai germanilor — nu numai li-l admitem ci li-l și sprijinim? Că

în stadiul (dece definitiv?) în care a ajuns încadrarea francezilor bănățeni în nația germană, interesarea aceasta a francezilor de dânșii n'are deocamdată sorți de reușită, e cam de sine înțeles. Dar de ce să treci dela această constatare la combateri alarmiste?

Să nu uităm că pe chestia aceasta a revenirilor la matcă atitudinea românească e fixată și oficial și neoficial: suum cuique.

Corectitudine de gazetar maghiar

Precum arătăm în însemnările despre zarva ce au provocat-o la partidul maghiar dela noi impresiile ce și le-au publicat în Ungaria despre conducătorii partidului acestuia d-nii Németh László și Boldizsár Iván, ziaristul clujean Spectator (N. Krenner) ceartă organizațiile partidului maghiar cari au făcut în contra celor doi publiciști intervenții la Budapesta, spunând că oricât li-i de aspră critica, e necesară pentruca să scoată prin biciuirile ei pe un-gurii ardeleni din apatie.

Aceasta o scrie d. Krenner într-o gazetă din Cluj, la 11 Ian. Și spune acolo că a trimis un articol în sensul acesta și gazetei „Magyarság” din Budapesta.

Articolul din „Magyarság” a apărut în fruntea n-rului de azi, 15. I., al acestei gazete, dar spre marea noastră uimire stă scris în el cu total altceva. Dela început până la capăt d. Krenner nu face altceva decât să-i dăscălească pe cei doi „Scotuși Viatori maghiari” și pe toți cari ar mai scrie ca ei despre lucrurile din România, spunân-

du-le să stea frumușel la ei acasă.

Reținem din articolul de-o ne-mai pomenită duplicitate plasat de d. Krenner în gazeta buda-pestană, că-l doare nespus că acești „Scotuși Viator maghiari” vorbesc rău în Ardeal despre situația din Ungaria, iar întorși acasă găesc că „tot ce-i lucru românesc, e strălucit”. Cităm: „Să nici nu vorbim despre faptul că situația din Ungaria, care ar trebui să ne fie o mândrie și să exercite o pilduitoare atracție și putere spre statele succe-soare (**sic!**), o descriu ca pe-o tovarășe și-o doică întru ne-condiționată pierzanie a stârpi-ciunii ardelenene”.

Intr'adevăr, după asemenea păcat trebuie intervenit la gu-vernul unguresc să nu mai dea viză pentru România decât ga-zetarilor cari se mărginesc să n-jure țara românească. Fiindcă trebuie păstrată regula, așa cum o păstrează cu sfințenie toată presa maghiară din Ardeal: ni-ciuun cuvânt rău despre stările din raiul hortist, niciun cuvânt bun despre stările din România!

Dela frații din Ungaria

Ziarul budapestan „Magyar-ság” face haz în n-rul din 21 Dec a. tr. de necazul arătat de gazeta „Magyar Alföld” din Giula al unui biet țaran în vârstă de 57 de ani, Ștefan Sinka (Șinca), tost luptător pe fronturile ungurești, care a fost găsit leșinat de foame „pe șoseaua dintre Giula și Abisinia”. Nefericitul român, la care nu s'a găsit în traistă decât o pipă și un pic de lutun, mergea adecă să se înroleze soldat în Abisinia, ca să scape de foamea raiului turanic. Intrebat în bătaie de joc la poliție în ce tabără avea de gând să lupte, bietul frate a răspuns: „Intr'a cui plăfește mai mult.” Și „Magyarság” adaugă ci-că plin de haz:

„Ei, vedeți, până când Laval stă 'n nehofărire, Sinka baci își declară atitudinea sa aperte”.

Latifundiarul paradisiului horfist (fiindcă „Magyarság” e oficiosul lor) mai au încă poftă să râdă...

Intre parohia ortodoxă, desromânizată, a Senteșului, care aparținuse până la 1918 eparhiei ortodoxe a Aradului, și între fostul ei paroh Ștefan Németh (exrocul care a trecut la erezia monofisită ca să se vadă cu mitră vlădicească în cap), e precum se știe un vechi și cumplit conflict din pricină că exrocul vrea să-i fie paroh și după ce și-a părâsit legea și-a fost declarat de ministerul de culte cap de

biserică nerecunoscută în Ungaria.

Exrocul (numit așa de gazeta personală a lui Gömbös, „Függetlenség”, într'un articol de demascări de-o pagină și jumătate din Nov. 1934) fusese făcut preot la Senteș acum nouă ani la intervenția canibalului Urmânczy, fiindcă se aliase cu oficialitatea ungurească ca să maghiarizeze biserica ortodoxă din Ungaria, și după ce s'a numit cu dela sine pufer „episcop maghiar ortodox”, s'a dus pela patriarhi ca să-și obțină recunoașterea, susținut de același guvern maghiar care de ochii lumii îi declarase auto-alegerea nulă și neavenită. Apoi, fiindcă patriarhii n'au voit să stea de vorbă cu el, s'a dus la patriarhul eretic, monofisit, din Homs, care, bun-bucuros, l-a făcut nu numai „vicar” al său peste ortodocșii „unguri” din Ungaria, ci și peste cei din restul lumii. Isprava asta, făcută cu știința și de sigur cu concursul guvernului maghiar, a ratat însă dintru început, fiindcă venise colac peste pupăză tocmai în zilele atentatului dela Marsilia. Ca să nu i se impute deci și atentatului lui Németh, guvernul maghiar l-a declarat pe exroc cap de biserică nerecunoscută, iar prin gazeta personală a lui Gömbös l-au făcut cu ou și cu oțet, de-și venea să te crucești. Lăpădarea guvernului de exroc cu mitră eretică a avut apoi urmări la Senteș. Parohia.

din casa căreia Ștefan Németh luase fără întrebarea cuiva o sumă importantă pentru drumurile sale pela patriarhi, s'a folosit de declarația dată de ministru că nu-l recunoaște, și i-a tăiat leafa, pofindu-l totodată să evacueze până'n postul Paștilor trecute locuința parohială. Németh însă nu s'a executat. Se lega morfiș de biserica din Senteș, pentruca primăria — ca patroană a bisericii — să găsească în asta prilej să pună pe biserică sigili, încât de-atunci până astăzi enoriașii nu mai au biserică, iar astăzi primăvara se îngropau după propria mărturisire a ziarelor budapestane fără popă. Patroana bisericii, primăria, a sigilat încă de-acum anul biserica, dar pe excroc nu s'a grăbit să-l evacueze, ba i-a tolerat să facă 'n locuința parohială slujbe. S'a mulțumit numai cu calea „procesuală”, intentându-i proces de evacuare.

Sentința s'a dat abia în ajunul Crăciunului. Dupăcum anunță „Budapesti Hirlap” în n-rul din 22 Dec. a. tr., judecătorii de ocol din Senteș l-a obligat pe excrocul-erețic să evacueze locuința în decurs de 30 de zile, altfel urmând să-l dea afară cu forța.

Vom vedea ce se alege de sentința justiției, fiindcă execuția ar fi să se facă zilele acestea.

*

Același semioficiuș al guvernului, „Budapesti Hirlap” relatează în nr. din 8 Ian. crt. despre o ispravă a altuia numit de gazeta personală a

prim-ministrului Gömbös excroc, a lui Ioan Ruszko, tovarăș al lui Németh la uneltirea în contra bisericii ortodoxe românești și sârbești din Ungaria, fost căpitan de poliție, caterisit în două rânduri de episcopii ortodocși pe cari li păcălise ca să-l preoțească.

Acest al doilea „excroc” — vorba din Nov. 1934 a gazetei lui Gömbös — operează 'n Budapesta, pândind să aducă în nou-înființata sa parohie „ortodoxă-maghiară” pe cei vreo 2000 de români ortodocși ce mai sunt în capitala unghurească. Deși de-o parte îl numește excroc, oficialitatea i-a dat pe mână catchizarea ortodoxă din școlile din Budapesta, iar primăria i-a dat teren ca să-și facă biserică. Il sprijinește în fel și chip, pentrucă în urma trecerii la erețici a lui Ștefan Németh, e rost să se facă maghiarizarea bisericii ortodoxe sub firma lui.

De două ori caterisitul polițist, precum arată în numărul citat „Budapesti Hirlap”, s'a apucat la Bobotează să sfințească pe unghurește apa după obiceiul românesc și sârbesc, aruncând crucea în Dunăre. N'a aruncat însă o cruce ca toate crucele, ci una împodobită cu tricolor unghuresc și cu un vâl de doliu. Și n'a aruncat-o ca să o scoată apoi cineva, ci ca s'o ducă Dunărea la vale ca mărturie revizionistă „Să plutească această cruce spre ținuturile unghurești deslipite — a spus aruncând-o polițistul caterisit și „excroc”, — și să le educă aminte fraților noștri ce trăesc acolo, că

noi ne gândim cu dragoste la ei și că nu uităm. Fiecare ungur ce crede 'n Dumnezeu crede că crucea o să ne readucă odată Ungaria Mare". Iar după aceste cuvinte - încheie semioficiosul guvernului - publicul a intonat Imnul maghiar.

Să nu ne mirăm, nici că un semioficios poate vesti asemenea blasfemie și asemenea atentat în contra cultului minoritarilor, și nici că excrocul caterisit a putut imagina și

făptui asemenea ispravă. Dacă ungurii catolici îl transformă pe Cristos în simplu „fiu al patfoanei Ungariei" și îl trimit în chip de idol pe Dunăre la vale ca să vestească re'nvierea Ungariei-Mari, de ce „ortodoxii-maghiari" ai unui fost polițist, ai unui preot caterisit în două rânduri, ai unui numit de însuși ziarul primului ministru excroc, să fie mai prejos!

Maghiarizările de nume la căile ferate ungurești

Ziarul budapestan „Magyar-ság" a publicat la 25 Febr. a. tr. următoarele:

„15 mii de slujbași dela Mav. și-au luat nume ungurești. — Ministerul de comerț a exprimat mulțumite șef-consilierului dr. Andrei Gyökösy dela căile ferate, pentru activitatea rodnică desfășurată cu o neobosită râvnă în domeniul dirigerii centrale a mișcării organizată la căile ferate ale statului pentru maghiarizarea numelor. La Mav. (căile ferate

maghiare) și-au cerut anul trecut maghiarizarea numelui 15 mii de familii cari aveau nume ce n'aduceau a ungurești; azi, deja, 97 la sută dintre slujbașii căilor ferate au nume maghiar".

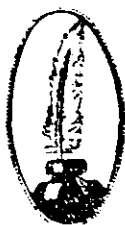
Iată cum procedează Ungaria.

Și tot atunci iredenta maghiară și uneltele ei dela noi țipă ca din gură de șarpe dacă România pretinde atâta numai ceferiștilor unguri: să știe, după 17 ani zile, românește ?

Tot românul de bine cetește ziarul

UNIVERSUL
 CEELE DIN URMA ȘIRII DIN LUMEA ÎNTREAGĂ
 Cei trei zărești și zăreștii
 Cei trei zărești și zăreștii

CĂRȚI REVISTE ZIARE

Ion Băltariu: „Vechile Instituții juridice din Transilvania“. Literatura noastră istorică s'a îmbogățit, în ultimul timp, cu o prețioasă lucrare asupra unor vechi forme de viață juridică ale Românilor din Transilvania, datorită d-lui Ion Băltariu, notar public în Aiud. Vechile instituții de care se ocupă dl Ion Băltariu în lucrarea sa sunt voevodatele și cnezatele, două organizații juridice specific românești, ale căror origini sunt a se căuta în confederația mai multor localități, în vederea apărării unui teritoriu național.

La venirea Ungurilor în basinul Dunării, se aflau în Transilvania mai multe voevodate, pe care notarul anonim al Regelui Bela le numește principate sau ducate și le consideră ca state independente. Toate aceste organizații juridice românești, neputând rezista tendinței de expansiune a Ungurilor ajung în veacul al XI-lea în sfera de influență a regelui Ungariei, care înlătură la început numai organizația centrală a voivodatelor, lăsând neatinsă conducerea lor provincială.

Situația juridică a voevozilor, după ce au recunoscut suveranitatea regilor unguri, a rămas neschimbată până la sfârșitul secolului al XII-lea, când aceștia au început să-și înstrăineze moșiile

regești, în baza dreptului lor de dominium eminens. În urma donațiilor regești, numeroși voievozi au ajuns sub stăpânire particulară, astfel că începând cu secolul al XIII-lea putem deosebi: 1. voievozi vasali regelui, 2. voievozi vasali prelaților și 3. voievozi vasali magnaților. Voevozii vasali regelui erau: Voevodul Transilvaniei, Voevodul Maramureșului și Ugocei, Ducele Făgărașului și Amlășului și Banul Severinului. Voevozii vasali prelaților apar în veacul al XIV-lea și în cea mai mare parte sunt supuși episcopiei romano-catolice din Oradea, care era dotată cu domenii foarte întinse, luate din stăpânirea Românilor. După introducerea sistemului de apărare națională numit banderiu, adică după ce episcopii au fost obligați să pună la dispoziția regelui un anumit număr de soldați, apar pe teritoriile episcopiei numeroși voievozi, în calitate de comandanți militari, supuși ordinului episcopului. Voevozii cari au ajuns vasali particularilor, au pierdut mult din însemnătatea lor politică și militară, devenind în veacul al XV-lea iobagii stăpânului lor.

Existența cnezilor este dovedită documentar în Panonia, în veacul al XII-lea. Documentele din veacul al XIII-lea ne vorbesc despre aproape 100 de cnezi nu-

mai în regiunea Bihorului. Înțelesul primitiv al cuvântului cnez este acela de căpetenie aleasă a unei comunități, care în documente se numește libera villa, regalis villa sau libera villa kenezialis. Toți aceia, cari puteau fi aleși cnezi ai satelor libere erau oameni liberi. Cu timpul, cnezatul din comunitate liberă și subîmpărțire administrativă înzestrată cu o largă autonomie politică și civilă, a devenit prin donațiune regească proprietatea unui particular, iar persoanele libere de pe teritoriul cnezatului au devenit iobagii unui domn feudal, care nu avea decât un singur ideal și anume acela la sporirii sarcinilor.

Istoria voevodatului și a cnezatelor dovedește existența unor organizațiuni politice și militare românești, cari au existat în Pannonia încă înainte de venirea Ungurilor. Pe de altă parte, ea ne demonstrează că statul român de azi este și un produs al organizațiilor juridice românești din pragul și din cursul evului mediu. Voievozii și cnezii din Transilvania au trăit luptând pentru drepturile poporului român și au murit în slujba idealului național.

Istoricul ungar Szilágyi Alexandru, vorbind despre cnezii români din Ardeal, spune următoarele: „Cnezii au urmărit două scopuri: să-și apere religia și să-și asigure o situație cât mai independentă... Problema religioasă era pentru ei și o problemă politică și în ultima analiză ei gravitau la unirea cu Vala hia...” Caracterizarea această, afirmă dl Ion Băltariu, dovedește tendința constantă a poporului român de a înfăptui un stat național al tu-

turor Românilor. În lupta această nobilă, legendară, pentru neam și lege, voievozii și cnezii sunt învinși, dispar, dar spiritul lor a triumfat la 1 Decembrie 1918.”

Di Ion Băltariu a scos la iveală prin lucrarea sa nu numai un interesant capitol din istoria dreptului român, ci a dat și o bine-meritată replică falsurilor istorice ale revizioniştilor unguri.

Oct. Lupas

Dr. Nic. Endes: Istoria autonomiei celor trei națiuni și patru confesiuni ale Ardealului. (1935. Fără indicația tipografiei. După recensia lui „Bud. Hirlap” din 12 I, 1936.)

Tratează istoria Ardealului din punct de vedere „juridic”, și anume „mai umplu decât toate tratatele ungurești de până ac, cari numai au schițat-o.” În partea introductivă se ocupă de așezarea ungarilor în Ardeal de ocuparea „patriei”, și de chestia originii săcuilor. „Deoarece însă aceasta e încă neclarificată („aceasta” sa referă în textul recensiei la *foată* fraza precedentă — n. tr.), se simte în această parte introductivă multă nesiguranță.”

Dela descălecatul unguresc autorul trece la instituțiile de drept. Constată (sic!) că coloniștii sași n’au adus în Ardeal nicio instituție de drept, ci și le-au împrumutat (într’o vreme când unitatea lor era deja formată) dela unguri, ale căror prime instituții au fost varmeghia (comitatul, județul) și scaunele săcuiești. Instituțiile de drept ale „imigranților” români (cnezatele „de formă slavă”; de voivodate recensentul nu amintește) sunt aduse din Mol-

dova și Muntenia. „Că românimea (rezumă recensentul) și-a adus formele administrative aproape neatînse precum s'au format dincolo de munți, e în sine o dovadă că imigrarea s'a n-tâmplat târziu dar și c'a fost atunci destul de impetuoasă.“ Urmează exemple: Lisiele papale de zeciuală din anii 1332—1337 nu amintesc de români, iar în jud. Hunedoara, la nceputul sec. 14, „nici pomenire nu e încă despre ei“. „La 1295 locuitorii satului Botur, pe valahește Buitur, erau maghiari.“

Dupăcum se poate înțelege din rezumatul recensentului, autorul nu explică ce-i cu zeciuală din vremea aceea a românilor față de biserica romano-catolică și nici ce extindere avea această biserică în Ardeal. În județul Aradului, tot pe vremea aceea (v. Istoria Aradului a lui Márki, I) românii nu figurează în listele papale de zeciuieli pentru că nu erau aici decât niște parohii catolice *in-spe*. D. Endes nu amintește nici numele din satul citat din Hunedoara, ca să vedem dacă-s porecle ungurești de batjocură. Și se vede că nu explică nici cum a fost cu puțință să deie Hunedoara Ungariei pe un lancu Huniade

În privința instituției „varmeghiei“ — plasată între instituțiile „ungurești“ ale Ardealului pentru să se poată merge pe urme ardeleni ungurești până la Sf. Ștefan — se vede deasemenea că autorul nu vrea să stăruie. Există un singur mijloc ca să ne convingă cu privire la această instituție, despre care se vede că omite să spună că-i împrumutată de Sf. Ștefan dela alții: să arate

existența anterioară tătarilor a acestor varmeghii în Ardeal, cu confiniile, capitalele, și celelalte ale lor. La așa ceva însă nu s'a putut angaja nimeni dintre unguri.

Dupăce a stăruit asupra imigrației valahilor — dovedind-o prin faptul care dovedește tocmai contrarul: că nu erau iobagi ai domnilor maghiari de pământ ci ai regelui — autorul trece la analizarea amănunțită a uniunii celor trei națiuni (unguri, săcui, sași), care „a trebuit înființată în contra organizării iobagilor“. — „Uniunea — cităm după recensie — s'a întâmplat la 1437, și e nvederat că n vremea aceea românimea figura mai de grabă ca dușmani sau poate ca iobagi, ca supuși ai acestor trei națiuni, decât ca parte vrednică de-a se trata cu ea.“ Nu era vrednică să se trateze cu ea deși în vremea aceasta se ridicaseră deja din rândurile ei o seamă de nemeși: „cari nu erau însă purtători ai ideii naționale române“. „Nu exista urmă de idee națională română încă nici în sec. al 16-lea. — spune de astă dată Endes. Limba bisericească le era cea slavă; deasemenea se vorbea slavonește în casele boierilor, și slavona era și limba diplomelor. Ideea națională a adus-o pe seama românilor reformația“. Deci, tot vechea poveste, cu deosebirea că Endes face aci o voită confuzie între limba oficială a românilor de dincoace și de dincolo de munți.

Recensentul încheie stăruiind asupra însemnătății acestei cărți pentru lămurirea istoriei Ardealului, fiindcă cercetarea etnografiei, antropologiei, muzicii stră-

vechi și formelor juridice este lucru esențial pentru fixarea istoriei unei provincii. De sigur. Dar așa ceva nu se poate cu idei preconceptuate, fiindcă o etnografie, o antropologie, o formă juridică străveche, o muzică populară, sunt realități ce nu se pot învăța pe degete după cum cere interesul iredentist.

Să mai reținem din recensia lui „Bud. Hirl.“ ceea ce crede Endes despre săcui: că „verosimilul trebuie socotit la origine ca o concepție geografică în sânul unghurimii“. Nici asta nu e nou. Au încercat degeaba s'o dovedească mulți alții dintre unguri înaintea d-lui Endes.

Reviste

„Revue de Transylvanie“

— strălucita revistă științifică de propagandă antirevizionistă de sub conducerea d-lui prof. univ. Silviu Dragomir, despre care corespondentul parizian al gazetei budapestane „Magyarság“ spunea deunăzi că contează cât o ntregă activitate diplomatică, a apărut de sărbători (An. II Tom. II, nr. 2) cu următorul cuprins:

N. Bănescu, Memoriile M. S. Reginei Maria a României. *G. Sofronie*, Considerații asupra caracterului internațional al problemei Habsburgilor. *N. Cornivan*, Cavour și Transilvania. În epoca războiului dela 1859 *L. Someșan*, Transilvania în opera geografică a lui Gheorghe Vâlsan. *Al Olteanu*, Mișcarea politică ungară în România. *I. Chinezu*, Literatura urii (Cazul Dadaş). *Note*: Incidentul

dela Budapesta. That Blue Danube. Tragedia Dunării. Schoenbrunn sau Potsdam? Ecouri din presa germană. Națiuni „inferioare“ și națiuni „superioare“, — conflictul etiopian și „drepturile“ ungurești. Directiva bulgaro-turcă și știința ungurească. Critici și recenzii: Kamil Krofta, Die Podkarpatská Rus und Tschechoslovakei, Prague, 1934, — de prof. I. Lupaş; Dr. Joseph Mačurek, Histoire des Hongrois et de L'Etat magyar, Prague, 1934, de prof. Silviu Dragomir; Bibliographische Vierteljahrshefte der Weltkriegsbücherei, I, Polen, de I. Crăciun; Mélih János, A honfoglaláskori Magyarország, 1925—29, și Németh Gyula, Nyelvtudományunk és a történetírás, de prof. N. Drăgan.

E alăturat la numărul acesta al revistei un apel către cefitorii români, de care am dori să se pătrundă toți căși au puțință să ajutoreze marea operă națională ce-o face în străinătate această singură publicație serioasă de propagandă ce-o avem. Deoarece, spune apelul, „Astra“ care a editat până acum revista a ajuns din lipsă de fonduri să nu-i mai poată da ajutor bănesc, sunt rugați să vină în ajutorul revistei toți căși pot să facă să fie abonată. E trist că o astfel de publicație, despre care dușmanii noștri se pronunță 'n chipul ce l-am arătat mai sus, trebuie să se vadă avizată a face astfel de apeluri. E datoria dar a tuturor cari o pot abona, ei sau instituțiile lor, să-i deie cel mai larg sprijin. În afară de datorie

e și o satisfacție pentru cine are în casa sa această revistă, al cărei nivel puține dintre revistele străine l-or fi ajungând.

„**Hotarul**“, — revista Ate-
neului Popular din Arad, pu-
blică în numărul de pe Ianua-
rie crt. două desgrupări pre-
țioase: „Ședințele din 1849 ale
Consistorului eparhiei arădane“,
de prof. Eduard Găvănescu,
după scriptele din arhiva e-
parhiei, și „Organizarea româ-
nească a județului Zărand la
1861“, de prof. Traian Mager.
Le semnalăm tuturor doritorilor
de a cunoaște trecutul prea
uitat al acestor ținuturi.

„**Rassen in Donauraum**“,
—, sub titlul acesta apare la
Budapesta cu începere din luna
de față o nouă revistă ungu-
rească de propagandă, în edi-
tura Gáspár I. și în redacția
lui Franz Rothen. „Budapesti
Hirlap“, care o anunță în nu-
mărul din 15 crt., scrie despre
ea următoarele: „Noua revistă
... și-a fixat scopul să cerceteze
pe bază biologică problemele de
rasă ale popoarelor ce trec
în bazinul dunărean. Editorul
și redactorul au izbutit să-și
adune o gardă eminentă dintre
oamenii de specialitate ai vieții
științifice a statelor de aici, și
așfel revista va fi și o piatră-
de încercare a colaborării ști-
ințifice. Sfera ce și-a ales-o
este foarte interesantă și foarte
importantă, și nu e decât de
dorit ca munca ce se începe
acum să se adâncească cât
mai mult, pentruca să nu-i in-
fluențeze independența științi-
fică niciun fel de punct de ve-

dere neștiințific. Dacă editorul
și redactorul vor izbuti să pă-
streze până la capăt acest punct
de vedere, se va putea aștepta
la multe dela noua revistă nu
numai vieța științifică ma-
ghiară ci și toate popoarele
interesante, ba se va îmbogăți
prin ea însăși știința, acest te-
zaur dintre cele mai mari ale
omenirii. Noua revistă promite
să dea câte 20 de coale pe an
— 320 de pagini — ceea ce,
judecând după extensiunea în-
tâului număr, înseamnă 5-6
numere pe an“.

Precum oricine a putut înțe-
lege, toate câte le spune se-
mioficiosul guvernului maghiar
despre chestia cu „independen-
ța“ nu-s decât praf în ochii
naivilor. Fiindcă nu ne putem în-
chipui că s'ar fi început cu re-
vista aceasta minunea, ca să
poată apăra la Budapesta o
publicație referitoare la statele
din bazinul dunărean care să
nu urmărească și scopuri po-
litice.

„**Pagini basarabene**“, —
e titlul strălucitei surprize ce
au făcut-o de Anul-Nou Moldo-
vei de peste Prut și României
întregi doi entuziaști mânăitori
de condei din Basarabia, di-
rectorul de publicații basara-
bene cu bun renume L. T.
Boga și scriitorul dela Bucu-
rești ajuns de curând la o-
școală din Chișinău George
Dorul Dumitrescu, autorul mi-
nutatului volum de proză cu
subiecte basarabene „La fetița
dulce“.

Mărturisim că nu ni-a venit
să ne credem ochilor când am

deschis revista de 20 de pagini mari, pe hârtie de ade-vărat lux, cu colaborări atât de multe încât bate recordul, și mai ales că-l bate prin prezen-tarea unui număr impunător de scriitori basarabeni noi, cu totul necunoscuți — și pe nedrept — publicului cetitor de dincoace de Prut. Atât a fost de mare surpriza ce-o aduc „Paginile basarabene”, încât nu poate să existe cuvânt care să exprime toată satisfacția ce o produc cetitorului, și nici destul de călduroasă urare ca să le fie drumul lung și plin de izbânzi.

În afară de versuri și proză de George Dorul Dumitrescu, Gala Galaction, Em. Bucuță, C. I. Șiclovan, Radu Boureanu, Al. Al. Leontescu, B. Iordan, Delavardar, Iulian Vesper, Radu Gyr, Octav Sargeșiu, Vladimir Cavarnali, Viorel Șulușiu, T. Hotnog, I. Rădăușan, L. Debrei, Vlaicu Barnă D. Iov, Gr. Banu, Ion Pogan, Const. Stelian, N. P. Costenco, A. Lambrior, — numărul întâi al „Paginilor Ba-sarabene” reproduce un intere-sant articol despre Basara-bia al lui Ion Slavici, și închină o serie de pagini regretatului Leon Donici Dobronranov (semnate de Demostene Bo-lez, G. Dorul Dumitrescu, Ș. Leahu), legăturilor lui Ion Crean-gă cu Basarabia (semnează P. Ștefănuță) și ideologiei lui Tolstoi și legăturilor lui cu Ba-sarabia și Bucureștii (semnate de E. Gane, C. Săteanu, G. Ghidu).

Adresa revistei: Chișinău, str. Cuza Vodă 7. Abonamentul anual 200 lei, exemplarul 20 lei.

Faimosul Lorant Daday — autorul de pamflete ireden-liste romanșate apărat de tră-dătorul președinte de Pen-Club românesc Victor Effimiu, și-a împlinit săptămâna aceasta ju-mătatea de an la cât a fost condamnat pentru instigațiile sale antiromânești de consiliul de război dela Cluj, și a păr-ărasit închisoarea cu regim de faavor dela Dej. Ziarele bu-dapestane din 15 crt. desfă-nuesc că a fost vorba ca mâr-șavul instigator să se mute în Ungaria, dar zvonul a fost des-mințit: domnul „romancier” declară că rămâne între noi și-și vede de moșie.

Atragem atenția cu prilejul acestui sfârșit al cazului Da-day — care nu poate fi și sfâr-șitul cazului Effimiu — asupra criticii intru toate definitivă, altminteri însă prea nemeritat urbană, ce o face așa-ziselor romane ale instigatorului iredentist d. prof. Ion Chinezu, în n-rul din urmă al lui „Re-vue de Transylvanie” (T. II, nr. 2), reprodușă pe românește în nr. 11—12 depe anul trecut al revistei „Gând românesc” sub titlul: „Literatura urii — cazul Daday”. Critica din „Gând românesc” ocupă 12 pagini, altele o reproduceam în întregime și pe seama cetitorilor noștri. Vom reține amănuntul subliniat de d. prof. Chinezu: că întâia carte a instigatorului, dintre cele două pentru cari a fost condamnat, a apărut în anul 1930, iar lumea româ-nească — „simptomatică promp-titudine!” — a aflat de ea abia peste cinci, după ce meschimul volum și-a făcut până la ca-

păt misiunea. Alături de nesancționarea nici până astăzi a lui Victor Eftimiu, faptul acesta e cel mai caracteristic și penibil din tot cazul Daday. Să nădăjduim că se va trage din el învățul cuvenit.

Primum la redacție:

Ziare:

„Ecoule“, Arad, an. XI, director Const. I Ștefănescu.

„Știrea“, Arad, an VI, director Ion B. Martin.

„Ardealul“, Arad, director T. Reculescu.

„Gazeta de Vest“, Orade, an. VIII.

„Oituzul“, an. I, Sf. Gheorghe, sub conducerea unui comitet.

„Glas românesc în regiunea secuizată“, Gheorgheni.

„Neamul nostru“, an. III, Sf. Gheorghe, dir. dr. I. Roșu.

„Timpul“, an. VII, ziar naționalist, Cernăuți, director Const. Cehan-Racoviță.

„Națiunea Română“, Cluj, an. X.

„Acțiunea“, Sibiu, an. II, director Ion Munteanu.

„Curierul“, Arad, an. VII, director G. Crișan.

„Igazság“, ziar unguresc anti-revizionist, an. II, Sf. Gheorghe, director, Gh. de Ferenczy.

„Foaia Poporului“, Cluj, director Septimiu Popa.

Reviste:

„Revue de Transylvanie“ T. II, no. 2, Cluj, director prof. univ. Silviu Dragomir.

„Revista Institutului social Banat-Crișana“, Timișoara.

„Fruncea“, Timișoara, an. III, director Nicolae Ivan.

„Luceafărul“, Timișoara, an. II, director Aurel Cosma-junior.

„Pagini Basarabene“, an. I, no. 1, Chișinău, director L. T. Boga, redactor G. Dorul Dumitrescu.

„Țara Bârsei“, an. VII, Brașov.

„Cele trei Crișuri“, an. XVI, Orade, director col. G. Bacaloglu.

„Kimondom“, revistă ungurească antirevizionistă, Arad, director Gh. de Ferenczy.

„Erdélyi Futér“, (publicație maghiară potrivnică partidului grofilor), Cluj, director Andrei Kiss de Szögyén.

„Uj Magyarok“, revistă anti-hortistă, București, director dr. S. Fényes.

„Ortodoxia“, București, director păr, Chiricuță.

Redacționale.

Revista „Piatră de hotar” nu-și are ca alte publicații un grup fix de colaboratori, deci primește bucuroasă orice colaborare din sfera sa de preocupări, cu condiția să fie publicabilă și documentată.

Colaborările pentru partea întâia a revistei se vor trimite până la 1 a turii, cele pentru rubrica Însemnărilor și spicui-urilor până la 5 ale lunii.

Dela administrația revistei.

Din cauza urâtei experiențe ce-am făcut-o cu majoritatea abonaților „Gazetei Antirevizioniste”, cari au neglijat și continuă să neglijeze a plăti gazeta pe timpul cât au primit-o, revista „Piatră de hotar” se va trimite cu începere dela numărul viitor numai celor cari își vor fi plătit abonamentul.

Abonamentele plătite la „Gazeta Antirevizionistă” pentru o parte a anului de față sau pentru anul întreg expiră la data la care expirau la gazetă, socotindu-se 130 de lei pe an sau 70 pe jumătatea de an. Au această favoare și abonații dela gazetă al căror abonament a expirat, dacă și-l înnoiesc dela numărul de față al revistei.
